

ANKASAM

bülten

31 Temmuz 2022
SAYI: 2022/30

Avrupa'nın Enerji Arayışlarında Yeni Umudu: Hazar Denizi

25

Orta Hat'tın ve Kuşak-Yol'un Eksik Halkası: Kırgızistan

30

Çin'in Enerji Güvenliğinde İran ve Rusya

ANKASAM ANALİZ

- 03** Batı Asya'daki "I2U2" İttifakı: Yeni Bir "QUAD" mı?
Dr. Cenk TAMER
- 09** Çin, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Ne Yapmak İstiyor?
İsmail ÇALIK
- 16** Rusya'nın Afganistan Politikasında Özbekistan ve Tacikistan'ın Önemi
Dr. Cenk TAMER
- 22** "Dil Yasası Sorunu" Işığında Macaristan-Ukrayna İlişkileri
Sibel MAZREK
- 27** Avrupa'nın Enerji Arayışlarında Yeni Umudu: Hazar Denizi
Mustafa Cem KOYUNCU
- 33** Azerbaycan-Ermenistan Normalleşme Sürecine Batı'nın Artan İlgi: Minsk Üçlüsü'nün Dönüşü mü?
Dr. Doğan BAŞARAN
- 39** İmran Han'ın "Komplo Teorisi" Neden Destekleniyor?
Dr. Md Mostafa FAISAL
- 45** Ukrayna Savaşı'nın Suriye'ye Etkisi: Oyunun Kuralları Değişir mi?
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Anıl ÖZTOP
- 52** Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Belarus Ekonomisine Etkisi
Hüseyin Yeltin
- 58** Johnson Sonrası İngiltere'nin Dış Politikası Nasıl Şekillenecek?
Dr. Cenk TAMER

BASINDA ANKASAM

62 Medya

DERGİLER

64 Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi Bölgesel Araştırmalar Dergisi

- 06** Aşkabat-Taşkent Hattında Güçlü İşbirliği Dönemi
Dr. Doğan BAŞARAN
- 13** Taliban-Katar Hattında Güvenlik Anlaşması Gündemi
Dr. Doğan BAŞARAN
- 19** Rusya Doğalgazına Alternatif: AB-Azerbaycan Doğalgaz Anlaşması
Dr. Sabir ASKEROĞLU
- 25** Orta Hat'tın ve Kuşak-Yol'un Eksik Halkası: Kırgızistan
Emrah KAYA
- 30** Çin'in Enerji Güvenliğinde İran ve Rusya
Dr. Cenk TAMER
- 35** Tacikistan-Kırgızistan İlişkilerinin Önündeki Engel: Sınır Sorusu
Dr. Sabir ASKEROĞLU
- 42** Arnavutluk ile Kuzey Makedonya'nın AB Üyelik Süreçlerinde Yeni Dönem
Sibel MAZREK
- 49** Pakistan'ın Batı Açılımı: İlişkilerde Restorasyon Dönemi
Dr. Doğan BAŞARAN
- 55** Orta Asya Devlet Başkanları 4. İstişare Toplantısı'nın Sonuçları
Perizat RISBEKKIZI

ANKASAM ANALİZ

Batı Asya'daki "I2U2" İttifakı: Yeni Bir "QUAD" mı

Dünyadaki güç dengeleri, "Rusya'yla mücadele" noktasında Avrupa'ya ve "Çin'in yükselişini durdurmak" amacıyla Asya-Pasifik'e doğru kayarken; Batı Asya'da bu dengeleri bozacak yeni bir ittifak doğmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Hindistan liderleri, 14 Temmuz 2022 tarihinde açıkladıkları ortak bildiride,[1] ekonomiden güvenliğe, ulaştırmadan uzay alanındaki işbirliğine, temiz enerjiden sağlık ve gıda güvenliğe kadar birçok alanda işbirliği yapacaklarını duyurmuşlardır. Bahsi geçen dört ülkenin İngilizce isimlerinin kısaltması olan "I2U2", ABD'nin girişimleri sonucunda kurulması ve Hindistan'ın da içerisinde yer alması sebebiyle "Batı Asya QUAD'ı" veya "QUAD 2.0" olarak da adlandırılmaktadır.

I2U2 İttifakı'nda esas olarak; su, enerji, ulaşım, uzay, sağlık ve gıda güvenliği gibi karşılıklı olarak belirlenen altı alanda "ortak yatırımların teşvik edilmesi" amaçlanmaktadır.[2] Bunun dışında söz konusu ittifakın temeli, 2020 yılında İsrail ile BAE arasında imzalanan normalleşme anlaşmasına dayanmaktadır. Bu anlaşma, "İsrail-Arap barışını" temsil ettiği için dönemin ABD Başkanı Donald Trump tarafından "İbrahim Anlaşması" olarak nitelendirilmişti. Söz konusu ek-sene Hindistan'ın da dahil olmasıyla bu ittifaka ilişkin "Hint-İbrahim İttifakı" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.[3] Zira bildiride İsrail ile İbrahim Anlaşmalarına ve diğer barış ve normalleşme düzenlemelerine destek verildiği belirtilmiştir. Batı ve Güney Asya'daki ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve özellikle I2U2 ortakları arasında

Dr. Cenk TAMER
ANKASAM
Asya-Pasifik
Uzmanı

sürdürülebilir yatırımın teşvik edilmesi dahil olmak üzere ekonomik fırsatların değerlendirilmesi çağırısı yapılmıştır.

Bahse konu olan birlikteliğin en önemli basamağını ticaret ve ekonomi koridorları oluşturmaktadır. Trump'ın da desteğiyle İsrail'in Körfez ülkeleriyle ilişkileri normalleştirilmesi sonrası, Avrupa'dan Hindistan'a uzanan yeni bir ekonomi koridorunun inşası gündeme gelmiştir. Hindistan, İsrail ve BAE, bu koridorun temel saçı ayacağını oluşturmuştur. "Arab-Med Koridoru" veya "Hint-Arap-Akdeniz Koridoru" şeklinde bilinen proje,[4] gelinen noktada dört ülke arasında temiz enerjiden gıda güvenliğine kadar çeşitli alanlarda işbirliğine kapı aralamıştır.

Bahsi geçen toplantıda I2U2 liderleri, gıda güvenliği ve temiz enerji olmak üzere iki temel alanda mutabık kaldıklarını duyurmuştur. Birincisi BAE'nin Hindistan genelinde en son teknoloji ürünü iklimi içerecek bir dizi entegre gıda parkı geliştirmek için 2 milyar dolar tutarında yatırım yapması kararlaştırılmıştır. ABD ve İsrail'in özel sektörleri de bu konuda katkı sunmaya davet edilmiştir. Bu yatırımların, mahsul verimini en üst düzeye çıkarmaya ve karşılığında Batı ve Güney Asya'daki gıda güvensizliğinin üstesinden gelmeye yardımcı olması amaçlanmıştır.

İkinci olarak I2U2 grubu, Hindistan'ın Gujarat eyaletinde 300 megawatt (MW) kapasiteli bir hibrit yenilenebilir enerji projesi geliştirmeyi kararlaştırmıştır. ABD'nin 330 milyon dolarlık proje için bir fizibilite çalışması başlattığı ve BAE merkezli şirketlerin de yatırım ortakları olarak hizmet etmeye hazırlandıkları belirtilmiştir. Bu tür projeler sayesinde Hindistan'ın yenilenebilir enerji sektöründe alternatif bir küresel merkez haline getirilmesi amaçlanmıştır.

Son olarak bildiride, karşılıklı yatırımları teşvik etmek amacıyla alınan kararların I2U2 ülkeleri arasında uzun vadeli stratejik ortaklığın yalnızca ilk adımları olduğu vurgulanmıştır. Analistler, bu ittifakı Çin'in Batı ve Güney Asya'daki etkisini ABD'nin kontrol altına alma çabası şeklinde değerlendirmektedir.[5] Bu sayede Washington'un bölgedeki müttefiklerini genişletebileceği ve Pekin karşısında Batı Asya'da yeni bir eksen oluşturabileceği tahmin edilmektedir. Girişim, Pasifik'teki "artan Çin etkisine" yanıt olarak kurulan QUAD benzeri veya onu destekleyen bir proje şeklinde kabul edilmektedir. Bölge araştırmacısı Kevjn Lim'e göre; ABD, "I2U2" oluşumuyla birlikte iki stratejik bölgeyi; yani Hint-Pasifik ile Batı Asya'yı birbirine entegre etmeye çalışmaktadır.[6] Hindistan, bahsi geçen ittifakı daha ziyade ekonomik-ticari kazanç olarak görmektedir. ABD ise bu oluşumu, Çin'in kuşatılmasına hizmet edebilecek stratejik bir platform şeklinde değerlendirmektedir.

I2U2 İttifakı'nı Küresel Açıdan Okumak

Dünyada Avrupa-Atlantik güçleri (Batı) ile Avrasya-Pasifik (Doğu) güçleri arasında yeni bir "Soğuk Savaş" ve dolayısıyla kutuplaşma sürecinin yaşandığı görülmektedir. Böylesi bir süreçte Batı Asya'da yeni bir ittifakın ortaya çıkmasıyla, küresel güç dengelerinin değişeceği tahmin edilmektedir. ABD liderliğinde kurulan I2U2 İttifakı'nın dengeleri, Batı'nın lehine değiştirebileceği yorumu yapılmaktadır. İsrail'in Körfez ülkeleriyle normalleşme sürecine girmesi, esasında Rusya, Hindistan ve Çin'in başını çektiği Doğu ekseninde herhangi bir hasara sebebiyet vermeyecektir. Aksine Doğu cephesinin İsrail'le ilişkileri her zaman sıcak-ılımlı olmuştur. İsrail, özellikle de Rusya ve Hindistan'la ilişkiler üzerinden Avrasya-Pasifik eksenine yakınlaşmaktadır.

İsrail'le ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmek suretiyle Avrupa'ya uzanmak isteyen Hindistan, bu bağlamda Tel Aviv'i bir köprü olarak kullanmayı arzulamaktadır. Daha açık bir ifadeyle Hindistan, ABD ve İsrail'le ilişkiler geliştirmek suretiyle güç dengelerini Batı lehine değiştirirken; Rusya ve Çin'le yakınlaşarak da Doğu eksenini güçlendirebilmektedir.

ABD, son dönemde özellikle de Hint-Pasifik'te teşkil ettiği veya ön ayak olduğu platform ve ortaklıklarla güç dengelerini Batı lehine değiştirmeye çabalamaktadır. Bu durum, Rusya ve Çin liderliğinde Avrasya-Pasifik üzerinden yükselen Doğu eksenine bir meydan okuma olarak görülmektedir. Çok kutupluluk vizyonuyla hareket eden Hindistan hem ABD liderliğinde "QUAD" ve "I2U2" gibi oluşumlarda yer almakta; hem de Rusya ve Çin'in öncülük ettiği BRICS ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi platformların temel sacayağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla "I2U2" içerisinde Hindistan'ın yer alıyor olması, küresel güç dengelerinde köklü bir değişikliğe işaret etmemektedir. Fakat bunun bölgesel düzeydeki yansımaları çok daha farklı olabilir.

I2U2 İttifakı'nın Bölgesel Etkileri

Hindistan'ın ABD ve İsrail'le yaklaşması, onun Batı ve Güney Asya'daki aktörlerle olan ilişkilerini de tehlikeye atabilir. Bu hassas jeopolitik rekabet, İran'dan başlayarak Pakistan ve Körfez ülkelerine kadar uzanan bir coğrafyada kırılmalara yol açabilir. Her şeyden önce Yeni Delhi'nin I2U2'de bulunması, Tahran'la münasebetlerini zedeleyebilir. Zira Hindistan, Pakistan'ı dengelemek için onun komşusu olan İran'la işbirliğine yönelmişti. İran ise Pakistan'ın BAE ve Suudi Arabistan'la olan köklü ilişkileri nedeniyle bir karşı denge unsuru olarak Hindistan'la yakınlaşmaya sıcak bakıyordu.

2017 yılında Hindistan, ABD liderliğindeki QUAD'a dahil olsa bile Hint-Pasifik'teki bu oluşum, İran için açık bir tehdit sayılmazdı.

“I2U2”, ABD’nin girişimleri sonucunda kurulması ve Hindistan’ın da içerisinde yer alması sebebiyle “Batı Asya QUAD’ı” veya “QUAD 2.0” olarak da adlandırılmaktadır.

Ancak Çin'in Kuşak-Yol Projesi kapsamında İran'a ağırlık vermesi ve Pekin-Tahran hattındaki ilişkilerin son yıllarda gelişmesiyle Yeni Delhi, bölge jeopolitiğinde alternatif işbirliklerine yönelmeye başlamıştır. Bu çerçevede Hindistan; BAE başta olmak üzere Körfez ülkeleri ve İsrail'le ilişkilerini geliştirmeye odaklanmıştır. Bunun sonucunda Hindistan, Batı'ya uzanan koridorlarda İran-Rusya rotasına alternatif olarak Körfez-İsrail-Akdeniz güzergâhı için de çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Burada dikkat çeken husus; Pakistan'ın Körfez ülkeleriyle sıcak ilişkiler geliştirirken; söz konusu ülkelerin İsrail'le yürütülen normalleşme süreçlerine katılmamasıdır. Ayrıca Hindistan'la gergin ilişkilere sahip olması hasebiyle Pakistan; I2U2 İttifakı'nın karşısında konumlanmaktadır. Dolayısıyla Yeni Delhi'nin Batı Asya'da Tel Aviv'in yanında yer alması, bu ittifakın dışında kalan Tahran ve İslamabad'ın yaklaşmasına zemin hazırlayabilir. Bu jeopolitik kırılmaların etkisi, uzun vadede Afganistan ve Orta Asya'ya kadar uzanabilir. Eğer "I2U2" İttifakını yeni bir QUAD olarak nitelendirirsek Hindistan, bu ittifak içerisinde de "denklem bozucu" veya "denge sağlayıcı" bir rol oynayabilir.

[1] "Joint Statement of the Leaders of India, Israel, United Arab Emirates, and the United States (I2U2)", White House, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/07/14/joint-statement-of-the-leaders-of-india-israel-united-arab-emirates-and-the-united-states-i2u2/>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

[2] "With the World in 'Turmoil', A New 'Quad' Comes into Place", Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/economy/2022/7/14/with-the-world-in-turmoil-a-new-quad-comes-into-place>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

[3] "An Indo-Abrahamic Alliance on the Rise: How India, Israel, and the UAE Are Creating A New Transregional Order", MEI, <https://www.mei.edu/publications/indo-abrahamic-alliance-rise-how-india-israel-and-uae-are-creating-new-transregional>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

[4] "An India-Europe Trade Corridor? The Geoeconomics Dimension of an Emerging West Asia Quad", Orfonline, <https://www.orfonline.org/expert-speak/an-india-europe-trade-corridor/>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

[5] "What is the I2U2?", NY Times, <https://www.nytimes.com/2022/07/14/world/middleeast/i2u2-india-israel-uae-us.html>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

[6] Aynı yer.

ANKASAM ANALİZ

Aşkabat-Taşkent Hattında Güçlü İşbirliği Dönemi: Berdimuhamedov'un Özbeki-

Türkmenistan Cumhurbaşkanı Sayın Serdar Berdimuhamedov'un 14-15 Temmuz 2022 tarihlerinde gerçekleştirdiği Özbekistan ziyareti gerek Orta Asya'daki bölgesel işbirliği, barış ve refah ortamına gerekse de Türk Dünyası entegrasyon süreçlerine olan katkıları nedeniyle son derece önemli bir ziyaret olarak uluslararası kamuoyunun gündemindeki yerini almıştır. Üstelik ziyaretin Güney Asya-Orta Asya temelli bölgesel işbirliği süreçlerine ve Güney Asya-Orta Asya-Hazar Deni-

zi-Kafkasya-Türkiye-Avrupa rotasına; yani Orta Koridor'a da katkı sağlayan gelişmeler barındırdığını söylemek mümkündür.

Bu kapsamda Sayın Berdimuhamedov'un ziyareti aracılığıyla Türkmenistan ile Özbekistan arasında 19 anlaşmaya imza atılmış ve bu vesileyle iki ülke arasındaki çok yönlü işbirliğinin ve stratejik ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi hususundaki kararlılık teyit edilmiştir.[1]

Dr. Doğan BAŞARAN
ANKASAM AF-PAK
Uzmanı

Bahse konu olan kararlılığı yansıtan en önemli anlaşmalardan biri de iki ülkenin Amu Derya Nehri'nin kullanımı konusunda tarihi bir anlaşmaya varmasıdır. Özbekistan Cumhurbaşkanı Sayın Şevket Mirziyoyev'in bu anlaşmayı "bölgedeki su ve enerji kaynaklarının rasyonel kullanımını sağlayacak bir gelişme" şeklinde yorumlaması da tarafların işbirliğine verdikleri önemi net bir biçimde gözler önüne sermiştir.[2]

Bu noktada Türk Devletleri Teşkilatı'nın 12 Kasım 2021 tarihli İstanbul Zirvesi'nde alınan Türk Dünyası'ndaki entegrasyon süreçlerinin hızlandırılması amacıyla üye devletler arasındaki ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki karar hatırlandığında, Aşkabat-Taşkent hattındaki temasların ve imzalanan anlaşmaların Türk Dünyası entegrasyon süreçleri bakımından mühim adımlar olduğu ifade edilebilir. Zira iki ülke arasında imzalanan anlaşmaların 451 milyon dolarlık bir hacme sahip olduğu aktarılmaktadır.[3]

Öte yandan Sayın Mirziyoyev ile Sayın Berdimuhamedov arasında Taşkent'teki Gökşaray'da gerçekleşen görüşmenin Türk Dünyası'nın müşterek projesi olan Orta Koridor bağlamında da etkilerinin olacağı aşikardır. Zira Özbekistan, Türkmenistan-Hazar Denizi bağlantısı üzerinden Batı'ya açılmak isterken; Türkmenistan da aynı koridoru kullanmak suretiyle Batılı ülkelere yönelik doğal gaz ihracatını artırma arzusundadır.

Tüm bunlara ek olarak Sayın Berdimuhamedov'un Taşkent ziyareti, Orta Asya-Güney Asya merkezli istikrara da hizmet edecek bir hadise olarak not edilmelidir. Çünkü hem Türkmenistan hem de Özbekistan, Afganistan'la sınırdadır. Bu sınırdaşlık durumunun Afganistan merkezli güvenlik sorunları üzerinden Orta Asya'yı istikrarsızlaştırma riskini de barındırdığı aşikardır. Fakat her iki ülke de Afganistan Sorunu'na karşı insan yaşamına öncelik veren ilkeli bir kamu diplomasisi yürütmekte ve söz konusu ülkeye yönelik yardım faaliyetlerinde bulunarak Afganistan'daki krizin derinleşmesini engellemeye çalışan yapıcı bir tutum sergilemektedir. Bu nedenle de Türkmenistan-Özbekistan yakınlaşmasının Afganistan'da kalıcı barışın sağlanmasına yönelik çabaları arttıracacağı öngörülebilir. Nitekim Sayın Mirziyoyev, bölgesel güvenliğin tesisi amacıyla bölge devletlerinin bir araya geldiği Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) Özbekistan'ın Semerkant şehrinde düzenlenecek zirvesine Sayın Berdimuhamedov'u onur konuğu olarak davet etmiştir. Bu da Türkmenistan'ın ŞİÖ başta olmak üzere uluslararası örgütlerle olan temaslarını, daimi tarafsızlık statüsüne gölge düşürmeyecek şekilde geliştirmeye devam edeceğinin habercisidir.

Anlaşılabileceği üzere Özbekistan ve Türkmenistan, bir yandan Türk Dünyası entegrasyon süreçlerine yapıcı katkılarda bulunmakta ve bu durumu Orta Koridor üzerinden Batı'ya açılmaya yönelik bir fırsat olarak değerlendirmekte; diğer taraftan da Rusya ve Çin gibi aktörlerin yer aldığı ŞİÖ gibi uluslararası örgütler vesilesiyle bölgesel işbirliklerinin gelişmesine hizmet etmektedir.

Kısacası Aşkabat ve Taşkent'in dış politika bağlamında içselleştirdikleri ortak duruş, güç merkezleri arasındaki dengeleri gözetken çok vektörlü-yönlü bir diplomasi anlayışını barındırmaktadır. Bu nedenle de iki ülke arasındaki ilişkilerin genişlemesi ve derinleşmesi, özelde Aşkabat ile Taşkent'in ve genelde ise Orta Asya başkentlerinin çok vektörlü dış politika yaklaşımının sürdürüleceği anlamına gelmektedir.

Bahsi geçen dış politika yaklaşımı, aktörlerin iç politikalarında da reform süreçlerini beraberinde getirmektedir. Bilindiği gibi Özbekistan, Üçüncü Rönesans döneminin bir parçası olarak Sayın Mirziyoyev'in öncülüğünde son derece mühim reformlar gerçekleştirmektedir. Bu reformlar, Özbekistan'ın dünyaya açılarak liberalleşme ve demokratikleşme atımları gerçekleştirmesini içermekte ve iç politikaya ise ekonomik anlamda toplumsal refahın artması şeklinde yansımaktadır.

Türkmenistan'da ise Türkmen halkının "Ulusun Lideri" sıfatına layık gördüğü Sayın Gurbangulı Berdimuhamedov, büyük bir demokratik olgunluk göstererek hayatta ve sağlıklı olduğu bir dönemde siyasetin gençleşmesi hedefi doğrultusunda görevinden çekilmiş ve yine Türkmen halkının "Ulusun Oğlu" unvanını verdiği Sayın Serdar Berdimuhamedov'un Cumhurbaşkanı seçilmesiyle devlet yönetimine bir "gençlik aşısı" yapılmıştır. Bu da ülkeye yeni bir dinamizm katmıştır. Bu nedenle Türkmenistan Cumhurbaşkanı Sayın Berdimuhamedov'un Taşkent'e gerçekleştirdiği ziyaret, Özbekistan'daki reform süreçlerinin ve kalkınma hamlelerinin benzerlerinin Türkmenistan'da da gerçekleştirilebileceğine işaret etmektedir.

Bu bağlamda Sayın Berdimuhamedov ile Sayın Mirziyoyev arasında gerçekleştirilen görüşmenin ardından iki liderin yaptığı ortak açıklamada yer alan şu ifade oldukça dikkat çekicidir:[4]

"Türkmenistan ve Özbekistan Cumhurbaşkanları, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve toplumda barış ve uyumun sağlanmasına ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uygun olarak insan potansiyelinin tam olarak kullanılmasında kilit rol oynayan kadınların rolünün güçlendirilmesi konusundaki taahhütlerini yinelediler."

“ Sayın Berdimuhamedov’un Özbekistan ziyareti, özelde Türkmenistan-Özbekistan ilişkilerinde güçlü işbirliği dönemine yönelik somut bir irade beyanı niteliği taşıırken; genelde ise bölgesel işbirliği, istikrar ve refaha hizmet eden bir gelişme olarak dikkat çekmektedir. ”

Mevzubahis açıklama aracılığıyla iki lider, kadın haklarının geliştirilmesini toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde ele almış ve bunu hem toplumsal barış ve uyumun artırılması hem de ülkelerinin insan potansiyelinin verimli kullanılmasıyla ilişkilendirmiştir. Dolayısıyla her iki ülkenin de kadın hakları noktasında kayda değer reformlar gerçekleştireceği, söz konusu reformların liberalleşme adımlarıyla paralel bir şekilde ilerleyeceği; yani demokratikleşme süreçlerinin bir parçası olacağı söylenebilir.

Aynı zamanda reformlar, ülkelerin insan gücünün tam kapasitede kullanılması amacını barındırmasından ötürü her iki devletin de ekonomik hedeflerine ulaşma iradesini yansıtmaktadır. Daha da önemlisi bu yaklaşım, her iki ülkenin de Batılılaşma yönünde attığı ve atacağı adımlardaki kararlılığı net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Sayın Berdimuhamedov’un Özbekistan ziyareti, özelde Türkmenistan-Özbekistan ilişkilerinde güçlü işbirliği dönemine yönelik somut bir irade beyanı niteliği taşıırken; genelde ise bölgesel işbirliği, istikrar ve refaha hizmet eden bir gelişme olarak dikkat çekmektedir. Üstelik iki ülke arasındaki işbirliği, Orta Asya devletlerinin liberalleşme atılımlarındaki kararlılığını da yansıtmaktadır. Aynı zamanda iki ülke, bu süreci bağımsızlıklarını, egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini korumalarına hizmet eden en önemli stratejileri olan çok vektörlü dış politika anlayışıyla sürdüreceklerini de bir kez daha teyit etmiştir.

[1] “Президент Туркменистана встретился с председателем Сената Олий Мажлиса”, Central Asia, <https://centralasia.news/16219-prezident-turkmenistana-vstretilsja-s-predsdatelem-senata-olij-mazhlisa.html>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

[2] “Ўзбекистан и Туркменистан подписали “историческое соглашение по Амударье””, Podrobn, <https://podrobn.uz/cat/politic/uzbekistan-i-turkmenistan-podpisali-istoricheskoe-soglasenie-po-amudare/>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

[3] “Завершился государственный визит Сердара Бердымухамедова в Узбекистан”, Turkmen Portal, <https://turkmenportal.com/blog/49503/zavershil-sya-gosudarstvennyi-vizit-serdara-berdymuhamedova-v-uzbekistan>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

[4] “Мирзиёев и Бердымухамедов договорились продвигать гендерное равенство и расширять права женщин”, Central Asia, <https://centralasia.media/news:1793131>, (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

ANKASAM ANALİZ

Çin, Rusya-Ukrayna Savaşı’nda Ne Yapmak İstiyor?

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in kararı doğrultusunda Rus Ordusu’nun Ukrayna’ya askeri müdahalede bulunması, bölgesel dengeleri değiştirmiş ve başta Avrupa devletleri olmak üzere uluslararası kamuoyunda büyük bir tepkiye yol açmıştır. Söz konusu tepkinin bir neticesi olarak Avrupa’nın “lokomotif ülkesi” Almanya, “ekonomik dev” görünümünden uzaklaşarak giderek “askeri bir güce” dönüşmeye başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa ülkeleri ise bir yandan

Rusya’nın mallarına el koyarken; diğer taraftan da çeşitli yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu sert ve ani tepkiye rağmen Rusya’nın Ukrayna’dan çekilmesi sağlanamamıştır. Ayrıca Rusya’nın önemli partnerlerinden biri olan Çin’in pozisyonu da eleştiri konusu olmuştur.

Çin-Ukrayna ilişkilerine Genel Bir Bakış

İkili ilişkiler, Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda bağımsız Ukrayna’nın kurulmasına kadar gitse

İsmail ÇALIK

de bu dönemde ülkeyi kontrol eden aktörün Moskova yönetimi olması sebebiyle diplomatik temaslar Sovyetler Birliği-Çin Halk Cumhuriyeti şeklinde gerçekleşmiştir. Günümüz ilişkilerinin temeli ise Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olarak kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. Çin, 24 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Ukrayna'yı bundan 3 gün sonra tanımış ve 4 Ocak 1992 tarihinde bu ülkeyle diplomatik ilişkiler tesis etmiştir. 1990'lı yıllarda ikili ilişkilerdeki önemli nokta, Ukrayna'daki Sovyet döneminden kalma nükleer kapasite ve ülkenin bağımsızlığı olmuştur. Bu konuda Çin, Ukrayna'ya nükleer konuları da içeren güvenlik garantileri vermiştir.[1]

2000'li yıllarda iki ülke arasındaki ilişkiler yoğunlaşmış ve bu durum, Ukrayna'nın Çin'in "Tek Çin" anlayışını kabul etmesine yol açmıştır.[2] Pek çok açıdan sorunsuz ilerleyen bu ilişkilerden Pekin çok ciddi şekilde yararlanmış. Çin, Sovyetler Birliği'nden kalma teknik ve idari yapının burada bulunmasını da iyi kullanmıştır.

Ayrıca ülkedeki pek çok önemli kişiyi istihdam ederek Ukrayna'nın insan gücünden faydalanmış ve uçak gemisi ile motor satın alımı ve yapımı gibi konularda Ukrayna'dan istifade etmiştir. İkili ilişkiler, pek çok açıdan iyi giderken Rusya'nın bölgenin yükselen gücü olması, Ukrayna'nın daha Batı yanlısı politikalar izlemesi ve Moskova'nın buna set çekme çabaları sonucunda Çin, zaman içerisinde ağırlığını Rusya'dan yana koyarak çok kutuplu dünya düzenini talep eden/etmeye çalışan bir devlet olmuştur.

Çin Dış Politikasının Temelleri

Günümüz Çin Dış Politikası kaynaklarını; başta "Utanç Yüzyılı" olarak adlandırdığı yüzyılın bir daha yaşanmamasını öngören, Mao Zedong'un liderliğini yaptığı Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) dünya görüşünden almaktadır.

Dış politika ilkeleri, Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası'nın giriş kısmında kendisine yer bulmaktadır. Söz konusu metinde şu ifadeler yer almaktadır:[3]

"Çin, bağımsız dış politikayı, karşılıklı olarak egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygılı olmayı, düşman olmamayı, karşılıklı saldırmazlık, işçilerine karışmama, eşitlik, karşılıklı çıkar ve barış içinde bir arada yaşama ilkesinde, her ülkeyle diplomatik ilişkileri ve ekonomik kültür alışverişini geliştirmede ısrarlıdır. Emperyalizme, hegemonizme, kolonyalizme karşı koyulmasını, dünya halklarının birleşmesini, baskı gören milletlerin ve gelişmekte olan ülkelerin mücadelelerini, milletlerin bağımsızlığının korunmasını ve milli ekonomik hak mücadelesini geliştirmeyi dünya barışı ve in-

sanlığın gelişimini sürdürmek/korumak için destekler ve çaba gösterir."

Esasen Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası, yukarıdaki ifadeler aracılığıyla Zhou Enlai'nin "Barış İçinde Bir Arada Yaşama İlkesi"ni vurgulamaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'ya Saldırısı ve Çin'in Tutumu

Rusya'nın saldırısı hem dünya hem de Çin için önemli bir gelişme olmuştur. Bu savaş, Pekin açısından birbiriyle dengelenemeyecek üç temel amacın gerçekleştirilmesini oldukça zor hale getirmiştir. Birincisi, Rusya'yla olan stratejik partnerliğin korunması; ikincisi, Anayasa'nın ve dış politikasının temel ilkelerinden olan toprak bütünlüğü ve işçilerine karışmama ilkesine bağlı kalınması; üçüncüsü, Avrupa Birliği (AB) ve ABD'den gelecek yaptırım ve diğer baskıların minimize edilmesidir.[4]

Birbiriyle uyumsuz bu üç amacı gerçekleştirebilmek için zaman ve zemine göre söylem değiştiren Çin Dışişleri Bakanlığı, nihayetinde ağırlığını Rusya'dan yana koymuştur. Bu çerçevede stratejik partnerliğini güçlendirmeye öncelik veren Çin, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısını "bağımsız bir ülkenin başka bir ülke toprağına saldırganlık" olarak değil; konuyu "kriz", "çatışma" veya "Ukrayna Sorunu" şeklinde nitelendirmiştir.

Savaştan iki gün sonra ülkesinin pozisyonunu ilk defa açıklayan Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Soğuk Savaş'ın çoktan sona erdiğini ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kendi pozisyonunu ve sorumluluklarını yeniden düşünmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu anlamda Pekin yönetimi, gruplaşmanın olduğu Soğuk Savaş düşüncesinin tamamen terk edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Buna ek olarak Çin, NATO, AB ve Rusya'nın yeniden diyaloga başlamasını desteklemektedir. Ayrıca Pekin, denge kurmayı arayan, sürdürülebilir Avrupa güvenliği mekanizmasını ve Kıta Avrupası'nın uzun vadeli güvenliğini sağlamayı arzu etmektedir.[5]

Çin, 26 Şubat 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) düzenlenen ve Ukrayna'ya yönelik Rus saldırılarını kınayan karar tasarısında çekimser oy kullanmıştır. Bu hareketiyle hem Rusya'yı kendisinden uzaklaştırmamak hem de dış politika prensipleriyle gelişmemek için kendisini korumaya almak istemiştir. BMGK'dan olumlu sonuç çıkmaması üzerine BM Genel Kurulu'na giden ve 141 ülkenin oyuyla kabul edilen Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısını kınayan tasarıda da Pekin yönetimi, çekimser pozisyonunu korumuştur.

Diplomatik anlamdaki bu çekimser pozisyon, Batı'dan Rusya'ya yönelen ekonomik yaptırımların ağırlaşması, sürecin küresel bir kampanyaya dönüşmesi ve en önemlisi de ABD'den gelen baskılar nedeniyle Çin'in Rusya'ya daha da yaklaşmasıyla sonuçlanmıştır. Nitekim Eski ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun Tayvan'da yaptığı bir konuşmada, Tayvan'ın bağımsız ve egemen bir ülke olarak tanınması gerektiğini dile getirmesi, Çin'in sert tepkisine neden olmuştur.[6] Pompeo'nun bu açıklamasına cevap veren Wang Yi, "Ukrayna, Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan köprü olmalı ve büyük devletlerin oyun sahası olmamalıdır..." demiştir.[7]

AB ve ABD'nin baskılarını asgari seviyeye indirmek için çalışmalar yapan Çin, özellikle de Avrupalı ülkelerle ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışmakta ve genel anlamda ABD ile Avrupa arasında çatlak yaratmaya çabalamaktadır. Özellikle de enflasyonist dalga ve durgunluk belirtisinin baş göstermesi, sosyal refah bölgesi olan Avrupa için sorunları arttırırken; yaptırımların dünya için önemli bir sorun olduğu ifade edilmiştir.

Konuyla ilgili Wang Yi şunları ifade etmiştir:[8]

"Dünyadaki tüm ülkeler ayrılmaz bir topluluktur. Yavaş küresel ekonomik toparlanma göz önüne alındığında, sınırsız yaptırımlar uluslararası sanayi ve tedarik zincirlerinin istikrarını baltalayacak, gıda ve enerji krizini ağırlaştıracaktır. Bu durum tüm ülkelerde insanların geçim kaynaklarına zarar verecektir."

2022 yılının Nisan ayı itibarıyla Çin'in ABD karşıtı pozisyonu daha da belirginleşmiştir. Bu süreçte Çin Dışişleri Bakanı aşağıdaki değerlendirmede bulunmuştur:[9]

"ABD, Hint-Pasifik Stratejisi'ni öne sürerek bölgesel gerilimler yaratmaya çalışarak bölgede zor kazanılmış barış ve kalkınmaya ciddi şekilde zarar verecektir. Ayrıca ASEAN merkezli bölgesel işbirliği yapısını ciddi şekilde aşındıracak çatışmaları kışkırtmaya çabalamaktadır."

Rusya'ya yaklaşmasına rağmen Çin'in bu krizde bir taraf olmadığı da sürekli olarak Çinli yetkililer tarafından dile getirilmektedir.

Çin Aslında Ne Yapmaya Çalışmakta?

Pekin'in bir taraftan Rusya'yı ezdirmeyen ve diğer yandan da krizi/çatışmayı dindirmeye yönelik çağrıları içeren iki yönlü bir politika izlemesinin en önemli nedenlerinden biri, Çin'in uluslararası ekonomik sisteme entegre olmasıdır. Çin, başta Avrupa ve ABD olmak üzere uluslararası kapitalden hala ciddi anlamda yatırım çekmekte ve bu sayede büyük bir ihracat devi olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Rusya'ya doğrudan verilecek açık destek sonucunda Rublenin uğradığı akibete Yuan da uğrayabilir.

Ayrıca henüz Covid-19 salgınının etkilerini atlatamayan Çin, tedarik zinciri sorunlarını çözememiş ve daha da önemlisi, Donald Trump'ın etkisini üzerinden atamamıştır. Bu durumun enerji fiyatlarına da yansması olmuştur. Dünyanın en büyük petrokimya tüketicisi olan Çin'in maliyetleri daha da artmıştır.

Bir diğer sebep de Çin'in devletlerin bağımsızlıklarına ve toprak bütünlüklerine saygıyı esas alan ve ülkelerin işçilerine karışmayı reddeden dış politika anlayışıdır. Rusya'nın bir başka ülkeyi askeri olarak cezalandırmayı amaçlayan faaliyetleri, Pekin'in temel prensipleri noktasında ciddi sorunlar yaratmaktadır. Çünkü Çin'in en yoğun siyasi ilişkide bulunduğu ülkeler Üçüncü Dünya ülkeleri ve geçmişte Bağlantısızlar Hareketi'nin üyeleri olan Latin Amerika ve Afrika devletleridir.

Rusya'nın söz konusu tavrı karşısında Çin'in çok fazla destek açıklaması yapması kendisini zor bir duruma sokabilir. Bunun yerine Pekin yönetimi, savaşı Rusya saldırganlığından ziyade; "ABD önderliğindeki Batı kuvvetlerinin hassas yerleri karıştırması" olarak değerlendirerek bu ülkelerin kamuoylarında var olan Amerikan/Batı karşıtı duygulara seslenmeyi uygun bulmaktadır. Ancak göz ardı edilmemesi gereken husus, Çin'in tavrının altındaki temel nedenin oluşturduğu stratejik kültürdür.

//

Çin, savaşın sonunda oluşacak ortamda dengeleri kuran güç olmak istemektedir.

//

Stratejik Kültür

Her ne kadar Rusya, şiddeti orantısız kullanan “bozucu bir güç”; Çin ise “toparlayan, kurucu bir güç” olarak tanımlansa da[10] durum, söylenilenden çok daha farklıdır. Geçmişteki imparatorluklarda olduğu gibi “ben merkezli hegemonya” talebi olan bu iki devletin de siyasi kültürü; şiddeti kullanmaktan çekinme veya kurucu-bozucu olma değil; zamana ve mekâna uygun bir stratejik çerçeve oluşturma fikri üzerinden şekillenmektedir. Bu stratejik çerçeve; uzun vadeli getiriye içeride ve dışarıda hangi yöntemle (sert güç veya yumuşak güç) sağlayacağı yönündeki fikri oydaşmadır. Rusya için mevzubahis getiri, son dönemlerde sert güç olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü bu ülke, içeride bir yandan uzun vadeli nüfus sorunu yaşamakta; diğer taraftan da sahip olduğu doğal kaynaklar, dünya için vazgeçilemez görülmektedir.

Çin ise savaşın sonunda oluşacak ortamda dengeleri kuran güç olmak istemektedir. Bu sebeple iki taraftan birini tercih eden değil; iki tarafın da kendisini seçmesini isteyen aktördür. Dolayısıyla sonunda kendisinin kazandığı bir sürecin yaşanmasını arzulamaktadır. Bu netice, uzun vadede Doğu ile Batı çatışmasının alanlarından biri olan Ukrayna’da herkesin kaybettiği, Kuşak-Yol Projesi’nin kuzey hattının güvence altına alındığı, uzayan savaşla birlikte Avrupa ile ABD arasında stratejik ayrılıkların yaşanmaya başladığı ve Rusya’nın savaşla daha da güç kaybettiği bir tarihin başlangıcı olabilir. Çünkü Çin, “Yok saymak için çok büyük, küçümsemek için çok yaşlı, yatıştırmak için çok güçsüz ve hafife almak için çok hırslıdır.”[11]

[1] “ ”, China Embassy, <https://web.archive.org/web/20150215092942/http://ua.china-embassy.org/chn/zwxg/shbgxhg/t141518.htm>, (Erişim Tarihi: 18.06.2022).

[2] “ ”, China News, <https://www.chinanews.com.cn/2002-01-31/26/159193.html>, (Erişim Tarihi: 18.06.2022).

[3] “ ”.

[4] “China Faces Irreconcilable Choices on Ukraine”, Carnegie Endowment, <https://carnegieendowment.org/2022/02/24/china-faces-irreconcilable-choices-on-ukraine-pub-86515>, (Erişim Tarihi: 18.06.2022).

[5] “ ”, Gov.cn, http://www.gov.cn/guowuyuan/2022-02/27/content_5675924.htm, (Erişim Tarihi: 18.06.2022).

[6] “US Should Recognise Taiwan, Former Top Diplomat Pompeo Says”, Reuters, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/us-should-recognise-taiwan-former-top-diplomat-pompeo-says-2022-03-04/>, (Erişim Tarihi: 19.06.2022).

[7] “ ”, Mfa.gov.cn, https://www.mfa.gov.cn/wjbxhd/202203/t20220323_10654450.shtml, (Erişim Tarihi: 19.06.2022).

[8] “ ”, FMPCR, https://www.fmprc.gov.cn/wjdt_674879/gjldrhd_674881/202203/t20220310_10650611.shtml, (Erişim Tarihi: 19.06.2022).

[9] “ ”, FMPCR, https://www.fmprc.gov.cn/wjdt_674879/gjldrhd_674881/202204/t20220414_10668069.shtml, (Erişim Tarihi: 19.06.2022).

[10] Mustafa Cem Koyuncu, “Çin Ukrayna Krizi’nin Neresinde?”, ANKASAM, <https://www.ankasam.org/cin-ukrayna-krizinin-neresinde/>, (Erişim Tarihi: 19.06.2022).

[11] Zbigniew Brzezinski, The Geostategic Triad: Living with China, Europe, and Russia, CSIS, 2001, s. 2.

ANKASAM ANALİZ

Taliban-Katar Hat-tında Güvenlik An-laşması Gündemi

Taliban’ın gerek Amerika Birleşik Devletleri’yle (ABD) gerekse de devrik Afganistan Hükümeti’yle yürüttüğü müzakerelerin adresi olan Katar, Afgan Sorunu’nda arabuluculuk diplomasisi bağlamında üstlendiği rolü, farklı şekillerde de olsa sürdürmektedir. Nitekim ABD başta olmak üzere birçok aktör, Taliban’la doğrudan iletişim kurmak yerine Doha üzerinden temaslarda bulunmaktadır. Bu yüzden de Taliban’ın Doha’daki

siyasi ofisinin açıldığı 2013 yılından itibaren Katar ile Taliban arasında önemli ilişkiler gelişmiştir.

Afganistan’da ikinci Taliban döneminin başladığı 2021 yılının Ağustos ayından beri Doha yönetimi, ülke üzerinde yürütülen jeopolitik rekabete odaklanmaktan ziyade insani yardım faaliyetlerine ağırlık vermiş ve yapıcı bir tavır sergilemiştir. Bir diğer ifadeyle Katar, Afganistan’ı

Dr. Doğan Başaran
ANKASAM AF-PAK
Uzmanı

uluslararası toplumdan izole edecek ve Taliban'ı radikalleştirecek adımlar atmak yerine ülkede istikrarın sağlanmasına öncelik veren girişimlerde bulunmuştur. Aynı zamanda Katar üstlendiği rol itibarıyla Taliban'ın Batı'ya açılan kapısı olmuştur.Elbette bu durum, Taliban'ın Doha'yla güven temelli bir işbirliği geliştirmesini beraberinde getirmiştir.

Bahse konu olan işbirliğinin yansıması olarak Taliban Savunma Bakanı Molla Muhammed Yakup Mücahit, 11-12 Temmuz 2022 tarihlerinde Katar'ın başkenti Doha'yı ziyaret etmiş ve bu ziyarette başta Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad Al Sani olmak üzere çok sayıda Katarlı devlet adamıyla bir araya gelmiştir. Mücahit, 12 Temmuz 2022 tarihinde Kabil'e döndüğünde ise "Doha yönetimi, Katar ve Taliban Savunma Bakanlıkları arasında imzalanacak bir anlaşmayla ilgileniyor. İki ülkenin işbirliği yapacağı bir güvenlik anlaşması olacak."[1] açıklamasında bulunarak taraflar arasında güvenlik temelli bir anlaşma imzalanacağını duyurmuştur. Olası anlaşmanın içeriğine dair bilgiler de aktaran Taliban Savunma Bakanı şunları söylemiştir:[2]

"Onları orduya maaş sağlama konusunda işbirliğine çağırıyoruz. Çünkü Katar bir İslam ülkesi ve geçmişte Afganistan'a yardım etti. Ayrıca sınırların güvenliği sağlamamıza ve askeri güçlerimize üniforma tedarik etmemize yardımcı olmaları noktasında da beklentimiz var."

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Taliban'ın Katar'dan temel beklentileri askeri personelin maaş ödemelerine yardım etmesi ve üniforma ve ekipman tedarikini kolaylaştırmaktır. Lakin olası anlaşmanın bununla sınırlı kalmayacağı yeni silah ve teçhizat temininde Taliban'ın Katar'a başvurabileceği öngörülebilir. Bu da aslında Afganistan'da Katar'ın desteğiyle ordunun modernize edilmesi ve aslında daha doğru ifadeyle, ordunun modern bir ulusal ordu şeklinde teşkil edilmesidir. Dolayısıyla tarafların üzerinde çalıştıkları anlaşma, Katar'ın arabuluculuk diplomasisiyle başlayan ve insani yardımlarla devam eden Afganistan politikasının yeni bir aşamaya evrildiğinin habercisidir.

Söz konusu yeni aşamada terör örgütü Devletü'l Irak ve's Şam'la (DEAŞ) mücadelenin yer alacağını da iddia etmek mümkündür. Zira Doha yönetiminin Taliban ile Batı arasındaki bağlantıyı kuran aktör olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Batılı devletlerin Taliban'dan en önemli beklentisinin Taliban'ın terörle mücadele etmesi ve Afganistan topraklarının diğer devletlere karşı kullanılmasının önlenmesi olduğu söylenebilir. Üstelik Taliban, 29 Şubat 2020 tarihli Doha Antlaşması'nda bu konuda taahhütte bulunmuştur. Ancak son dönemde DEAŞ'ın Afganistan'daki faaliyetleri artmış ve hatta söz konusu terör örgütünün Özbekistan ve Tacikistan gibi ülkelere Afganistan topraklarından füze saldırıları gerçekleştirdiği yönündeki iddialar uluslararası basına yansımıştır. Buna ek olarak yerel kaynaklar, son dönemde El Kaide'nin de Afganistan'ı eleman temini amacıyla daha sık kullanmaya başladığını da öne sürmektedir. Bu kapsamda Katar'ın Taliban'la güvenlik ve savunma alanlarını içeren bir anlaşma imzalamasının temelinde terörle mücadelede yapılacak işbirliğinin bulunması olasıdır.

Böylesi bir gelişmenin yaşanması durumunda Katar, terörle mücadele noktasında Taliban'ın uluslararası toplumun beklentilerine uygun bir çizgiye gelmesini de sağlamış olacaktır. Zira Katar, ABD'nin stratejik ortakları arasında yer almaktadır. Bu anlamda Doha'nın üstlendiği rolün yalnızca güvenlik politikalarıyla ilgili olmadığı da vurgulanmalıdır. Siyasi analist Torek Farhadi'nin de belirttiği üzere, Katar, Taliban'ı uluslararası toplumun istediği reformları getirmeye teşvik etmek için Batılı ülkelerle istişareye dayalı bir anlaşma teklif etmiş olabilir.[3] Dolayısıyla Katar-Taliban hattındaki güvenlik anlaşması gündemi, güvenlik temelli işbirliğine de evrilebilir. Üstelik sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi halinde bu anlaşma, henüz hiçbir devlet tarafından resmi olarak tanınmayan Taliban yönetimine uluslararası düzeyde tanınmanın kapılarını da aralayabilir. Bu olasılıkların akıbetini ise zaman gösterecektir.

Bu noktada taraflar arasındaki güvenlik temelli işbirliğinin odaklanacağı bir diğer meseleye değinmek gerekmektedir. Bu konu ise tesislerin güvenliği mevzusunur. Dolayısıyla olası anlaşmada yer alabilecek başlıklardan biri de Afganistan'daki havalimanları başta olmak üzere çeşitli tesislerin güvenliği olabilir. Zira bu konu üzerinde uzun süredir tartışmalar yapılmaktadır.

Öte yandan Taliban'ın Katar'la güvenlik anlaşması imzalamaya sıcak bakmasının jeopolitik açıdan bazı mesajlar barındırdığı söylenebilir. Küresel güç dengeleri bağlamında Taliban'ın Katar tercihi, Çin ve Rusya gibi aktörlerle olan temaslarını sürdürürken; Batı dengesini

“

Taliban, 2013 yılında siyasi ofisini açtığı günden itibaren Doha yönetimiyle önemli ilişkiler geliştirmiş ve Katar, Taliban'ın Batı'ya açılan kapısı olarak konumlanmıştır.

”

de göz önünde bulundurmak istediğini göstermektedir. Bölgesel düzeyde ise Taliban'ın Pakistan yerine Katar'la güvenlik anlaşması imzalamayı tercih etmesi, Taliban nezdinde Pakistan'ın Afganistan politikası konusunda bazı rahatsızlıkların bulunduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar Taliban, Pakistan'ın etki sahibi olduğu bir organizasyon olsa da bu yapının Peştun milliyetçisi bir karakterinin bulunması, Durand Hattı Meselesi hasebiyle ilişkilerde çeşitli anlaşmazlıklara sebebiyet vermektedir. Ayrıca İslamabad yönetiminin Pakistan'da gerçekleşen terör saldırılarını Afganistan'la ilişkilendirmesi mevcut durumda konjonktürel gerilim düzeyinde kalsa da söz konusu anlaşmazlıkları derinleştirebilmektedir. Bu anlamda Taliban, Doha'yı İslamabad'ı da dengeleyecek bir aktör olarak yorumlanmış olabilir.Nitekim Pakistan'ın Kabil Havalimanı'nın işletilmesi noktasında Türkiye ve Katar'ın önerisine sıcak bakmadığı hafızalardaki yerini korumaktadır. Bu da İslamabad ile Doha'nın Afganistan'a dair beklentilerindeki farklılığı teyit etmektedir.

Sonuç olarak Taliban, 2013 yılında siyasi ofisini açtığı günden itibaren Doha yönetimiyle önemli ilişkiler geliştirmiş ve Katar, Taliban'ın Batı'ya açılan kapısı olarak konumlanmıştır. Gelineen noktada imzalanması düşünülen güvenlik anlaşması ise terörle mücadele başta olmak üzere Batı'nın Taliban'dan atmasını beklediği adımların ilki şeklinde yorumlanabilir. Önümüzdeki süreçte Taliban'ın Katar'la modern Afganistan Ordusu'nun teşkil edilmesinden terörle mücadele ve sınır güvenliğine kadar kapsamlı bir işbirliği geliştirmesi muhtemeldir. Bununla birlikte olası anlaşmanın Katar'ın Taliban'ı resmen tanıması anlamına gelmediği belirtilmelidir. Fakat tanımaya giden sürecin başlangıcı şeklinde değerlendirilebilir. Dahası sürecin seyri, Taliban'ın Batı'yla ilişkilerinin de makul bir zemine oturmasına hizmet edebilir.

[1] "Qatar 'Interested' in Security Agreement in Afghanistan: Taliban Official", Doha News, <https://dohanews.co/qatar-interested-in-security-agreement-in-afghanistan-taliban-official/>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

[2] "Kabul, Doha to Sign Security Agreement: Acting Defense Minister", Tolo News, <https://tolonews.com/afghanistan-178885>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

[3] Aynı yer.

ANKASAM ANALİZ

Rusya'nın Afganistan'a Yönelik Politikası Bağlamında Özbekistan ve Tacikistan'ın Önemi

Rusya'nın Orta Asya politikası ile Afganistan'daki çıkarları birbirini tamamlamaktadır. Orta Asya'da Afganistan'la komşu üç ülke vardır. Bunlar; Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan'dır. Rusya için ikilem veya zorluk oluşturan nokta, Özbekistan ve Tacikistan'ın Afganistan Meselesi'ne bakışlarının birbirinden farklı olmasıdır. Özbekistan, Taliban'la ilişkilerini sürdürerek Afganistan kaynaklı radikal grupların ülkesine ve Orta Asya'ya sızmasını engellemeye çalışırken; Tacikistan'ın Taliban'a karşı mücadele eden bir

noktada konumlandığı görülmektedir. Moskova yönetimi ise genel anlamda Afganistan'daki istikrarsızlığın Orta Asya'ya sıçraması ve bölge devletleriyle olan ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerini zedelemesinden endişe duymaktadır. Buradan hareketle ilk aşamada Özbekistan'ın ve ardından Tacikistan'ın Rusya açısından stratejik öneminden bahsetmek gerekirse şunlardan söz edilebilir.

Özbekistan

Dr. Cenk TAMER
ANKASAM
Asya-Pasifik
Uzmanı

Rusya'nın Özbekistan'a yaklaşımı, öncelikle jeostratejik çerçeveden ele alınabilir. Söz konusu ülke, Afganistan üzerinden güvenli bir şekilde Hint-Pasifik bölgesine transit geçişi sağlamayı hedeflemektedir. Bu yüzden Taşkent, Taliban'la ilişkilerini olumlu bir seviyede tutmaya çalışmaktadır. Afganistan'a insani yardımlar sağlayan Özbekistan, bunun karşılığında bölgesel güvenliğin garanti altına alınmasını arzulamaktadır. Bununla birlikte Taşkent'in Afganistan politikası, Moskova'nın bölgedeki çıkarlarını da etkilemektedir.

Afganistan özelinde bakıldığında, Rusya'nın Özbekistan'a olan ilgisi artmaktadır. Bunun temel sebebi, Tacikistan'ın aksine; Rusya'nın Özbekistan'da askeri üssünün olmamasıdır. Elbette bu durum, Rusya'nın güvenlik temelli kaygılarını artırmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Kremlin, Afganistan'daki dini grupların Özbekistan üzerinden hem Orta Asya'ya hem de kendi sınırlarına tehdit oluşturmaktan kaygılanmaktadır. Dolayısıyla Moskova, Taşkent'le yakınlaşmak istemekte ve radikal örgütlere karşı askeri alandaki işbirliğini genişletmeyi arzulamaktadır. Fakat Taşkent'in Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne (KGAÖ) üye olmayı sürekli ertelemesi, Rusya'nın bölgede askeri nüfuzunu artırmasının önündeki önemli bir engel olarak görülmektedir.

Halbuki Rusya'nın bölgede artan Çin etkisini dengelemek adına KGAÖ'nün askeri faaliyetlerini artırmayı planladığı söylenebilir. Bu doğrultuda Moskova'nın Afganistan kaynaklı tehditleri önleyebilmek ve Çin'i dengeleyebilmek adına Özbekistan'la askeri işbirliğini arttıracığı ve sınır bölgesinin güvenliğine ağırlık vereceği öne sürülebilir. Bu bağlamda Rusya'nın Özbekistan'a KGAÖ'ye tekrar üye olması noktasındaki baskılarını arttıracığı da söylenebilir. Zira Çin, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) dönem başkanlığını üstlenen Özbekistan ve çerçevesindeki askeri-güvenlik hamlelerini gittikçe artırmaktadır.

Rusya'nın bahse konu olan rekabette Özbekistan'ı kendine yanına çekmeye çalışacağı ve bu ülke üzerinden bölgesel güvenliği tesis etmeye çalışacağı ifade edilebilir. Diplomatik kanallarla kurulan markaj sayesinde Moskova, Taşkent'in kendisi dışındaki bölgesel ve küresel aktörlerle siyasi ve ekonomik işbirliği geliştirmesini önlemeye ya da en azından kontrol altında tutmaya çalışacaktır. Örneğin Özbekistan'ın Taliban'la temasları, Rusya'yı Orta Asya politikası bağlamında tedirgin edebilir. Buna ek olarak Taşkent'in henüz KGAÖ'ye üye olmaması da Rusya'nın Afganistan politikasını şekillendirmesini zorlaştırmaktadır. Zira Taşkent'in KGAÖ'ye üye olması, aynı zamanda Afganistan'a yönelik dış politikasını da etkileyecektir. Çünkü Taliban, Özbek-

istan'ın KGAÖ'ye üye olma ihtimalini kaygı verici bir gelişme şeklinde nitelendirmektedir. Bu yüzden de taraflar arasında gerginliklerin yaşanabileceği öngörülebilir. Özbekistan, bir yandan Rusya'yla askeri işbirliği yapmak suretiyle bölgesel güvenliği tesis etmeye çalışırken; diğer taraftan da Taliban'la diplomatik temaslarda bulunmaktadır.

Tacikistan

Tacikistan'ın Afganistan'da Taliban karşıtı eksenini desteklediği sıkça dile getirilmektedir. Duşenbe'nin bu tutumu nedeniyle Tacikistan Hükümeti ile Taliban yönetimi arasındaki gerginlik devam etmektedir. Afganistan'da köktendinci gruplardan kaynaklanan tehditler bir taraftan Tacikistan'ı rahatsız ederken; diğer taraftan Rusya'nın bölgeye müdahil olabilmesi noktasında Moskova yönetimine bir fırsat sunmaktadır. Bir diğer ifadeyle, Rusya'nın Afganistan'daki istikrarsızlığı sebep göstererek hem Özbekistan hem de Tacikistan'daki askeri ve siyasi nüfuzunu genişletmeye çalıştığı iddia edilebilir.

Özbekistan örneğinde olduğu gibi, Rusya'nın Orta Asya bağlamında Tacikistan'a yönelik askeri faaliyetleri giderek güçlenmektedir. Bu askeri işbirliği, Duşenbe'nin Moskova'ya daha fazla bağlanmasına yol açmaktadır. Rusya'nın Afganistan'a yönelik politikası çerçevesinde Tacikistan'daki askeri çalışmalarını arttırması, yalnızca bu ülkeyle sınırlı kalmamakta ve Orta Asya ülkelerini de etkilemektedir. Yani Moskova, Orta Asya politikasını Tacikistan üzerinden güçlü bir şekilde gerçekleştirmek isteyebilir. Buna ek olarak Çin'in gelecekte hem Tacikistan'daki hem de Orta Asya'daki askeri varlığını artırma riski halen mevcuttur. Rusya, Taliban'ın yükselişine karşı güvenlik önlemleri aldığını ileri sürmektedir. Ancak bu varlığının esas sebebi, artan Çin etkisini sınırlandırmak olabilir. Moskova yönetimi, başta Pekin olmak üzere bölgesel rakiplerinin ve diğer küresel aktörlerin Tacikistan üzerinden Orta Asya'nın diğer bölgelerine nüfuz etmesini önlemeye çabalamaktadır.

Tacikistan ise bölgesel güçler arasındaki siyasi dengeyi sağlamak maksadıyla çok taraflı işbirliği geliştirmeye ve Afganistan'la olan sınırının güvenliğini sağlamak için askeri faaliyetlerine ağırlık vermeye özen göstermektedir. Rusya, Tacikistan'daki askeri çalışmalarının yanı sıra eğitim alanındaki faaliyetlerini de artırmaktadır. Bu anlamda Moskova bir taraftan askeri nüfuzunu güçlendirirken; diğer taraftan da Tacikistan'daki genç nesillere Rus dili ve kültürünü aşılamaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda Moskova'nın finanse etmesiyle Tacikistan'da Rus okulları ve Rusça dil sınıfları oluşturularak bu kültür tekrar

“ Afganistan jeopolitiği göz önüne alındığında, Rusya’nın birincil olarak güvenlik ve ardından ekonomik açıdan Özbekistan ve Tacikistan’la etkileşim kurmaya ihtiyacı vardır. ”

canlandırılmak istenmektedir.

Afganistan bağlamında artan Tacikistan-Taliban gerginliği, Rusya ve Çin başta olmak üzere küresel ve bölgesel güçlerin rekabetini etkilemektedir. Rusya, Taliban’la mücadeleyi bahane göstererek Afganistan siyasetini Tacikistan üzerinden yönlendirmeye çalışabilir ve bu ülkedeki askeri faaliyetlerini genişletebilir. Rusya’nın KGAÖ tatbikatları ve askeri eğitim desteği kapsamında Tacikistan’da eğittiği binlerce askerin bölgesel istikrara ne kadar katkı sağlayacağı ise soru işaretidir.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı’nın ardından ilk yurtdışı ziyaretini Tacikistan’a gerçekleştirmesi, Duşenbe’nin Moskova nezdindeki önemini ortaya koymaktadır. Bu ise Ukrayna’dan sonra Rusya’nın odağını Tacikistan bağlamında Orta Asya ve Afganistan’a kaydıracağına dair düşüncelere yol açmaktadır. Mevzubahis durum da Rusya-Çin arasındaki rekabetin bu sefer Tacikistan-Afganistan ekseninde hız kazanacağına işaret etmektedir.

Sonuç olarak Afganistan jeopolitiği göz önüne alındığında, Rusya’nın birincil olarak güvenlik ve ardından ekonomik açıdan Özbekistan ve Tacikistan’la etkileşim kurmaya ihtiyacı vardır. Bunu, Çin’le yaşanan jeopolitik rekabet bakımından da değerlendirmek mümkündür. Afganistan bağlamında Yeni Büyük Oyun’un başladığı sıkça dile getirilmektedir. Bu aktörlerden biri de Çin’dir. Özbekistan ve Tacikistan’da etkinlik kuran aktör, devamında Afganistan ve Orta Asya’nın sorunlarını da kontrol edebilecektir. ŞİÖ Dönem Başkanlığı görevini üstlenen Özbekistan, Afganistan kaynaklı güvenlik sorunlarının çözümüne de önderlik etmektedir. Bu krizde Tacikistan, Taliban karşıtı cepheyle kurduğu ilişkiler bakımından kazanılması gereken kritik bir aktör konumundadır. Bu anlamda Tacikistan’ı kazanan aktör, Afganistan’ın geleceğine de büyük oranda yön verecektir. Rusya’nın söz konusu jeopolitik rekabetin dışında kalması ise yalnızca Çin’in değil; Hindistan ve diğer bölgesel aktörlerin güç kazanmasına sebebiyet verecektir. Pekin ve Yeni Delhi’nin Afganistan’a yönelik ilgisini artırdığı bir dönemde Rusya’nın Özbekistan ve Tacikistan’daki varlığı, Rus karar alıcılar tarafından bu güçler karşısında bir denge sağlayıcı faktör olarak değerlendirilmektedir.

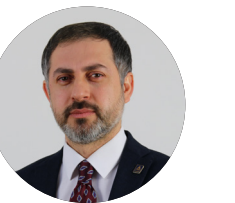
ANKASAM ANALİZ

Rusya Doğalgazına Alternatif: AB-Azerbaycan Doğalgaz Anlaşması

Avrupalı liderler, Rusya’nın enerji kaynaklarına duyulan bağımlılığı azaltmak için doğalgaz ihraç eden ülkelerle birtakım müzakerelerde bulunmaya devam etmektedir. Bu amaç doğrultusunda Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, 18 Temmuz 2022 tarihinde Bakü’yü ziyaret etmiştir.

Avrupa Birliği (AB) liderleri, Azerbaycan’ı Cezayir, Mısır ve Katar’la birlikte alternatif tedarikçilerden biri olarak görmektedir. Bu nedenle de söz konusu ülkeyle ilişkileri geliştirmeye hazırdır. Mevzubahis durum, Avrupa Komisyonu Başkanı’nın ziyaretiyle de doğrulanmıştır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev

Dr. Sabir ASKEROĞLU
ANKASAM Avrasya Uzmanı

ve von der Leyen arasındaki görüşmede, Bakü'nün beş yıl içinde; yani 2027 yılına kadar Avrupa'ya doğalgaz arzını yılda 20 milyar metreküpe çıkarmasını öngören bir anlaşma imzalanmıştır. 2021 yılında Azerbaycan, 8 milyar metreküp ihracat yapmıştır. Bu yıl ise söz konusu rakam, %50 arttırılarak 12 milyar metreküpe çıkarılabilir.[1]

Mutabakat, AB'nin iklim hedeflerine bağlılığını da beyan etmektedir. Ayrıca taraflar, Azerbaycan'ın doğalgaz arzını verimli kılma ve bu ülkeyi "çevre dostu" haline getirme konusunda anlaşmıştır. Belge, Azerbaycan doğalgazının AB ve Batı Balkanlar'a tedariki için Güney Gaz Koridoru'nun genişletilmesini de öngörmektedir. Von der Leyen, konuyla ilgili şu açıklamada bulunmuştur:[2]

"Bugün, yeni anlaşma vesilesiyle Rus fosil yakıtlarından uzaklaşma çabalarımızda kilit bir ortak olan Azerbaycan'la enerji işbirliğimizde yeni bir sayfa açıyoruz. Ayrıca biz, Güney Gaz Koridoru aracılığıyla AB'ye istikrarlı ve güvenilir doğalgaz tedarikini garanti eden mevcut ortaklığımızı güçlendirmeyi düşünüyoruz. Paris Anlaşması'nın hedeflerini takip ederken; enerji verimliliği ve temiz enerji konusunda uzun vadeli bir ortaklığın temellerini atıyoruz. Ancak enerji, Azerbaycan'la işbirliğimizi genişletebileceğimiz alanlardan sadece biri ve ilişkimizin tüm potansiyelini kullanmayı sabırsızlıkla bekliyorum."

Daha önce Yunanistan-Bulgaristan Boru Hattı bağlantısının (IGB) inşaatının tamamlandığı ve deneme sürecinin başladığı belirtilmişti. Enerji sistemleri arası hat, IGB ulusal gaz şebekesi "Bulgartransgaz" aracılığıyla Yunanistan gaz şebekesini birbirine bağlamaktadır. Bulgaristan topraklarında 140 km uzunluğundaki doğalgaz boru hattı, yılda 3 milyar metreküp doğalgaz taşıyacak şekilde tasarlanmış olup; gelecekte 5.5 milyar metreküp hacme kadar genişletilmesi düşünülmektedir. Bu boru hattı projesinin maliyetinin 145 milyon avro olduğu ifade edilmektedir.

Söz konusu hat, Azerbaycan doğalgazının Bulgaristan'a ve oradan da Avrupa'nın diğer bölgelerine ithal edilmesine olanak tanımaktadır. IGB, Trans-Adriyatik Boru Hattı'ndan (TAP) Yunanistan ulusal doğalgaz sistemine ve ardından yeniden gazlaştırma tesisi aracılığıyla Dedeağaç Limanı'na kadar uzanacaktır. Bununla birlikte gelecekte Yunanistan'dan Bulgaristan'a ve oradan da Sırbistan, Kuzey Makedonya, Romanya, Macaristan ve Ukrayna'ya doğalgaz taşınması öngörülmektedir.[3]

Almanya'ya doğalgaz sağlayan Kuzey Akım-1 Doğalgaz Boru Hattı'nda önceden planlanan onarımların başlamasının ardından Rusya'nın doğalgaz arzında daha fazla kesin-

ti yapılacağına ilişkin endişeler artmıştır. Zira Rusya ile Avrupa, bir enerji savaşının eşiğindedir. Moskova yönetimi, AB'ye doğalgaz tedarikini sağlayan tek değilse de en büyük boru hattı olan Kuzey Akım-1 Doğalgaz Boru Hattı üzerinden doğalgaz tedarikini, 11 Temmuz 2022 tarihinden 21 Temmuz 2022 tarihine kadar bakım yapılacağı gerekçesiyle askıya almıştır. Avrupalı yetkililer ise Rusya'nın bu tarihten sonra ihracata devam edeceğinden emin olmadıklarını belirtmiştir.[4] Her ne kadar doğalgaz akışı yeniden başlamışsa da Kremlin'in enerji kartına başvurarak yeni kesintilere sebebiyet vermeyeceğinin garantisi yoktur.

Anlaşılabileceği üzere, enerji konusundaki tehdit doğrudan dile getirilmese de gerilim artmaktadır. Ekonomistler, Rusya'nın arzı kesmek için bütün olanaklara sahip olduğu yönünde uyarılarda bulunmaktadır. Avrupa'nın kaynak kıtlığıyla nasıl baş edeceğini ise zaman gösterecektir. Ancakvon der Leyen'in Azerbaycan ziyareti ve ardından taraflar arasında yapılan anlaşma, Brüksel'in doğalgaz tedarikçilerini çeşitlendirme çabaları bakımından son derece önemli bir zaferdir.

Sayın Aliyev, von der Leyen'in ziyaretinden uzun süre önce, Azerbaycan'ın Avrupa'nın beklentilerine yönelik olumlu adım atacağını dile getirmişti. Nitekim Azerbaycan'dan AB'ye yönelik doğalgaz arzının arttırılmasına ilişkin müzakereler, Rusya-Ukrayna Savaşı patlak vermeden çok önce başlamıştı. Sayın Aliyev'in attığı bu adım, bahse konu olan alanda Bakü'nün taviz vermeyeceğinin göstergesidir. Buna karşılık Azerbaycan'ın AB'nin dostluğunu kazanacağına kesin gözüyle bakılmaktadır.

AB'nin Azerbaycan'la sağlanan anlaşma sayesinde Rusya'yla yürüttüğü enerji mücadelesinde önemli bir başarı elde ettiği söylenebilir. Fakat Azerbaycan kaynakları, Rusya'ya bağımlılığın giderilmesi konusunda yetersiz kalacaktır. Uluslararası Enerji Ajansı'na göre AB, 2021 yılında Rusya'dan 155 milyar metreküp doğalgaz ithal etmiştir. Söz konusu rakam, Azerbaycan'dan sağlanacak enerjiden neredeyse 20 kat daha fazladır ve Avrupa'nın ithalat hacminin %45'ini oluşturmaktadır. Aynı zamanda AB'deki toplam tüketimin de %40'ına tekabül etmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Azerbaycan, tek tedarikçi adayı değildir. Bundan dolayı AB, enerji ihraç eden diğer ülkelerle de birtakım görüşmeler yapmaktadır. Lakin bahsi geçen anlaşmayla Azerbaycan'ın enerji kaynaklarına ihtiyaç duyulduğu net bir şekilde görülmüştür. Bu anlamda Azerbaycan'ın Avrupa pazarındaki payını arttırarak öne çıkan tedarikçilerden biri haline gelmesi, Bakü için önemli bir diplomatik başarıdır.

Azerbaycan, Rusya'nın yerini alamayacak olsa da Rus doğalgazının Avrupa pazarındaki payının azalması, Moskova yönetimi için son derece olumsuz bir sonuçtur. Nitekim Rusya'nın 2022 yılının başından Temmuz ayına kadar olan süreçte doğalgaz üretimi %10, Avrupa'ya ihracatı da %33 azalmıştır.[5] Dolayısıyla Rusya, uygulanan yaptırımlar nedeniyle ekonomik anlamda büyük zarar görmektedir. Bu yüzden de karşı hamle yaparak elinde bulundurduğu doğalgaz üzerinden Avrupa'ya baskı uygulamaktadır. Ancak Kremlin'in baskı politikasının, Avrupa'ya olduğu kadar kendisine de zararı dokunmaktadır. Fakat her şeye rağmen Rusya, enerjiyi siyasi bir araç olarak görmektedir.

Rusya'nın Avrupa pazarındaki doğalgaz payının düşmesi, aynı zamanda enerji kaynaklarından elde ettiği gelirlerin de azalması anlamına gelmektedir. Bu kaybı telafi etmek için Moskova, ikinci en büyük tüketici konumunda olan Çin'le görüşmeler yürütmektedir. AB ile Azerbaycan arasında imzalanan anlaşmanın ardından Rusya ile Çin arasında görüşmeler gerçekleştirildiğine dair iddialar gündeme gelmiştir. Bu anlamda Moskova, Avrupa'ya giden doğalgazı, Moğolistan üzerinden Çin'e satmayı düşünmektedir. Bu kapsamda 2024 yılında inşasına başlanması planlanan doğalgaz boru hattının iki senede tamamlanması amaçlanmaktadır.[6]

Görüldüğü üzere, AB için Kafkasya'nın önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Azerbaycan'ın birlikte olan ilişkilerini derinleştirmesi, Avrupa için mühim bir jest olmuştur. Kuşkusuz Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle enerji sektöründe yaşadığı sıkıntıları gidermek isteyen AB'ye Bakü'nün destek vermesi, Avrupa ülkeleri nezdinde Azerbaycan'ın ehemmiyetini arttırmaktadır.

Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin nasıl gelişeceğini ise zaman gösterecektir. Ancak Bakü-Brüksel hattındaki yakınlaşmanın Moskova tarafından olumlu karşılanmayacağı öngörülebilir. Ukrayna müdahalesinden önce Azerbaycan, Rusya'nın tutumuna ciddi bir tepki göstermemiş ve hatta tarafsız kalmayı tercih etmiş olsa da Moskova'nın Karabağ'da izlediği çözümsüzlüğe dayalı politikadan rahatsızdır. Zira Azerbaycan, Karabağ konusunu en kısa sürede kalıcı barışı sağlayacak bir anlaşmayla taçlandırmayı planlamaktadır. Bunun için de dış desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden de AB'nin Azerbaycan'a destek vermesi, Bakü için oldukça önemlidir. Sonuç olarak mevzubahis anlaşmanın yarattığı olumlu atmosferin AB'nin Karabağ Sorunu'nun çözümüne ilişkin yürütülen barış müzakerelerine dair yaklaşımını da etkileyeceği öngörülmektedir.

[1] "Поставки газа в страны Евросоюза из Азербайджана вырастут вдвое", Golos Ameriki, <https://www.golosameriki.com/a/eu-azerbajjan-gas-ursula-von-der-leyen/6663516.html>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[2] "EU agrees deal with Azerbaijan to double gas exports by 2027", Euronews, <https://www.euronews.com/my-europe/2022/07/18/von-der-leyen-heads-to-azerbajjan-to-secure-new-gas-import-deal>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[3] "Началась закачка первого азербайджанского газа в интерконнектор Греция-Болгария", Azer Tac, https://azertag.az/ru/xeber/Nachalas_zakachka_pervogo_azerbaidzhanskogo_gaza_v_interkonnekto_r_Greciya_Bolgariya-2184575, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[4] "Песков прокомментировал ситуацию вокруг "Северного потока", Ria Novosti, <https://ria.ru/20220623/energetika-1797546829.html>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[5] "Газпром по итогам 6,5 месяцев 2022 г. снизил добычу газа на 10,4%, поставки в дальнее зарубежье – на 33,1%", Neftegaz.Ru, <https://neftegaz.ru/news/companies/743829-gazprom-po-itogam-6-5-mesyatsev-2022-g-snil-dobychu-gaza-na-10-4-postavki-v-dalnee-zarubezhe-na-33/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[6] "Монголия заявила, что газопровод Россия-Китай будет запущен в 2024 году", Central Asia, <https://centralasia.media/news:1793605>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

ANKASAM ANALİZ

“Dil Yasası Sorunu” Işığında Macaristan-Ukrayna İlişkileri

Macaristan ile Ukrayna arasındaki diplomatik ilişkiler, Ukrayna'nın 1991 yılında Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanmasının ardından kurulmuştur. Yakın zamana kadar ikili ilişkiler olumlu bir atmosferde ilerlemiştir. Ancak Ukrayna Parlamentosu'nda 5 Eylül 2017 tarihinde Eğitim Kanunu'na yönelik yapılan değişiklik nedeniyle ilişkiler durma noktasına gelmiştir.

Bahse konu olan düzenlemeyle ülkedeki Macarların orta öğretim kurumları ve üniversitelerde ana dillerinde eğitim görmeleri engellenmiştir.

Budapeşte yönetimi, Eğitim Kanunu'nda yapılan bu yeni düzenleme sebebiyle Ukrayna'nın gündeydoğusunda yaşayan (Transkarpatya) 150 bin civarında Macarın haklarının ihlal edildiğini öne sürmüştür. Macaristan Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanı Peter Szijjarto'nun “Ukrayna, Eğitim Kanunu'nda yaptığı düzenlemeyle Macaristan'ı sırtından bıçakladı.”[1] şeklindeki tepki vermesinden sonra bozulan iki ülke arasındaki münasebetlerde ipler iyice gerilmiştir.

Budapeşte, 5 Eylül 2017 tarihinden önce Ukrayna'nın Avrupa Birliği (AB) üyeliği hedefine destek

Sibel MAZREK
ANKASAM Medya
Koordinatörü

verirken; bu tarihten itibaren Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)-Ukrayna ilişkileri başta olmak üzere uluslararası platformlarda Kiev yönetiminin karşısında yer almaya başlamıştır. Siyasi kriz nedeniyle Macaristan Dışişleri Bakanı Szijjarto, Ukrayna'nın Avrupa entegrasyon sürecinde ilerlemesini sağlayacak tüm adımlarını veto edeceklerini açıklamıştır. Dolayısıyla Macaristan, tepkisini icraata dökererek aynı yıl içinde NATO-Ukrayna Komisyonu Zirvesi'ni veto etmiştir. Ayrıca Budapeşte, Kiev'in NATO'yla olan işbirliğini tekrar yola koyabilmesi için yeni Eğitim Kanunu'nu geri çekmesi şartını da öne sürmüştür.[2] Rus tehdidi karşısında NATO'yla işbirliğini baltalamak istemeyen Kiev yönetimi ise Budapeşte'nin tepkileri doğrultusunda taviz vererek Eğitim Kanunu'na söz konusu dil maddesinin eklenmesi için geçiş sürecini 2023 yılına kadar uzatma kararı almıştır.

Taraflar arasındaki kriz 2018 senesinde de artarak devam etmiştir. Ukrayna, bahsi geçen yılın Mart ayında Macaristan'la tansiyonu yükselten bir adım atarak Macar azınlığın yaşadığı Transkarpatya sınırına 10 km uzaklıkta yer alan Beregovo kasabasında bulunan eski bir askeri üssü restore edeceğini duyurmuştur. Bu üssün Macar azınlığın yaşadığı bölgeye yerleştirilmesini “iğrenç bir karar”[3] şeklinde nitelendiren Szijjarto, Kiev'in AB ve NATO'ya yönelik üyelik girişimlerini engellemeyi sürdürecekları bir kez daha vurgulamıştır. Ukrayna ise Transkarpatya bölgesindeki askeri üssün, bölgede yaşanan provokasyonlardan ve artan güvenlik endişesinden dolayı faaliyete geçirilmek istendiğinin altını çizerek Macaristan'dan gelen tepkilerde Rusya'nın etkisinin olabileceğini iddia etmiştir.[4]

2018 yılının Eylül ayında ise Macaristan'ın Beregove Konso Konsololuğu'nda bazı Ukrayna vatandaşlarına Macaristan'a bağlılık yemini ettirildiği ve Macar vatandaşlığı verildiği şeklinde iddialar gündeme gelmiştir. Sosyal medyada paylaşılan bu görüntüler, Kiev yönetiminin tepkisini çekmiştir. Bu sebeple de iki ülke arasındaki gerilim, iyice tırmanmıştır.

Bahse konu olan durum karşısında harekete geçen ve çifte vatandaşlığa izin vermeyen Ukrayna, Macaristan Konsolosunu sınır dışı etmiştir. Mevzubahis diplomatın hukuk dışı bir iş yapmadığını savunan Macaristan Hükümeti ise yanıt olarak aynı gün Ukrayna'nın Budapeşte Büyükelçiliği bünyesinde görev yapan konsolosu sınır dışı etme kararı almıştır.[5] Dolayısıyla karşılıklı tepkiler sonucunda iki ülke arasındaki siyasi kriz derinleşmiştir.

31 Mart 2019 tarihindeki Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Seçimleri öncesinde Macaristan, yeni yönetimin ülkede yaşayan Macar azınlığa yönelik tutumunu değiştirmesi durumunda, iki

ülke arasındaki ilişkilerin düzeleceğini açıklasa da meselenin çözümüne yönelik herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. Bilakis Kiev Hükümeti, 2019 yılının Temmuz ayında yapılan Parlamento Seçimleri'nde Macaristan'ın seçimlere müdahale ettiğini iddia ederek Budapeşte'nin Viyana Sözleşmesi'ni ihlal ettiğini savunmuştur. Bu da iki ülke arasındaki tansiyonun daha da yükselmesini beraberinde getirmiştir.[6]

Macaristan'ın Kiev'den eğitimdeki dil politikasından vazgeçmesini talep etmesine rağmen Ukrayna, 16 Temmuz 2019 tarihinde Ukraynaca'nın devlet dili olarak yetkili organlarda ve diğer kamu alanlarında zorunlu olarak kullanılmasını öngören Dil Yasası'nı yürürlüğe koymuştur. Bu yasayla birlikte, üst düzey ve diğer seviyedeki yetkililerin eğitim, sağlık ve bilim kuruluşlarının çalışanlarının işyerinde Ukraynaca kullanması zorunlu olmuştur. [7] Ukrayna'nın bir önceki Cumhurbaşkanı Petro Poroşenko'yu Macar düşmanı siyaset izlemekle suçlayan Budapeşte yönetimi, yaşanan tüm krizlere rağmen söz konusu ülkedeki siyasi değişimi ve yeni Cumhurbaşkanı Vladimir Zelenski'yi iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi açısından bir fırsat olarak görmüştür. Fakat Zelenski döneminde de ikili münasebetlerin düzelmesini sağlayacak bir gelişme yaşanmamıştır.

Gergin devam eden ikili ilişkilerde Macaristan'ın 27 Eylül 2021 tarihinde Rus enerji şirketi Gazprom'la 15 yıllık bir doğalgaz sözleşmesi imzalaması, Zelenski yönetimini kızdırmıştır.[8] İmzalanan sözleşme kapsamında doğalgazın Ukrayna'yı devre dışı bırakacak şekilde Sırbistan ve Avusturya üzerinden tedarik edilecek olması, Kiev yönetiminin tepkisini çekmiştir. Ukrayna Dışişleri Bakanlığı, Rusya'yla yapılan gaz anlaşmasının Kremlin'in yararına olduğunu, bu gelişmenin Ukrayna'nın ulusal çıkarlarına ve Macaristan'la ilişkilerine zarar verdiğini açıklamıştır.[9] Budapeşte'nin bu adamı karşısında Kiev, Ukrayna-Macaristan Ortak Hükümetlerarası Ekonomik İşbirliği Komisyonu'nu askıya almış ve ilgili anlaşmanın Avrupa Enerji Yasası'na uygunluğu konusunda Avrupa Komisyonu'na soruşturma çağırısı yapmıştır.[10]

Macaristan-Ukrayna ilişkilerinde gerilime neden olan bir diğer gelişme ise Rusya-Ukrayna Savaşı olmuştur. Zira Kiev'deki üst düzey bir yetkili, Budapeşte'nin yaklaşan savaştan haberdar olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca Ukrayna basınında çıkan haberlerde, Macaristan'ın Transkarpatya bölgesini ilhak etmek istediği iddia edilmiştir. Söz konusu iddialar ise Macar yetkililer tarafında yalanlanmıştır. Macaristan Kamu Diplomasisi ve İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Zoltan Kovacs, zikredilen iddiaların Macaristan'ın Ukrayna'ya silah sağlamayı reddetmesine yapılan bir misilleme olduğunu söylemiştir.[11]

“Macaristan, Rusya’yla olan yakın münasebetlerine rağmen Ukrayna’nın işgalini kınamış ve enerji sektörüne yönelik yaptırımlar dışında AB’nin Rusya’ya uyguladığı yaptırımlara katılmıştır.”

Aslında Macaristan, Rusya’yla olan yakın münasebetlerine rağmen Ukrayna’nın işgalini kınamış ve enerji sektörüne yönelik yaptırımlar dışında AB’nin Rusya’ya uyguladığı yaptırımlara katılmıştır. Bunun yanı sıra Macaristan Hükümeti, Ukrayna’daki savaştan kaçan çok sayıda mülteciye ev sahipliği yaptığını da açıklamıştır. Buna rağmen iki ülke arasındaki tansiyon Rusya faktörünün etkisiyle daha da yükselmiştir.

[1] “Hungary’s FM: Ukraine “Stabbed Hungary in the Back” over Law That Violates the Rights of Hungarian Minority”, About Hungary, <https://abouthungary.hu/news-in-brief/hungarys-fm-ukraine-stabbed-hungary-in-the-back-over-law-that-violates-the-rights-of-hungarian-minority>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

[2] “Hungary Blocks Ukraine-NATO Commission Meeting in December Due to Education Law”, Unian Info, <https://www.unian.info/politics/2212494-hungary-blocks-ukraine-nato-commission-meeting-in-december-due-to-education-law.html>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

[3] “Hungary’s FM: Ukraine...”, a.g.m.

[4] “Ukraine Restoring Military Base Near Hungarian Border”, The Jamestown Foundation, <https://jamestown.org/program/ukraine-restoring-military-base-near-hungarian-border/>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

[5] “Diplomats Thrown Out in Ukraine-Hungary Passport Row”, BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-45753886>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

[6] “Foreign Interference in the Zakarpattia Region of Ukraine: The 2019 Elections and Beyond”, New Eastern Europe, <https://neweasterneurope.eu/2020/05/06/foreign-interference-in-the-zakarpattia-region-of-ukraine-the-2019-elections-and-beyond/>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

[7] “Ukrayna’da ‘Dil yasası’ Yürürlüğe Girdi”, Kırım Haber Ajansı, <https://qha.com.tr/haberler/ukrayna-da-dil-yasasi-yurur-luge-girdi/56140/>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

[8] “Russia’s Gazprom Inks 15-Year Gas Contract with Hungary”, The Moscow Times, <https://www.themoscowtimes.com/2021/09/28/russias-gazprom-inks-15-year-gas-contract-with-hungary-a75156>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

[9] “Gazprom Gas Deal Rekindles Tension Between Hungary and Ukraine”, Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-09-27/gazprom-gas-deal-sparks-clash-between-hungary-and-ukraine>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

[10] “Ukraine Reacts to Hungary’s New Gas Deal with Russia”, Ukrinform, <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3322847-ukraine-reacts-to-hungarys-new-gas-deal-with-russia.html>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

[11] “Fake News: Hungary Denies Reports It Was Warned About Russia’s Invasion of Ukraine”, Euronews, <https://www.euronews.com/2022/05/03/fake-news-hungary-denies-reports-it-was-warned-about-russia-s-invasion-of-ukraine>, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

ANKASAM ANALİZ

Orta Hat’tın ve Kuşak-Yol’un Eksik Halkası: Kırgızistan

Orta Hat, Avrupa’nın Asya’ya açılan kapısı olan Türkiye üzerinden başlayarak Kafkasya-Hazar Denizi-Orta Asya güzergahında Çin’e kadar uzanan koridordur. Bu koridor, Hazar’da Güney ve Kuzey olarak tanımlanabilecek şekilde iki kola ayrılmaktadır. “Kuzey Kol”, Kazakistan’ın Aktau Limanı’ndan başlayarak yine Kazak toprakları üzerinden Çin’e ulaşmaktadır. “Güney Kol” ise Türkmenistan’ın Türkmenbaşı Limanı’ndan başlayarak Özbekistan ile Kırgızistan üzerinden Çin sınırına uzanmaktadır. Ayrıca Güney Kol’a Lapis Lazuli Koridoru da dahildir. Söz konusu

koridor, Türkmenistan’dan Afganistan’a kadar uzamaktadır. İlerleyen dönemlerde ise Pakistan ve Hindistan’ı kapsama potansiyeline sahiptir.

Diğer taraftan 2013 yılında dünyaya duyurulan Kuşak-Yol Projesi vesilesiyle Çin de Avrupa’ya ulaşmak istemektedir. Bahse konu olan proje, temel olarak altı ana güzergah içerir de Çin, çeşitli alternatif rotalar inşa etmekte ya da var olan güzergahlardan etkin bir biçimde yararlanmaktadır. Bu noktada öne çıkan güzergahlardan biri de hiç kuşkusuz Orta Hat’tır.

Emrah KAYA
ANKASAM Orta Asya Uzmanı

Bilindiği gibi Orta Asya, Çin'in Batı'ya ulaşma konusundaki ana güzergahlarından biridir. Pekin yönetimi, Afganistan'da istikrarın sağlanması halinde bu ülkeyi Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru'na (CPEC) dahil ederek Tacikistan üzerinden yeni bir hat inşa etmeyi planlamaktaydı. Lakin hem coğrafyanın zorlu yapısı hem de bölgedeki istikrarsızlığın ve güvenlik tehditlerinin sürmesi, Çin'i farklı seçeneklere öncelik vermeye itmektedir. Bu kapsamda görece daha istikrarlı ve daha maliyetsiz olan Orta Hat önem kazanmaktadır. Ancak bu güzergahta Kırgızistan'da tren yolundan bahsetmek mümkün değildir. Zaten Kırgızistan, bu konuda herhangi bir altyapıya sahip değildir ve ülkenin kuzeyinde bir tren yolu yapımına daha yeni başlamıştır. Bu da Çin-Kırgızistan-Özbekistan bağlantısallığının sağlanmasındaki önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

Söz konusu güzergahta inşa edilmesi planlanan hattın geçmişinde Kuşak-Yol Projesi'nden önceye dayanmaktadır. Üç ülke arasında inşa edilmesi düşünülen hat, Kırgızistan'daki toplumsal olaylardan dolayı yarım kalmış ve hayata geçirilememiştir. 2012 senesinde Kırgızistan, hattın inşa edilmesi için adım atmıştır. 2016 yılında ise Özbekistan, Angren Pab Demiryolu Tünelini tamamlayabilmek için Çin'den mali kaynak sağlamıştır. 4.380 km uzunluğunda olan hat, Kırgızistan'daki tahminen 260 km'lik kısmı tamamlandıktan sonra Taşkent ile Lanzhou kentlerini demiryolu aracılığıyla en kısa güzergahtan birbirine bağlayacaktır.[1]

Hali hazırda yukarıda belirtilen hat kullanılmaktadır. Çin'den Kırgızistan sınırına getirilen mallar, kamyonlarla Oş kentine taşındıktan sonra Özbekistan'a gidecek olan trenlere yüklenmektedir. Bu ise zaman kaybını ve artan maliyetleri beraberinde getirmektedir. Tren yolunun inşa edilmesi durumunda Orta Hat'tın Güney Kol'u daha aktif bir şekilde işleyecektir. Bu nedenle de taraflar söz konusu hattı kazan-kazan mantığı üzerinden şekillenen ve dolayısıyla karşılıklı çıkarlara öncelik veren değerli bir proje olarak görmektedir. Bu projenin tamamlanması durumunda Çin, daha kısa sürede Avrupa'ya ulaşabilecekken; Kırgızistan ve Özbekistan da uluslararası taşımacılıkta rollerinin geçtiği stratejik bir merkez haline gelecektir.[2]

Belirtilen kazanımlara bakıldığında, Orta Hat'tın eksik halkası olarak öne çıkan Kırgızistan'ın dünyaya açılmasının ve buna bağlı olarak bölgesel entegrasyonun güçlendirilmesinin bölgesel kalkınmaya hizmet edeceği öne sürülebilir. Zira Avrupa ile Çin arasındaki en kısa mesafe Orta Hat'tır. Şüphesiz bu hattın aktif bir şekilde kullanılması Bişkek'in de ekonomik kalkınmasını teşvik edecektir. Böylelikle ekonomik olarak gelişen Kırgızistan'ın iç ve dış güvenliğini sağlayabileceği söylenebilir. Aynı zamanda bu durum, çok daha istikrarlı bir Orta Asya'nın yaratılmasına da katkı sağlayacaktır. Diğer yandan proje, Kırgızistan'daki altyapının iyileşmesine ve yeni projeler vesilesiyle ülkenin bir ulaşım ve transfer merkezi olmasına katkı sunacaktır.

Özbekistan, Kırgızistan ve Çin birbirine bağlandıktan sonra Orta Hat'tın Güney Kolu, güney-kuzey arasındaki ulaşım sürecinde de önemli bir rota haline gelecektir. Bilindiği gibi Özbekistan, Pakistan limanlarına ulaşabilmek için Tirmiz-Mezar-ı Şerif-Kabil-Peşaver güzergahında Trans Afgan Ulaştırma Koridoru'nu hayata geçirmek istemektedir. Koridorun hayata geçmesi halinde, Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Orta Hat'ta dahil olan Çin gibi ülkeler de alternatif bir güzergah üzerinden Pakistan limanlarına ulaşabileceklerdir. Dolayısıyla bu hattın tamamlanması Özbekistan'ı da bir ulaşım ve transfer merkezi haline getirecektir. Ayrıca Kırgızistan'da demiryolunun inşa edilmesi demek; Özbekistan ile Çin arasındaki ulaşımın güçlenmesi, Çin'in Avrupa'ya yedi ile sekiz gün daha kısa sürede mal göndermesi ve Ortadoğu'ya ulaşması demektir. Çünkü Kırgızistan'daki hattın tamamlanması, Çin'in Avrupa'yla arasındaki mesafenin 900 kilometre kısalmasına yol açacaktır.

Kırgızistan'daki parçanın tamamlanmasının önünde çeşitli engellerin bulunduğundan da bahsetmek mümkündür. Ülkede yaşanan toplumsal olaylar ve yönetimlerin sıklıkla değişmesi; eksik parçanın tamamlanmamasını, yeni projelerin uygulanmasını ve Kırgızistan'ın etkili bir aktöre dönüşmesine engel teşkil etmektedir. Ancak günümüzde sağlanan istikrar ve Kırgızistan'ın bazı bölgelerinde başlanan tren yolu inşaatları, eksik parçanın tamamlanma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu noktada öne çıkan en önemli zorluklar ise maddi kaynak bulunması, Kırgızistan'ın zorlu coğrafi yapısı ve kullanılan raylardaki ölçüdür.

Öte yandan taraflar arasında hattın demiryolu güzergahına dair bir farklılık da mevcuttur. Bişkek'teki karar alıcılar, demiryolunun bazı kentlerden geçmesini ve böylece kazanımlarının azami seviyeye ulaşmasını istemektedir. Ancak Pekin yönetimi, daha kısa mesafe ve daha hızlı bir transfer için Kırgızistan'ın bu yöndeki taleplerine karşı çıkmaktadır.[3]

Tüm anlaşmazlıklara rağmen Kırgızistan'dan kısa süre önce yapılan açıklamaya göre, 2023 yılında Çin ve Özbekistan'ın katılımıyla fizibilite çalışmasına başlanacaktır. Taşkent yönetiminin de bu kararı doğruladığı belirtilmektedir. Bu kapsamda Kırgızistan'a bir tren yolu inşa edilmesi hedeflenmektedir. Elbette bu durum, Orta Hat'taki en önemli eksikliğin giderilmesi anlamını taşımaktadır. Ayrıca hattın tamamlanması sayesinde Kırgızistan, Özbekistan ve Çin son derece önemli kazanımlar elde edecektir. Orta Hat'ta dahil olan diğer ülkeler ise kurulacak bağlantı sayesinde mevcut durumdaki avantajlı konumlarını sürdürebilecektir. Özellikle de Güney Kafkasya'da Zengezur Koridoru'nun açılması halinde, Orta Hat'tın çok daha istikrarlı ve verimli bir güzergah konumuna ulaşacağı iddia edilebilir. Böylece Avrasya coğrafyasındaki temel eksiklikler giderilmiş, bölge devletleri arasındaki entegrasyon güçlendirilmiş ve ekonomik kazanımlar vesilesiyle ülkeler arasındaki kırılganlıklar azaltılmış olacaktır.

ANKASAM ANALİZ

Avrupa'nın Enerji Arayışlarında Yeni Umudu: Hazar Denizi

2014 yılında yazdığı bir yazıda "Modern tarihimizdeki her uluslararası düzenin temelinde bir enerji kaynağı vardır"[1] tespitiyle bulunan Robert Kaplan'ın bu sözü, mevcut konjunktürde yaşanan çatışmaları tanımlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesiyle başlayan süreç, başta enerji olmak üzere pek çok farklı gelişmeye yol açmıştır. 2000 yılında iktidara gelen Vladimir Putin'in enerji gücünü

dış politikasının ana unsuru haline getirmesi ve Avrupa'nın derinliklerine kadar giden boru hatları kurması, Avrupa'yı Rusya'nın enerji açısından bağımlı kılmıştır. Putin, söz konusu stratejiyi uygularken Avrupa'ya karşı pençesini gizlemiştir. Bu anlamda Eski Almanya Başbakanı Gerhard Schröder'in Rus enerji şirketi Gazprom'a yönetici yapılması ve onun etkisini kullanması, Rusya açısından önemli bir yumuşak güç kazanımı olarak tarihe geçmiştir.

Mustafa Cem KOYUNCU
ANKASAM
Asya-Pasifik
Araştırma Asistanı

Putin'in stratejisini iyi okuyamayan ve tuzağa düşen Avrupa, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesiyle birlikte yaptığı hatanın farkına varmış ve mevzubahis durumun olumsuz sonuçlarıyla yüzleşmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küllerinden doğan ve önemli bir ekonomik gelişme gösteren Avrupa, uzun bir süre dünya üretiminin merkezlerinden ve kalkınmanın temel coğrafyalarından biri olarak görülmüştür. Özellikle de İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinin sanayi-ileşme sürecini tamamlaması, Avrupa treninin ana lokomotifleri olarak anılmalarına neden olmuştur.

Ticaret, refah ve kalkınma güvenliğini sağlam temeller üzerine kuran Avrupa, söz konusu enerji güvenliği olduğunda aynı yaklaşımı gösterememiştir. Bilindiği üzere, enerji güvenliğinin üç aşaması vardır. Bu aşamaları; talep güvenliği, arz güvenliği ve güzergâh güvenliği şeklinde adlandırmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Talep güvenliği, satıcı ülkeleri ilgilendirirken; arz güvenliği ise alıcı ülkeleri ilgilendirmektedir. Güzergâh güvenliği ise her iki tarafı da ilgilendirmektedir.

Uzun yıllar Rusya'dan gelen doğalgaz haricinde farklı satıcılara yönelmeyen ya da yönelemeyen Avrupa, arz güvenliğini tamamen Rusya'ya bırakmıştır. Rusya'nın Avrupa'ya coğrafi olarak bağlı olması ve Putin'in enerji kartını kullanmadaki ustalığı, bu durumun önemli nedenlerinden biri olarak görülürken; Avrupa'nın ortak bir politika yürütememesi ve alternatif güzergâhlara yönelmemesi de söz konusu durumun başlıca nedenleri arasında yer almaktadır.

Son dönemde yaşanan gelişmeler ve Avrupa'nın kendi içinde yaşadığı enerji krizi, kıta ülkelerini yeni arayışlara yönlendirmiştir. Savaşın başında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) menşeli LNG firmalarından gelen enerjiyle bu sorunu çözmeye çalışan Avrupa, bu konuda başarılı olamamıştır. Zira hem mesafenin uzaklığı maliyetleri arttırmış hem de LNG piyasasının kendi iç dinamikleri kesintisiz bir enerji akışına engel olmuştur.

Avrupa'nın alternatif olarak düşündüğü bir başka proje de EastMed Boru Hattı olmuştur. Doğu Akdeniz doğalgazını deniz altından Avrupa'ya taşımayı amaçlayan bu proje, uzun süredir teorik olarak kamuoyunun gündemindeydi. 2020 yılında taraf ülkelerce imzalanan anlaşmayla ön plana çıkan proje, çeşitli eleştiriler almış ve "uygulanması imkânsız" bir proje olarak adlandırılmıştır. Özellikle de maliyetinin fazlalığı ve Doğu Akdeniz'de gerilimi arttıracak bir rotasının bulunması, yöneltlen eleştirilerin ana odak noktası olmuştur. Lakin Avrupa Birliği (AB), EastMed'e

umut bağlamış ve projenin gerçekleşebileceğini öngörmüştür. Buna rağmen zaman, EastMed'in uygulanamaz olduğunu savunan insanların haklılığını ve AB'nin yanlış bir projeye umut bağladığını açığa çıkarmıştır. Maliyet, ekolojik endişe ve bölgede gerilim yaratması gibi sebeplerle hem taraf hem de projeyi yakından izleyen ülkeler peşi sıra projenin uygulanamayacağını açıklamıştır. ABD'nin de projenin uygulanamaz olduğunu duyurmasıyla EastMed,[2] Akdeniz'in sularına gömülmüştür.

Enerji talebini LNG ve EastMed Projesi vesilesiyle çözmeyi düşünen Avrupa'nın planları gerçekleşmemiş ve gelinen noktada AB, Rus doğalgazına alternatif yaratamamıştır. Yeni arayışlara yönelen ve kısa sürede enerji arzını çeşitlendirmeye çabalayan AB'nin imdadına Hazar doğalgazı yetişmiştir. Uzun bir süre kâğıt üstündeki projeleri gündemine alan AB, durumun aciliyetine istinaden altyapısı hazır ve işleyen projelere yönelmiştir. Bu anlamda öne çıkan bölge de Hazar Denizi olmuştur.

Dünyanın en eski petrol üretilen bölgelerinden biri olan Hazar Denizi, kanıtlanmış doğal kaynakları bakımından mühim bir enerji üssü olarak bilinmektedir.ABD Enerji Bakanlığı'nın açıkladığı verilere göre, Hazar Denizi ve çevresini oluşturan havzalarda kanıtlanmış ve muhtemel doğalgaz rezervler miktarının 292 trilyon fit küp olduğu tahmin edilmektedir.[3]

18 Temmuz 2022 tarihinde diplomatik temaslarda bulunmak için Azerbaycan'a giden AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev'le bir araya gelmiştir. Görüşme sonrasında Azerbaycan ile AB arasında enerji alanında Stratejik Ortaklık Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. AB'nin daha güvenilir enerji tedarikçilerine yöneldiğini belirten Leyen, şu açıklamayı yapmıştır:[4]

"AB, Rusya'dan uzaklaşmaya ve daha güvenilir ve dürüst ortaklara yönelmeye karar verdi. Azerbaycan'ı da bu ortaklar arasında saymaktan mutluluk duyuyorum. Gerçekten bizim için çok önemli bir enerji ortağsınız ve her zaman güvenilir oldunuz. Sadece arz güvenliğimiz için değil; aynı zamanda iklim güvenliği çabalarımızda da önemli bir ortakınız. Az önce imzaladığımız Mutabakat Zaptı, enerji ortaklığımızı daha da güçlendiriyor."

Varılan anlaşma gereği halihazırda Avrupa'ya giden 8 milyar metreküp doğalgazın önümüzdeki yıl 12 milyar metreküp ve birkaç yıl içinde 20 milyar metreküp çıkması hedeflenmektedir. Leyen'in ziyaretinden bir gün sonra da AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell ile Azerbaycan Dışişleri Bakanı Ceyhun Bayramov bir araya gelmiş ve benzer açıklama-

lar yapmıştır. Toplantı sonrasında AB Konseyi'nden yapılan yazılı açıklamada da şu hususlar vurgulanmıştır:[5]

"Azerbaycan, AB'nin önemli bir ortağı ve Avrupa'ya doğalgaz ve petrol sağlayan; dolayısıyla AB'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme çabalarına katkıda bulunan stratejik bir enerji partneridir. Bu nedenle enerji, dün AB ile Azerbaycan arasında imzalanan Enerji Alanında Stratejik Ortaklık Hakkında isimli yeni mutabakat zaptı üzerine bina edilen görüşmelerimizde önemli bir konuydu."

AB'nin Hazar'a yönelmesinin Güney Kafkasya'da başlayan normalleşme çabalarına da olumlu yönde katkı yapacağı söylenebilir. Enerji güvenliğinin bir unsuru olan güzergâh güvenliği, geçmişten dersler çıkardığı görülen AB için dikkate alınması zorunlu bir parametredir. Bu kapsamda AB'nin bölgeye ilgisi ve istikrarlı bir enerji akışı sağlama hedefi, Güney Kafkasya'da başlayan barış sürecini sekteye uğratmak isteyen güç odaklarına karşı bir kalkan görevi ifa edecek, barış sürecini destekleyen unsurlar için ise cesaretlendirici bir etki yaratacaktır.

Ayrıca Hazar doğalgazının Avrupa'ya ulaşma stratejisi, Hazar'ın en önemli paydaşlarından biri olan Türkmenistan için de fırsat olacaktır. Nitekim 2021 yılında Azerbaycan ve Türkmenistan, aralarında uzun yıllardır sorun yaşanmasına sebep olan Hazar Denizi'ndeki "Dostluk" petrol yatağında; keşiflerin, işletmenin ve enerjinin kullanımının iki ülke tarafından müşterek bir şekilde yürütülmesi konusunda anlaşmaya varmıştır.[6]

Türkmenistan'ın yanı sıra Kazakistan'ın da son dönemde Hazar Denizi'ne ilgisinin arttığı aşikardır. Söz konusu ülkenin Rusya üzerinden yaptığı petrol ihracatının Ukrayna Savaşı yüzünden kesintiye uğraması nedeniyle alternatif yol arayışına girişi ve Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev'in petrol sevkiyatı için Trans Hazar Koridoru'nun öncelikli hale getirilmesi noktasında hükümete talimat vermesi, Hazar Denizi'ni, transit enerji jeopolitiğine çevirecektir. Bahse konu olan durum, AB'nin de destekleyeceği bir jeopolitik olarak görülmektedir. Zira Leyen, Azerbaycan ziyareti sırasında kamuoyunda gündeme gelmeyen; lakin gelecek döneme ilişkin çok önemli bir ipucu barındıran şu sözleri de söylemiştir:[7]

"AB, Orta Asya ve ötesiyle bağlantılar kurmak için Azerbaycan'la çalışmak istiyor. Bu yüzden Hazar ötesi bağlantılar hakkındaki tartışmaları ve fikirleri büyük bir ilgiyle takip ediyoruz. Bu tartışmaları derinleştireceğiz."

Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesiyle başlayan süreç, pek çok jeopolitik fay hattını kırmış ve küresel düzeyde çeşitli sonuçlara yol açmıştır. Bu fay hatlarından biri olan enerji, AB'nin öncelikleri arasında ilk sıraya çıkmıştır. Yeni arayışlara yönelen birlik, kendisi için hem coğrafi hem de güvenlik açısından en uygun olan Hazar Denizi'ne yönelmiş ve stratejik bir adım atmıştır. Birliğin çabaları ve Hazar ülkelerinin enerji arzlarını çeşitlendirme hedefleri, gelecek dönemde Hazar Denizi'nin ön plana çıkacağını gözler önüne sermektedir.

[1] Robert Kaplan, "The Geopolitics Of Energy", Forbes, <https://www.forbes.com/sites/stratfor/2014/04/04/the-geopolitics-of-energy/?sh=71defelb3b39>, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

[2] "ABD, Yunanistan'ın Nüyük Umut Bağladığı EastMed Projesine Destek Vermeyeceğini Bildirdi", Euro News, <https://tr.euronews.com/2022/01/10/abd-yunanistan-n-buyuk-umut-baglad-g-eastmed-projesine-destek-vermeyecegini-bildirdi>, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

[3] "Oil and Natural Gas Production is Growing in Caspian Sea Region", Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=12911>, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

[4] "Statement by President von der Leyen with Azerbaijani President Aliyev", European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_4583, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

[5] "Azerbaijan: Remarks by High Representative Josep Borrell after the Cooperation Council", European Union, https://www.eeas.europa.eu/eeas/azerbaijan-remarks-high-representative-josep-borrell-after-cooperation-council_en?s=217, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

[6] Ayyıldız Huri Kaptan, "Azerbaycan ve Türkmenistan, Hazar'daki Petrol Yatağı Konusunda Anlaştı", Kırım Haber Ajansı, <https://qha.com.tr/haberler/azerbaycan-ve-turkmenistan-hazar-daki-petrol-yatagi-konusunda-anlasti/296473/>, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

[7] "Statement by President von der Leyen with Azerbaijani President Aliyev" European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_4583, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

ANKASAM ANALİZ

Çin'in Enerji Güvenliğinde İran ve Rusya

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından Donald Trump döneminde İran'a uygulanmaya başlanan petrol yaptırımları, Çin'in Rus ham petrolüne yönelmesine yol açmıştır. Söz konusu dönemde İran'ın Çin'e petrol sevkiyatı, günlük 350 bin varile kadar düşmüştür. Çin'in Rusya'dan petrol ithalatı da eş zamanlı olarak artmıştır. 2021 yılında Çin, Rusya'dan günlük en fazla ham petrol ve kondensat ihracat eden ülke olmuştur.[1] Yani Pekin yönetimi, Rusya'nın ham petrol ve kondensat ihracatının yaklaşık üçte birini (günlük 1,4 milyon varil) ithal etmiştir. Joe Biden döneminde İran'a yönelik yaptırım

baskısının azalması ve bu anlamda petrol tankerlerine yönelik izleme ve yakalama gibi faaliyetlerin büyük oranda son bulması ise bu sevkıyatın günlük 900 bin varilin üzerine çıkmasına olanak sağlamıştır.

Gelinen noktada İran, dünya ülkelerinin Rusya'dan ucuz petrol almayı tercih etmesinden büyük rahatsızlık duymaktadır. Zira İran'ın Çin'e olan petrol ihracatı, 2022 yılının Nisan ayında ortalama günlük 900 bin varilden 640 bin varile kadar gerilemiştir.[2] Bunun bir sonucu olarak, ortalama 37 milyon varil İran petrolü, Sin-

Dr. Cenk TAMER
ANKASAM
Asya-Pasifik
Uzmanı

gapur'da ve Çin açıklarında bulunan tankerlerde bekletilmektedir.[3] Bu nedenle İran'ın elindeki 80 milyon varillik petrol stoku daha da artmaktadır. Dolayısıyla Pekin yönetiminin Rusya'dan daha fazla petrol ithal etme ve İran'dan yaptığı alımları azaltma kararı son derece önemlidir. Zira bu durum, İran ekonomisinin üzerindeki baskıyı arttıracaktır. Konuyla ilgili Reuters'e verdiği demeçte İran Petrol, Gaz ve Petrokimya Ürünleri İhracatçıları Birliği Yönetim Kurulu Üyesi Hamid Hosseini, "Rusya, ihracatının neredeyse yarısını Güneydoğu Asya'ya ve özellikle Çin'e kaydırabilir... Bu da İran'ın ham petrol ihracatı için büyük bir tehdittir." demiştir. [4]

Hatırlanacağı üzere 25 Mayıs 2022 tarihinde ABD, İran'ın petrol yaptırımlarını aşmasına izin veren uluslararası petrol kaçakçılığı ve kara para aklama ağına dahil olan kişi ve kuruluşlara yeni yaptırımlar getirmiştir.[5] Bu yaptırımlara Pekin merkezli "Haokun Energy Group"un yan kuruluşu olan Hong Kong merkezli enerji şirketi China Haokun Energy'nin yanı sıra "Fujie Petrochemical Zhoushan" da dahil edilmiştir. Ayrıca İran-Çin ortak girişimi olan "PetroChina Pars" da yaptırıma tabi tutulmuştur. Söz konusu yaptırımlar nedeniyle Çin'in petrol rafinerileri, riskten uzak durmak amacıyla en azından yakın vadede İran'dan petrol almaktan kaçınabilir. Diğer taraftan indirimli Rus petrolü, Pekin açısından cazip gelmektedir. İran'ın bu anlamda arka planda kalması ise Moskova için mühim bir avantaj olarak yorumlanabilir.

Avrupa Birliği (AB) liderleri, yıl sonuna kadar Rusya'dan petrol ithalatını yüzde 90 oranında azaltmayı amaçlayan yeni bir yaptırım paketi üzerinde anlaşmışlardır. Petrol fiyatlarının hızla artmasına yol açan bu karar, dünyadaki petrol üreticisi ülkeler için önemli bir fırsattır. Ancak ABD veya AB yaptırımlarına tabi olmaya devam eden İran ve Venezuela gibi ülkeler, bu durumdan istifade edemeyecektir. Dolayısıyla en büyük petrol ithalatçılarından biri olan Çin, Körfez ülkelerine ve diğer petrol üreticisi aktörlere başvurabilir. Oysa Çin, son yıllarda ABD'nin ikincil yaptırım tehdidini göz ardı ederek İran ve Venezuela'dan ham petrol almaya devam eden tek devlet olmuştur.

Çin'in İran'dan ithal ettiği petrolün çoğu, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) veya Malezya üzerinden sevk edilmektedir.[6] Bu yöntemle Tahran yönetimi, Çin'e günde 1 milyon varilden fazla ham petrol ihraç etmektedir. Ancak AB'nin Rus petrolüne yönelik yeni ambargosu, Çin'in enerji ithalatında Moskova ile Tahran arasındaki rekabeti arttıracaktır. Mevcut durumda Rus petrol tedarikçileri, yüzde 30'luk bir indirim sunmaktadır. Bu oran ise İran'ın Çin'e son yıllarda uyguladığı indirimden çok daha fazladır. Bu yüzden de bazı Çin rafinerileri, Rus petrolünü tercih etmektedir. Buna göre

Çin; yükselen fiyatlar, daha sıkı ithalat kotaları ve artan yaptırım baskısı sebebiyle 2022 yılının Şubat ayından beri İran'dan yaptığı ham petrol ithalatını azaltmaktadır. Nitekim toplam 8 milyon varil petrol taşıyan en az 6 İran petrol tankerinin boşaltma yapmak için üç aydan fazla bir süredir Shandong ve Zhejiang limanları açıklarında beklediği belirtilmektedir.[7]

Öte yandan Refinitiv verilerine göre, Çin'in Rusya'dan yaptığı deniz kaynaklı ham petrol ithalatı, 2022 senesinin Nisan ayında bir önceki aya göre %16 artarak günde yaklaşık 860.000 varile çıkmıştır. Bu da 2021 yılının Aralık ayından beri ulaşılan en yüksek seviye anlamına gelmektedir.[8] Aynı yılın Nisan ayına ait gümrük verilerine bakıldığında da Rusya'nın İran'ın yerini alabileceği anlaşılmaktadır. Lojistik sorunlar, Çin'in Rusya'dan petrol alımlarında ani bir sıçrayışın meydana gelmesini önlese de bu alımların istikrarlı bir biçimde arttığı söylenebilir. Halihazırda Çin'e giden Rus petrolü, çeşitli indirimlere tabi tutulmaktadır. Bu da İran'ın Rusya'yla rekabet etmek için kendi fiyatlarını aşağı çekmesini gerektirmektedir. Aksi takdirde Tahran'ın pazar payını kaybetme riski söz konusudur.

Orta vadede Moskova, daha düşük üretim maliyetleri ve sunduğu indirimli fiyatlar nedeniyle Tahran üzerinde baskı oluşturma fırsatına sahiptir. Diğer taraftan İran'ın on yıllık yaptırımlarla zaten zayıflamış olan petrol sektörü, düşük fiyatlara dayanma kabiliyetine sahip değildir. Kısacası Rusya, İran'ı zor durumda bırakabilecek kritik bir koza sahiptir. Ayrıca Rus petrolünün kısa ve orta vadede İran'ın gibi, ABD'nin ikincil yaptırımlarına tabi olmayacağı hesaba katıldığında, Çinli petrol rafinerileri, yaptırım riskinin daha düşük olduğu Rus ham petrolünü tercih edecektir.

İran'ın burada birkaç seçeneğinin olduğu söylenebilir: Birincisi, Rusya'yla bir anlaşma yapmayı deneyerek müzakerede bulunmaktır. Hatta Tahran, Rusya'nın Çin'e yaptığı enerji ihracatında, Hazar'dan rafine ürünler ithal ederek ve takas anlaşmasının bir parçası olarak aracı rolü bile oynayabilir. Ancak Rusya-İran ilişkilerinin sicili ve Moskova'nın Tahran'ı "küçük ortak" şeklinde görmesi nedeniyle bu tür bir işbirliği pek mümkün değildir.

Diğer taraftan Rusya, yaptırımlardan kaçınma mekanizmalarını öğrenmek için İran'dan yardım isteyebilir. Halihazırda Moskova ve Tahran, ekonomik ilişkileri geliştirmeye ve ortak şirketler ve bankalar kurmaya çalışmaktadır. Hatta Rusya, ABD ve P3+1 ülkeleri ile İran arasında dolaylı bir arabulucu rolü oynamaktadır. Bu çerçevede Moskova, olası nükleer anlaşmadan sonra Tahran'la ekonomik ilişkilerine herhangi bir yaptırım getirilmemesi için Washington'dan birtakım garantiler verilmesini talep etmiştir.

İkinci seçenek ise İran'ın nükleer anlaşmayı yeniden tesis etmek için kararlı adımlar atarak kendisini bu çıkmazdan kurtarmaya çalışmasıdır. En azından ABD, İran petrolüne yönelik ikincil yaptırımları kaldırabilir. Böylece Avrupa da yeni bir petrol tedarikçisi kazanabilir.

Bilindiği gibi petrol ihraç eden ülkeler, Rus petrolünü ikame edebilmek için harekete geçmiştir. İran da 80 milyon varillik petrol stoğunun bulunduğunu ve ham petrol üretimini daha da arttırmaya hazır olduğunu açıklamaktadır.

İran'ın petrol satışına yönelik yaptırımlar henüz kalkmamasına rağmen Batı'yla nükleer görüşmelerin devam etmesi, Tahran'ın üzerindeki baskıyı azaltmıştır. Bunun sonucunda yılın ilk aylarında İran'ın petrol üretiminde ve ihracatında nispi bir artış gerçekleşmiştir. Burada İran tankerlerini izleme ve önleme faaliyetlerinde görülen serbestlik etkili olmuştur. Nitekim 2021 senesinin Aralık ayı ile 2022 yılının Ocak ayı arasında Çin, İran'dan günlük ortalama 1,9 milyon varil petrolü ithal etmiştir.[9]

Tahmin edileceği üzere İran, Rusya'ya petrol yaptırımlarının gelmesiyle birlikte Batı'yla yeni bir nükleer anlaşma imzalayabileceğini düşünmektedir. Zira Rusya-Ukrayna Savaşı, İran'la yapılan nükleer görüşmelerde Batı'nın üzerinde ciddi bir baskı oluşturmaktadır. Bu yüzden de Avrupalı aktörler, enerji piyasasının daha fazla etkilenmemesi için Washington'u Tahran'la anlaşmaya zorlayabilir. Bu nedenle Tahran, nükleer görüşmelerde elinin geçmişe göre daha güçlü olduğuna inanmaktadır.Çünkü İran'ın petrol satışlarını yaptırımlardan önceki seviyeye döndürmek, dünya enerji piyasası üzerindeki baskıyı hafifletecektir. Tahran yönetimi de bu durumu fırsat olarak gördüğü için Ukrayna Krizi'nden yararlanma niyetindedir.

Moskova'nın en büyük endişesi ise tıpkı İran'a yapıldığı gibi, Rusya'nın petrol satışlarına ikincil yaptırım getirilmesidir. Burada Rusya, daha önce İran'a uygulanan yaptırımlara bakarak birtakım dersler çıkarmaya çalışmaktadır. Moskova'nın asıl rahatsızlığı ise İran'ın dünya pazarına ve özellikle de Çin'e petrol satışlarını arttırmasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki; güncel konjonktürde Pekin yönetimi için Rus petrolü daha cazip görünmektedir. Çin'in petrol konusunda Rusya'ya yönelmesi ise İran'ı yeni müşteriler aramaya itmıştır. Anlaşılacağı gibi tüm bu gelişmeler, Rusya ve İran'ın enerji meselesi nedeniyle daha sık karşı karşıya geleceğine işaret etmektedir.

[1] "Europe is A Key Destination for Russia's Energy Exports", EIA, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=51618>, (Erişim Tarihi: 16.03.2022); "Here's where Russian oil flows", Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/business/2022/03/08/russia-oil-imports-ban/>, (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

[2] "More Russian Oil Going East Squeezes Iranian Crude Sales to China", Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2022/5/19/more-russian-oil-going-east-squeezes-iranian-crude-sales-to-china>, (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

[3] Aynı yer.

[4] Aynı yer.

[5] "New Iran Sanctions Prompt China Independents to Expand Focus on Russian Crude", Hellenic Shipping News, <https://www.hellenicshippingnews.com/new-iran-sanctions-prompt-china-independents-to-expand-focus-on-russian-crude/>, (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

[6] Aynı yer.

[7] "China's Iranian Oil Imports Ease on Poor Margins, Lure of Russian Oil", Reuters, <https://www.reuters.com/business/energy/chinas-iranian-oil-imports-ease-poor-margins-lure-russian-oil-2022-05-09/>, (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

[8] Aynı yer.

[9] Aynı yer.

ANKASAM ANALİZ

Azerbaycan–Ermenistan Normalleşme Sürecine Batı’nın Artan ilgisi: Minsk Üçlüsü’nün Dönüşü mü?

İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından Azerbaycan ile Ermenistan arasında 10 Kasım 2020 tarihinde Moskova'da imzalanan ateşkes anlaşmasından sonra yürütülen diplomasiye rağmen henüz kalıcı barışı sağlayacak bir anlaşma imzalanabilmiş değildir. Oysa iki ülke tarafından imzalanacak barış anlaşması, Türkiye ve Azerbaycan'ın dile getirdiği Altılı İşbirliği Platformu önerisinde gündeme gelen bölgesel işbirliği, istikrar ve barış ortamının tesis edilmesini sağlayacak ve Orta Koridor başta olmak üzere Kafkasya jeopolitiğinin küresel ticaret güzergâhlarının merkez rotası haline gelmesine olanak sağlayacaktır. Bu da tüm bölge devletlerinin jeopolitik ve jeoe-

konomik önemiyetinin artması ve dolayısıyla ekonomik kazanım elde etmesi anlamına gelecektir. Yani bölgedeki normalleşme süreçleri, bölge halklarına müreffeh bir gelecek vadetmektedir.

Hali hazırda Bakü ile Erivan arasında kalıcı barış anlaşmasının imzalanmasına yönelik birtakım müzakereler yürütülse de barış arayışlarını sabote edebilecek gelişmelerin de yaşandığı görülmektedir. Bir yandan ateşkesin ihlal edilmesi yoluyla iki ülkenin sınırında sıcak temaslar gerçekleşirken; diğer taraftan da Ermeni siyasetindeki savaş yanlısı kesimlerin dönem dönem

Dr. Doğan Başaran
ANKASAM AF-PAK Uzmanı

siyasi otorite üzerindeki baskıyı arttırdığı gözlemlenmektedir. Bu da yürütülen diplomatik süreçleri zorlaştırmaktadır. Nitekim Ermenistan, zaman zaman Başbakan Nikol Paşinyan karşıtı gösterilere tanıklık etmektedir. Oysa barışın tesisi, her şeyden çok Erivan'ın çıkarlarına uygundur. Zira Ermenistan, bu sayede uluslararası toplumdan izole olma durumunu aşarak Batı'ya açılabilir. Bu da Ermeni halkının refah dolu yarınlara kavuşmasına aracılık edecektir. Bazen de bölgedeki sorunun bir donmuş çatışma bölgesi olarak kalmasını tercih eden üçüncü aktörlerin süreci sabote etmeye yönelik birtakım eylemlerde bulunduğu gözlerden kaçmamaktadır.

İşte bu ortamda hem Azerbaycan hem de Ermenistan, barışın tesisi hedefiyle yürütülen diplomatik süreçleri tek bir aktörün inisiyatifine bırakmamaya çabalamaktadır. Bu anlamda Kafkasya'daki bölgesel hegemon güç olan Rusya'nın yürütülen diplomatik süreçler üzerindeki etkisini sınırlandırmak isteyen Bakü ve Erivan, Batılı aktörlerle olan temaslarını yoğunlaştırmaktadır. Bu nedenle de son dönemde gerek Azerbaycan'a gerekse de Ermenistan'a yapılan üst düzey ziyaretler dikkat çekmektedir. Aynı şekilde Bakü ve Erivan'dan yapılan açıklamalar da göz ardı edilemeyecek düzeydedir.

Bahse konu olan ziyaretler ve yapılan açıklamalar ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Fransa'nın Karabağ Sorunu'ndaki geri dönüşüne işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle Rusya'nın arabuluculuk rolünü tek başına üstlenmeye çalıştığı barış süreci, Moskova'nın yanına Washington ve Paris'in de dahil olması ihtimaliyle birlikte Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Üçlüsü'nün dönüşüne kapı aralamıştır.

Bu kapsamda ilk olarak Azerbaycan merkezli temaslara ve açıklamalara bakmak gerekirse, Bakü'nün 17-22 Temmuz 2022 tarihleri arasında Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi heyetini misafir ettiğine değinilmelidir. Avrupa Birliği'nin (AB) daha önce de AB Konseyi Başkanı Charles Michel'in moderatörlüğünde Paşinyan ile Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev arasındaki görüşmelere ev sahipliği yaptığı da göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin barış sürecindeki rolünün ön plana çıktığı öne sürülebilir. Lakin Michel'in bir Fransız olduğu düşünüldüğünde, Paris'in Kafkasya merkezli gelişmeler üzerindeki etkisini arttırmaya çabaladığı iddia edilebilir. Zaten bu nedenle de Sayın Aliyev'in Fransız Devrimi'nin yıl dönümü vesilesiyle tebrik ettiği Fransız mevkidaşı Emmanuel Macron'a Bakü'nün Karabağ Savaşı'nın ardından bölgedeki işbirlikleri noktasında yeni bir sayfa açmak istediğini söylemesi göz ardı edilmemesi gereken bir hadisedir.[1]

Meselenin Ermenistan boyutunda da ziyaretlerin ve açıklamaların yoğunluğu azımsanmayacak düzeydedir. Zira 15 Temmuz 2022 tarihinde ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) Direktörü William Burns'un Erivan ziyareti gerçekleşmiştir. Kuşkusuz söz konusu ziyaret,

ABD'nin Ermenistan üzerindeki etkisini arttırma ve bölgedeki normalleşme süreçlerine dahil olma çabasının somut bir yansımasıdır. Diğer taraftan yine 14 Temmuz 2022 tarihinde Fransız Devrimi'nin yıl dönümü sebebiyle Ermenistan'daki Fransız Büyükelçiliği'nde düzenlenen bir etkinlikte konuşan Ermenistan Başbakan Yardımcısı Mher Grigoryan, Erivan'ın Karabağ'a ilişkin çözüm sürecine Fransa'nın katılımını önemseydiğini dile getirmiştir.[2]

Anlaşılabacağı gibi Karabağ merkezli kalıcı bir çözüme ulaşabilmek amacıyla yürütülen diplomasi trafiğinde Fransa ve ABD'nin etkisi artmaktadır. Bu durum hem Bakü'nün hem de Erivan'ın barış süreçlerinin inisiyatifini Rusya'dan kurtarmak istemesiyle ilişkili olsa da birtakım riskleri barındırmaktadır. Çünkü Ermenistan, sahada kaybettiği savaşın hasarını asgari seviyeye indirgemenin yolunu, Ermeni diasporalarının güçlü olduğu ülkelerin barış sürecinde sorumluluk almasında görüyor olabilir.

Bu anlamda Ermeni diasporalarının güçlü olduğu ülkelerden olan Fransa ve ABD'nin süreçte üstleneceği rol, sanılanın aksine barışa ulaşmayı zorlaştırabilir. Nitekim Rusya'yla beraber bu iki ülkenin de sürece dahil olması; yani Minsk Üçlüsü'nün dönüşü, otuz yıllık işgal boyunca çözüm üretemeyen aktörlerden çare aramak anlamını taşımaktadır. Bu durumun ise çözümsüzlüğü çözüm olarak gören bir netice ortaya çıkarması şaşırtıcı olmayacaktır. Üstelik arabuluculuk süreçlerini zorlaştıracak aktör sayısı da birden üçe çıkacaktır.

Neticede Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Karabağ Sorunu'nun nihai çözümü noktasında İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından başlatılan diplomatik süreç, her ne kadar Rusya'nın inisiyatifinde gelişmişse de gelinen aşamada ABD ve Fransa'nın da müzakerelere dahil olmak istedikleri anlaşılmaktadır. Lakin gerek bu ülkelerin Ermeni diasporalarının güçlü olduğu aktörler olması gerekse de ABD-Fransa-Rusya üçlüsünden oluşan Minsk Üçlüsü'nün geçmişteki başarısızlığı, sürecin akibetinin olumsuz bir seyre evrilmesi riskini doğurmaktadır. "Öyleyse ne yapmalı?" sorusu sorulduğunda ise rasyonel olan yanıt, Bakü ile Erivan'ın aynı masa etrafında arabulucuya gerek kalmadan süreci yürütmesi gerektiğidir. Aslında Sayın Aliyev de "Minsk Grubu dirilemez; öldü." [3] şeklindeki sözleri ve "Minsk Grubu'nun artık faaliyet göstermeyeceği zaten bize bildirildi. Minsk Grubu'na artık gerek yok." [4] cümlelerini içeren demeciyle bunun mesajını vermiştir. Zira tarafların bu olgunluğu gösterebilmesi, barış sürecinin üçüncül aktörler tarafından sabote edilmesinin önüne set çekecektir.

[1] "Илхам Алиев Эммануэлю Макрону: Азербайджан желает перевернуть страницу войны", Vesti, <https://vesti.az/politika/ikam-aliev-emmanuel-makronu-azerbaizdan-zelaet-perevernut-stranicy-voyny-467500>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

[2] "Армения придает большое значение участию Франции в процессе карабахского урегулирования – Мгер Григорян", Armenia Today, <https://armeniatodaynews/politics-ru/501525/>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

[3] "Azerbaijani President Ilham Aliyev: "OSCE Minsk Group cannot be Revived, It is Dead", JAM News, <https://jam-news.net/azerbaijani-president-ilham-aliev-osce-minsk-group-cannot-be-revived-it-is-dead/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[4] "President Aliyev: After Azerbaijan Settled Karabakh Conflict, There is No Need for Minsk Group"

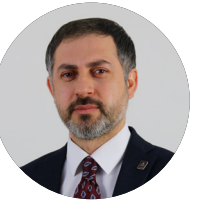

ANKASAM ANALİZ

Tacikistan-Kırgızistan ilişkilerinin Önündeki Engel: Sınır Sorusu

Tacikistan-Kırgızistan ilişkilerini belirleyen en önemli konu sınır anlaşmazlığı sorunudur. Bu sorun, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından beri devam etmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında bölge ülkeleri, sadece kendi aralarındaki sınır sorunları bağlamında değil; aynı zamanda iç politikalarında ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlar da yaşamıştır. Bahsi geçen sorunlar, komşular arasındaki ilişkilere de yansımıştır. Sınır ihtilaflarının çözümü ya imkânsız olmuş ya da ileri bir zamana ertelemiştir.

Bu meselelerin devam etmesi zaman zaman sınır gerginliklerine ve çatışmalara sebebiyet vermiştir. Sınır çatışmaları ülkeler arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilemiştir. Tacikistan ile Kırgızistan arasındaki 987 km'lik ortak sınırın sadece yarısı üzerinde anlaşmaya varılabilmektedir. Yaklaşık %70'e yakın sınır bölgelerinde ise tartışmalar devam etmektedir.

Dr. Sabir ASKEROĞLU
ANKASAM Avrasya Uzmanı

Kriz Bölgeleri ve Çözüm Arayışları

Çatışmalar, belirli noktalarda ortaya çıkmaktadır. Kırgız köylerinin Ak-Sai, Kok-Taş, Semerkant, Tacik Çorku ve Surh bölgelerinde ve Tacikistan'ın topraklarına tek bir bağlantıyla bağlanan Voruh anklavı çevresinde dönem dönem çatışmalar yaşanmaktadır.

Sınır bölgesinde yaşayan Kırgız ve Taciklerin karşılıklı iddiaları uzlaşma sürecini sekteye uğratmaktadır. Artan nüfus, ekilebilir arazi eksikliği, su kaynaklarının azlığı ve yerel ulaşım altyapısı üzerindeki tartışmalar meselenin çözümünü zorlaştırmaktadır. Ayrıca ilgili yerlerin kime ait olduğuna dair belirsizlik de temel sorunların başında gelmektedir. Buna ek olarak, sınır bölgelerinde ortaya çıkan suç grupları, sınır noktaları üzerindeki kontrolü kendi ellerine almaya çalışmaktadır. Bahse konu olan durum, problemlerin çözümünü daha da zorlaştırmaktadır. İki ülke arasındaki sınırdaki yaşanan gerginlikler, çoğu zaman can kayıplarıyla neticelenen çatışmalara neden olmaktadır.

Duşanbe ve Bişkek, uzun yıllardır sınır sorununu çözmeye çalışmaktadır. Taraflar, devlet sınırlarının belirlenmesi konularında hükümetler arası bir komisyon oluşturmuştur. 2000'li yılların başından beri bu konu üzerinde müzakereler yapılmaktadır. Toplantılar, her iki ülkenin ilgili kurumlarından uzmanların katılımıyla yılda üç veya dört kez yapılmaktadır. Toplantılarda her iki komşu ülkenin temsilcileri de Sovyet döneminin çeşitli belge ve haritalarına atıfta bulunmaktadır.

2019 yılının Temmuz ayında Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman ve dönemin Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sooronbay Ceenbekov, ilk kez doğrudan tartışmalı bölgelerde bir araya gelmiştir. Bu görüşmede, “Basitten karmaşığa” doğru sorunların ele alınması konusunda anlaşmaya varılmış ve yerel sakinlerin bu mutabakat sürecine uymaları gerektiği çağrısında bulunulmuştur. Bazı konularda taraflar arasında mutabakat sağlansa da sınırdaki yaşanan gerginlikler silahlı çatışmalara dönüşebilmektedir. Son yıllarda yaşanan çatışmalar, geçmişe göre daha şiddetli olmaya başlamış ve daha fazla can kaybına yol açmıştır.

12-13 Nisan 2020 tarihlerinde Kırgız Sınır Teşkilatı, Batken bölgesinin Leilek ilçesine bağlı Selkan bölgesinde Tacik askerlerinin ateş açması nedeniyle çatışmalar çıktığını söylemiştir. Bu olaylardan bir sene sonra, 2021 yılının Nisan ayında Ak-Say, Ak-Tatır ve Semerkant gibi sınır bölgelerinde çıkan silahlı çatışmada her iki taraftan da yaklaşık 20 kişi hayatını kaybetmiştir. Yaklaşık 150 kişi de yaralanmıştır. Tacikistan, bu olaylar esnasında sınıra ağır silahlar sevk ederek Kırgızistan'a saldırması sonucu bir bölgeyi ele geçirmiştir. Sınırdaki bulunan askeri kışlayı da kullanılmaz hale getirmiştir. Yakın dönemin en şiddetli çatışmalarından biri olan 2021 çatışmaları her iki ülkeyi savaşın eşiğine getirdiği söylenebilir. Taraflar arasında yapılan doğrudan müzakereler sonrasında ise gerginlik azalmış ve problemler geçici olarak dondurulmuştur.

27 Ocak 2022 tarihinde ise Kırgız-Tacik sınırında yeni bir gelişme yaşanmıştır. Tacikistan tarafı, Batken ilçesinin Tort-Koço yerleşkesinin Batken-İsfana otoyolunu kapatma kararı almış ve bunun ardından söz konusu gelişmeyi engellemeye çalışan Kırgız Sınır Güvenlik Güçleri arasında silahlı çatışma yaşanmıştır. Bişkek, bu olayları Duşanbe yönetimi tarafından önceden planlanmış bir girişim olarak yorumlamıştır. Karşılıklı suçlamaların ardından Kırgız ve Tacik yetkililer, 28 Ocak 2022 tarihinde İsfar kentinin Surh yerleşmesinde görüşme gerçekleştirmiştir. Taraflar arasında yapılan görüşmelerin ardından ateşkes sağlanabilmektedir. Üzerinde uzlaşılan konular şöyle sıralanabilir:

- Tam bir ateşkesin sağlanması
- Silahların kışlalara geri çekilmesi
- Batken-İsfana yolunun trafiğe açılması
- Çatışmaları önlemek için Kırgızistan ve Tacikistan Kolluk Kuvvetleri'nin sınır bölgelerinde ortak devriye gezmesi

Ayrıca taraflar sınır bölgelerinde çıkan çatışmaları tespit etmek için ortak komisyon kurulması konusunda da anlaşmışlardır.[1] Hem Kırgızistan hem de Tacikistan, müzakerelerin devam etmesinin daha büyük çatışmaların önüne geçeceğini düşünmüştür. Bu yüzden de tarafların oluşturduğu heyetler, bir araya gelmeye devam etmiştir. 12 Mart 2022 tarihinde Tacikistan Guliston-Avtodorozhny Kontrol Noktası'nda toplantı düzenlenmiştir. He iki ülkenin sınır güvenliğinden sorumlu temsilcilerinin katılımıyla yapılan görüşmelerin ardından da bazı konularda anlaşmaya varıldığı açıklanmıştır. Bu konular aşağıda yer almaktadır:

- Taraflar, iki ülkenin sınır bölgelerindeki olayların önlenmesine yönelik çabaların koordinasyonuna ilişkin hükümetlerarası anlaşmaları ve protokolleri uygulamak amacıyla katı önlemler almayı kabul etmişlerdir.
- İki ülkenin sınır temsilcileri, provokasyon yaşanmaması için askerlerin karşılıklı olarak yapıcı davranmasını kabul etmektedir.
- Tarafların sınır temsilcileri, sürekli iletişim halinde olacaktır. İki ülkenin askeri personelinin de yasal düzenlemelerin gerektirdiği durumlar dışında silah kullanması yasaktır.
- Tümaskeripersonel,Kırgız-Taciksınırındakisınırmuhafızlarının davranış çizgisinin gerekliliklerine uymakla yükümlüdür.

Heyetler arası görüşmenin ardından Batken ve Sughd Bölge Temsilcileri, ayrı bir görüşme gerçekleştirerek sınır bölgelerinde yaşayanların ekonomik faaliyetleriyle ilgili konuları ele almıştır. Dahası Kırgızistan'ın Batken Özel Temsilcisi, görüşmelerde “sınır bölgelerinde insansız hava araçlarının (İHA) kullanımının yasaklanması” meselesinin de yapılan görüşmelerde gündeme geldiğini açıklamıştır.

16 Nisan 2022 tarihinde Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sayın Sadır Caparov, Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki 972 km'lik sınırın 664 km'sinde anlaşmaya varıldığını duyurmuştur. Sayın Caparov, 308 km'nin çözümsüz olarak kaldığını ve onay sürecinin yavaş ilerlediğini belirtmiştir Rahman ise 17 Nisan 2022 tarihinde sınır kasabası İsfara sakinleriyle yaptığı bir toplantıda, Kırgız-Tacik sınırındaki sorunların müzakereler yoluyla erken çözülmesinden yana olduğunu dile getirmiştir.[2]

Siyasi İrade ve Çözumsuzlük

Halihazırda Kırgızistan ve Tacikistan sınırında bulunan 70 yerleşim yeri tartışmalı durumdadır. Taraflar, arasında ateşkesin korunması ve olası olayların büyümemesi için sergiledikleri çabaların dışında sınırların belirlenmesi konusundaki görüşmelerde somut bir neticeye ulaşamamıştır.

Toprak konusu, Kırgızistan için ayrı bir hassasiyete sahiptir. Kırgız yönetimi ile halk arasındaki ilişkiye bakıldığında, Tacik tarafına herhangi bir taviz verilmesi durumunda iktidarın varlığının riske atılması söz konusudur. Bu toplantılarda Kırgız heyeti, geçmiş yıllarda Kırgızistan'ın Çin, Özbekistan ve Kazakistan'daki toprak sorunlarını çözme konusunda taviz veren tarafın kendileri olduğunu dile getirmiştir. Bu düşünde Kırgız toplumuna da hakimdir. Bu da siyasiler üzerinde baskıya yol açmaktadır. Bu nedenle Bişkek yönetiminin sınır sorunlarını çözmek istediği açıktır. Ancak bunu yasal yapacağına dair endişeleri vardır.Bu

sebeple Tacikistan'la yürütülen görüşmelerde çok daha temkinli davrandıkları görülmektedir. Kırgızistan'ın yönetim biçiminin Tacikistan'dan çok farklı olması ve halkının hassasiyetlerine kulak vermesi, kaçınılmaz olarak sınır sorununu çözme konusuna etki etmektedir.

Bu anlamda Tacikistan, komşusuna göre daha avantajlı durumdadır. Duşanbe yönetimi açısından Tacik halkının taleplerinden ziyade hükümetin iradesi önemlidir. Tacikistan Hükümeti için topraklarla ilgili herhangi bir anlaşmaya varılması, Kırgızistan'a göre daha kolay olsa da Duşanbe, bu konuda isteksiz davranmaktadır. Zira Tacikistan, “kimseye bir karış toprak verilmeyecek” ilkesiyle hareket etmektedir.[3]

İki devletin de eşit derecede askeri ve ekonomik güce sahip olmaları, sınırdaki ve bölgede güç dengesinin sağlanması ve bir tarafın diğerine karşı üstünlük kurmasının önüne geçilmesi bakımından olumludur. Fakat aynı zamanda bu durum, çözümün ertelenmesine neden olmaktadır. Taraflardan biri diğerine ne baskı kurma yeteneğine ne de fırsatlar sunma olanağına sahiptir.

Tacik-Kırgız ilişkilerinde aktörler, karşı tarafın taviz vermesini beklemekte veya sorunun dondurulmuş kalmasını tercih etmektedir. Lakin dondurulmuş sorunlar, aynı zamanda potansiyel kriz alanlarıdır. Bu da çatışma ve savaş riskini beraberinde getirmektedir.

Tacikistan ile Kırgızistan arasındaki sınır sorunu, ekonomik ilişkilere de zarar vermektedir. Bu yüzden de meselenin çözümü, iki tarafın da çıkarlarına hizmet edecektir. Özellikle de Afgan Sorunu sebebiyle Tacikistan'ın Kırgızistan'la arasını düzeltilmesi, jeopolitik olarak elinin rahatlaması anlamına gelecektir. Çünkü Tacikistan, güneyindeki gelişmelerden ötürü baskı hissetmektedir. Afganistan'dan kaynaklı tehditler, Tacikistan'ın askeri kapasitesini güney sınırlarına yoğunlaştırmasına neden olmaktadır. Taliban'la yaşadığı sorunlar ve endişelerden ötürü Duşanbe için tek bir cepheyi savunmak daha az maliyetli olacaktır.

Öte yandan Afganistan'dan merkezli gelişmeler, Tacikistan'a Kırgızistan'la ilişkilerinde birtakım avantajlar da sağlamaktadır. Çünkü Afgan Sorunu nedeniyle Rusya başta olmak üzere birçok devlet, Tacikistan'a askeri destek sağlamıştır. Bu ise Duşanbe'nin uzlaşmadan uzaklaşmasına yol açmaktadır. Bir diğer ifadeyle Duşanbe-Bişkek hattındaki müzakere sürecini zorlaştırmaktadır.

Bilindiği gibi Moskova, Duşanbe'ye kayda değer bir askeri destek sağlamıştır. Hem Tacik Ordusu'nu eğitmiş ve güçlendirmiş hem

de Kırgızistan'daki askeri üssünde bulunan birliklerin bir kısmını Tacikistan'a sevk etmiştir. Tacikistan'da bulunan "201. Rus Askeri Üssü", yurt dışındaki en büyük askeri üs niteliğindedir. Nitekim söz konusu ülkede yaklaşık 8.000 bin Rus askeri bulunmaktadır. Bu bağlamda Tacikistan, Kırgızistan'a kıyasla askeri anlamda Rusya'ya daha fazla entegre olmuştur. Elbette bu durum, Tacikistan'ın Kırgızistan karşısında elini güçlendirdiğine inanmasına sebep olmaktadır.

Tacikistan'ın Afgan Sorunu vesilesiyle önemli dış destekler alması ise Kırgızistan'ın da güney sınırlarının güvenliğini sağlamak ve komşusundan geri kalmamak için işbirliği yapacak aktörlere yönelmesini sağlamıştır. Ancak Bışkek için olumlu gelişme ve sınır savaşlarının önüne geçen faktör, Duşanbe'nin askeri ağırlığını ülkenin güney sınırlarına yoğunlaştırmasıdır.

Bölgede göreceli de olsa güç dengesinin sağlanmış olması, diğer bir ifadeyle Kırgızistan ve Tacikistan'ın eşit güce sahip olması, kapsamlı bir savaşın önüne geçmektedir. Bu da tarafların dış destek olmadan uzun bir savaş yürütemeyeceklerini göstermektedir.

Her iki devletin Rusya liderliğindeki Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne (KGAÖ) üye olması da taraflar arasında savaşı önleyen faktörlerdendir. Duşanbe ve Bışkek'in ortak güvenlik sistemi içinde yer almaları, meselenin "bir iç sorun" olarak görülmesine neden olmaktadır. Zaman zaman her iki ülke de Rusya'nın kendisine daha fazla destek vermesini istemekte ve ordusu için silah yardımı talebinde bulunmaktadır. Fakat taraflar, Moskova'nın arabuluculuğunu istememektedir. Zira Rusya, sınır sorunların çözümünde arabuluculuk yapabileceği yönünde öneride bulunmuştur. Özellikle de Tacikistan, böyle bir şeye ihtiyaç olmadığını dile getirerek söz konusu teklifi reddetmiştir.[4] Aynı şekilde KGAÖ'nün arabuluculuğuna ilişkin öneriye de aktörler tarafından olumlu bir cevap gelmemiştir.[5]

Öte yandan KGAÖ'nün geçmişte benzer sorunları çözmek için bir mekanizma geliştirmedeği bilinmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasında ve bazı ülkelerde çıkan sınır çatışmalarının sona erdirilmesinde sonra Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) barış güçleri sorumluluk almıştır. Fakat hem BDT hem de KGAÖ, devletlerin aldıkları kararlar çerçevesinde uluslararası bir örgüt olarak işlev görmektedir ve bu anlamda iki örgüt de herhangi bir yetkiye sahip değildir.

Tüm bu nedenlerden ötürü iki ülke de kendi olanaklarıyla sınırlarını ve hak iddia ettiği toprakları savunmaya çalışmaktadır. Tacikistan, bu kapsamda Rusya'dan ve son zamanlarda da İran'dan destek almaktadır. Bışkek yönetimi de bölgedeki den-

genin kendi aleyhine gelişmesini önlemek için birtakım işbirliklerine yönelmektedir. Lakin bu sürecin taraflar arasındaki rekabeti arttırması, bölgesel güvenlik ortamına zarar verebilir. Zira iki ülkenin de sorunu müzakereler yoluyla çözüme çabaları oldukça önemlidir.

Sonuç olarak sınır sorunları Kırgızistan-Tacikistan ilişkilerini belirleyen en önemli faktördür. Toprak iddiaları, su paylaşımındaki sorunlar, kaçakçılık ve suç örgütlerinin sınırdaki faaliyetleri, bu gerginlikleri tetikleyen nedenlerdir. Son iki yıl içinde yüzlerde sınır çatışması yaşanmıştır. Bu çatışmalar zaman zaman kapsamlı olmuş ve ileri düzeye çıkmıştır. Devlet başkanlarının müdahaleleri sonucunda gerginlik düşürülmüş olsa da sınır problemleri tamamen çözülmeyen Kırgızistan-Tacikistan ilişkilerinin olumlu bir seyre kavuşması zordur. Çünkü sınır sorunları çözülmeyen iki ülkenin dostane ilişkinin kurması pek mümkün değildir. Kırgızistan-Tacikistan sınır çatışmalarının taşıdığı riskler aynı zamanda bölge güvenliği için de tehdit oluşturmaktadır. Örneğin Kazakistan'ın Tacikistan'a sınırı olmamasına rağmen ikili ticari ilişkisi 2021 yılında 1,1 milyar dolara ulaşmıştır.[6] Özbekistan'la da benzer bir durum söz konusudur. Son 6 yıl içerisinde ticaret 37 kat artarak 1 milyar doların üzerine çıkmıştır. Tacikistan-Kırgızistan ticari ilişkileri ise 2022 rakamlarına göre, tarihinin en düşük seviyesini görerek 25 milyon dolara kadar gerilemiştir. İhtilafli meseleler çözülmeyen ekonomik ve ticari ilişkilerin de gelişmesi de sınırlı kalmaktadır. Hatta güvenlik sorunlarına yol açmakta ve savaş riskini arttırmaktadır.

[1] "Обострение на киргизско-таджикской границе: погибли 2, ранены 10 граждан Таджикистана", EurAsia Daily, <https://eadaily.com/ru/news/2022/01/28/obostrenie-na-kirgizsko-tadzhikskoy-granice-pogibli-2-raneny-10-grazhdan-tadzhikistana>, (Erişim Tarihi 28.01.2022).

[2] Эмомали Рахмон выступил за скорейшее решение приграничных вопросов путем переговоров

[3] "Сироджиддин Мухриддин: Таджикистан никогда не поступится землями, исконно и по праву принадлежащими ему", Asya Plus, <https://asiaplustj.info/news/tajikistan/politics/20190802/tadzhikistan-ne-otdast-nikomu-ni-pyadi-svoei-zemli-predsdatel-sogdiiskoi-oblasti>, (Erişim Tarihi 17.06.2022).

[4] "Россия готова помочь урегулированию ситуации на границе Киргизии и Таджикистана", Kommersant, <https://www.kommersant.ru/doc/4800320>, (Erişim Tarihi 17.06.2022).

[5] "ОДКБ предложила Киргизии и Таджикистану помощь в решении конфликта на границе", Kommersant, <https://www.kommersant.ru/doc/5183582>, (Erişim Tarihi 17.06.2022).

[6] "Товарооборот между Казахстаном и Таджикистаном достиг \$1,1 млрд", Central Asia Media, <https://centralasia.media/news:1787509>, (Erişim Tarihi 17.06.2022).

ANKASAM ANALİZ

İmran Han'ın "Kom-plo Teorisi" Neden Destekleniyor?

2022 yılının Nisan ayında İmran Han'ın liderliğindeki Pakistan Hükümeti, parlamentoda yapılan güven oylaması sonucunda devrilmiş ve Han, hükümeti devirmek için Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) komplo kurduğunu iddia etmiştir.[1] Washington, söz konusu iddiaları yalanlasa da Pakistan halkının çoğunluğu bu 'komplo teorisine' inanmaktadır.

Eski Pakistan Başbakanı'nın ABD'ye yönelik iddialarının Pakistanlılar tarafından onaylandığı birçok şekilde kanıtlamıştır. Han'ı destekley-

en çok sayıda vatandaş, başkent İslamad'da hükümet karşıtı yürüyüşler düzenlemiştir. Yürüyüşler sırasında Han'ın destekçileri ABD ve Pakistan'ın mevcut hükümetine karşı seslerini yükseltmişlerdir. Eski Başbakan, eylemler sırasında ABD komplosu iddialarını tekrar gündeme getirmiştir. Ayrıca yalnızca İslamabad'da değil, Han'ın 10 Nisan 2022 tarihinde devrilmesinin ardından Pakistan genelinde düzenlenen tüm mitinglerde komplo teorileri gündeme gelmiştir. [2]

Dr. Md Mostafa FAISAL

Han'ın ünlü bir kriketçi olarak siyasete girmesi, Pakistan'ın genç kuşağını harekete geçirmiştir. Zira ülke halkı, uzun zamandır Amerikan karşıtı bir duruş sergilemektedir. Yaşanan hükümet değişikliği sırasında Pakistan'daki ekonomik gerilim nedeniyle emtia fiyatları yükselmiş ve bu da çeşitli dinamikleri harekete geçirmiştir. Bu konu hakkında Pakistan'ın eski ABD Büyükelçisi Maliha Lodhi, "Han, kendisine halk desteği sağlamak için ABD karşıtı duyguları kullanmaya çalışıyordu." açıklamasını yapmıştır.[3] Han, komplo teorisine ilişkin herhangi bir delil sunmasa da halk, bu teorilere inanmıştır.

Han'ın iddialarının temelinde ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Bakan Yardımcısı Donald Lu bulunmaktadır. Han, Lu'nun 2022 yılının Mart ayında Pakistan'ın Washington Büyükelçisi'yle görüştüğünü ve bu görüşmede ABD'li yetkilinin Han'ın güven oylamasıyla Başbakanlık görevinden alınması gerektiğini belirttiğini iddia etmektedir. Han, CNN'e verdiği yakın tarihli bir görüşmede de bu iddialarını yenilemiş Donald Lu'nun Pakistan Büyükelçisi'ni iktidarın devrilmemesi durumunda Pakistan'ın sonuçlarına katlanmak zorunda kalacağını söyleyerek tehdit ettiğini dile getirmiştir.[4] Ancak Washington yönetimi tarafından bu suçlamalar reddedilmiştir. Han ise Pakistan Büyükelçisi'nin 2022 senesinin Mart ayında kabineye mesaj gönderdiğini açıklamıştır.

Han, Pakistan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (NSC) bir toplantısında açıklama yapmış; ancak buna rağmen ülkede hükümet değişmiş ve Pakistan Müslüman Birliği-Navaz (PML-N) Lideri Şahbaz Şerif, Başbakanlık görevini devralmıştır. Başbakan'ın değişmesinin ardından Konsey, Han'ın iddialarını reddetmiş ve "Mesajda herhangi bir komplo kanıtı bulunamadı." açıklamasını yapmıştır.

Bilindiği gibi, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya, Ukrayna'ya bir saldırı başlatmış ve aynı gün Han, Moskova'yı ziyaret etmiştir.[5] Han, ABD'li yetkililerin kendisine bu nedenle tepki gösterdiğine inanmaktadır. Ayrıca Han, Pakistan Ordusu ve Şerif'in de Amerikan komplosuna karıştığını iddia etmektedir.

Analistler, Pakistan halkının bu komplo teorisine neden inandığını anlamak için ülkenin on yıllık tarihinin incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Son on yıllık süreçte Pakistan ile ABD arasındaki güvensizlik artmıştır. Dolayısıyla yaşananlar, söz konusu güvensizliğin bir neticesidir.

Afganistan, Pakistanlılar arasında ABD'ye duyulan güvensizliğin başlıca nedenini oluşturmaktadır. Amerikan Ordusu, 20 yılı aşkın bir süre Afganistan'da bulunmuş ve bu dönemde Pakistan, Afgan bağlantılı teröristler tarafından defalarca saldırıya uğramıştır. Bu yüzden birçok Pakistanlı, Amerikalıların Afganistan'daki varlığının ülkelerinin istikrarını bozduğuna inanmaktadır. Dönemin ABD Başkanı George W. Bush, 2001 yılında Afganistan'a yönelik "terörle mücadele" kampanyasını başlattığında, Pakistan, bir müttefik olarak ABD'nin yanında yer almıştır. Ancak zaman geçtikçe, iki ülkenin hükümetleri arasındaki mesafe açılmıştır.

İslamabad, ABD'nin drone saldırılarının Pakistan topraklarında binlerce insanın ölümüne sebebiyet verdiğine inanmaktadır. 2011 yılında Amerikan güçleri, Pakistan'ın Abbottabad kentinde düzenlediği operasyonda terör örgütü El Kaide'nin lideri Usame bin Ladin'i öldürmüştü; ancak operasyon hakkında İslamabad'da önceden bilgi vermemiştir. Dönemin Pakistan Hükümeti ise ABD'nin bu hareketini hakaret olarak değerlendirmiştir. Üstelik bu süreçte Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) tarafından sahte bir aşılama programı düzenlenmiş ve aşı programı adı altında Abbottabad'da Ladin'in varlığını doğrulamak için DNA verileri toplanmıştır. Program, ABD tarafından bir başarı bir çalışma şeklinde görülse de Pakistan halkında infiale yol açmıştır.

Dahası 2011 yılında CIA görevlisi Raymond Davis, Lahor'da iki Pakistanlıyı öldürmüştü ve bu kişilerin kendisini silah zoruyla yakalamaya çalıştığını; bu yüzden de ateş etmek zorunda kaldığını söylemiştir.[6] Ancak Pakistan Hükümeti, bu hadiseyi bir cinayet olarak nitelendirmiş ve Davis, cinayet ve yasadışı silah bulundurma suçlamalarıyla tutuklanmıştır. Bahse konu olan durum, ABD ile Pakistan arasında gerginliğe yol açmıştır. Bu ortamda Washington'dan yapılan açıklamada, Davis'in serbest bırakılmaması halinde, ABD'nin Pakistan'a gönderdiği yüz milyonlarca dolarlık yardımın kesileceği belirtilmiştir. Bunun etkisiyle, öldürülen Pakistan vatandaşlarının ailelerine 2 milyon dolardan fazla tazminat verilmesi karşılığında Davis serbest bırakılmıştır.

Tüm bu gelişmeler, taraflar arasındaki güven duygusuna onarılamaz zararlar vermiştir. Artık Pakistanlılar, ülkelerine karşı komplolar kurulduğuna inanmaktadır. Bu sebeple de Han'ın iddiası doğru kabul edilmektedir. Bu nedenle bazı analistler, Han'ın neden ABD karşıtı hamleler yaptığını, iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihi geçmişiyile ilişkili olduğunu dile getirmektedir. Nitekim ABD merkezli bir düşünce kuruluşu olan Brookings Enstitüsü'nde araştırmacı olan Madiha Afzal'a göre, Han'ın ABD'ye yönelik iddiaları, Pakistan'daki uzun komplo teorileri tarihinin bir parçasıdır. Afzal, "Han, Pakistan'ın sorunlarının kökeninin, farklı zamanlarda görev almış demokratik hükümetlerin yolsuzluğundan kaynaklandığını" iddia etmektedir sözleriyle eski Pakistan Başbakanı'nın düşünce dünyasını ortaya koymaktadır.[7]

Sonuç olarak Han, Başbakanlık koltuğundan indirildiğinden beri Pakistanlıların büyük bir bölümünden sempati görmektedir. Çünkü Han'ın destekçileri, onu Pakistan'ın geleneksel siyasi liderlerine bir alternatif olarak değerlendirmektedir. Üstelik siyasi partilerin iktidar mücadelesi, Pakistan'daki durumu her geçen gün daha da karmaşık hale getirmektedir. Zira uygulanan politikalar, uzun vadede enflasyonla sonuçlanmıştır. Rupi, dolar karşısında değer kaybetmekte ve hükümet bu açığı kapatmak için vergi miktarını artırmaktadır. Bütün bunların yükü ise Pakistan vatandaşlarının omuzundadır. Bundan dolayı birçok uzman, Han'ın Pakistan'ın mevcut krizinin meyvelerini topladığına inanmaktadır. Çünkü halktan aldığı destek sayesinde Han'ın popülaritesi daha önce görülmemiş bir seviyeye ulaşmıştır.

[1] "Pakistan PM Imran Khan Gone After Losing No-Confidence Vote", Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/9/pakistan-prime-minister-imran-khan-no-confidence-vote>, (Erişim Tarihi: 09.04.2022)

[2] "Pakistan's Ex-PM Denies Deal with Govt, Will Rally In Islamabad Until Elections Announced", Arab News, <https://www.arabnews.com/node/2089651/world>, (Erişim Tarihi: 09.04.2022)

[3] "Imran Khan's Claim of US Conspiracy Has Found a Wide Audience in Pakistan", Latest Us News Hub, <https://latestusnewshub.com/world-news/imran-khans-claim-of-us-conspiracy-has-found-a-wide-audience-in-pakistan/>, (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

[4] "Imran Khan Demands US Assistant Secretary of State Be Sacked, NDTV, <https://www.ndtv.com/world-news/former-pak-pm-imran-khan-demands-us-assistant-secretary-of-state-be-sacked-report-3003503>, (Erişim Tarihi: 24.05.2022)

[5] "Imran Khan's Claim of US Conspiracy Has Found A Wide Audience in Pakistan," Latest Us News Hub, <https://latestusnewshub.com/world-news/imran-khans-claim-of-us-conspiracy-has-found-a-wide-audience-in-pakistan/>, (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

[6] "CIA Contractor Raymond Davis Freed in Pakistan Killings", LA Times, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2011-mar-17-la-fg-pakistan-davis-freed-20110317-story.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

[7] "Why So Many Pakistanis in Favor of Imran's Conspiracy Theory In The United States," <https://www.fourals.com/2022/05/31/why-so-many-pakistanis-in-favor-of-imrans-conspiracy-theory-in-the-united-states/>, (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

ANKASAM ANALİZ

Arnavutluk ile Kuzey Makedonya'nın AB Üyelik Süreçlerinde Yeni Dönem

Kuzey Makedonya ile Bulgaristan arasındaki dil-tarih anlaşmazlığı nedeniyle Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci konusunda yaşanan kriz, Fransa'nın 2022 yılının Haziran ayında önerdiği teklifle çözülmeye başlamıştır. Söz konusu öneri, 24 Haziran 2022 tarihinde Bulgaristan Meclisi'nde onaylanmıştır. Ancak Üsküp yönetimi aşağıdaki hususlar doğrultusunda teklifin gün-cellenmesini talep etmiştir.[1]

Tarihi meselelerin müzakereler bağlamında bir kriter olarak sunulmaması
Makedon tarihi ve diline saygı duyulması ve bunun açık ve net bir şekilde korunması
Bulgaristan'ın daha fazla talebi olmayacağına dair garantinin sağlanması
AB müzakerelerine ilişkin her türlü kararın Kuzey Makedonya kurumlarına danışılması
Belirtilen hususlara rağmen Paris yönetiminden öneriler, Kuzey Makedonya Parlamentosu'nda

Sibel MAZREK
ANKASAM Medya
Koordinatörü

görülmeye başlanmıştır. Bu teklif, ülkede siyaseti ikiye bölmüş ve en büyük Makedon muhalefet partisi İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedonya Ulusal Demokratik Birliği (VMRO-DPMNE) öncülüğünde protesto gösterileri düzenlenmiştir. Kuzey Makedonya Başbakanı Dimitar Kovacevski, muhalefetten gelen söz konusu teklif aracılığıyla Makedonların asimile edilerek Bulgarlaştırılacağı iddialarına, "Makedon dilinin açık ve net kabulü için pozisyonlar belirledik. Teklifte yer alan Makedonca dili kesinlikle diğer AB dilleriyle eşdeğerdir. Yıllardır savaştığımız şeyi aldık... Makedon halkını kimse asimile edemeyecek ve bu bir gerçektir." ifadeleriyle yanıt vermiştir.[2]

Muhalefetin sert tepkilerine rağmen Kuzey Makedonya Meclisi, 16 Temmuz 2022 tarihinde ülkenin AB'yle üyelik müzakerelerine başlamasına olanak sağlayacak ve Bulgaristan'ın vetosunu kaldıracak öneriyi kabul etmiştir. Oylamada ret ya da çekimler oy kullanılmamıştır ve muhalefet partisi VMRO-DPMNE milletvekilleri, oylamanın yapıldığı sırada meclisi terk etmiştir. Kovacevski ise Fransa'nın önerisinin desteklenmesinin bir vatan-severlik göstergesi olduğunu dile getirmiştir.[3] Ancak VMRO-DPMNE Başkanı Hristijan Mickoski'nin iki hafta içinde 150.000 imza toplayarak süreci referanduma götürmeyi planladıklarını söylemesi, ülkedeki gerginliğin devam edeceğinin habercisidir.[4] Bu yüzden Makedon milliyetçilerinin ilerleyen günlerde daha sert eylemlerde bulunma ihtimali söz konusudur. Kuzey Makedonya'nın AB üyeliğinin önündeki Bulgaristan engelinin kalkması, ülk-

enin birliğe katılma olasılığını arttırsa da iç siyasetteki gerginliğin uzun süre daha devam edeceği öngörülebilir.

Kuzey Makedonya Hükümeti'nin Fransız teklifini onaylanmasının ardından Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da Kuzey Makedonya ile Bulgaristan Dışişleri Bakanları arasında AB'yle müzakerelere başlanması için kilit belgelerden biri olan "ikili protokol" imzalanmıştır.[5] Bahse konu olan protokol, Kuzey Makedonya ve Bulgaristan'ın tarihi şahsiyetleri ve olayları ortaklaşa anmalarını, tarih ve coğrafya kitaplarında değişiklikler yapılmasını ve her iki ülkede de toprak iddialarından ve nefret söyleminden kaçınılmasını içermektedir. Ancak imzalanan protokole göre, 17 yıldır AB'ye aday statüsünde bulunan Kuzey Makedonya, Bulgarları anayasaya dahil etmeden AB'yle fasıl açamayacaktır. Anayasa değişikliğini gerektiren bu durumun gerçekleşmesi için 120 sandalyeli meclisin üçte iki çoğunluğuna; yani 80 milletvekiline ihtiyaç vardır. Mevcut durumda koalisyon hükümetinin bu desteğe sahip olmadığı söylenebilir. Bunun yanı sıra iç siyasetteki bölünmüşlük, ikili protokolün pratikte uygulanabilirliği konusunda da bazı soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Nitekim Bulgaristan, Makedon dilini Bulgarca'nın bir lehçesi olarak görmeye devam edeceğini bildirmiştir. İstifa eden Bulgaristan Dışişleri Bakanı Teodora Genchovska, "Bulgaristan, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin resmi dili konusundaki tutumundan geri adım atmıyor." diyerek imzalanan protokolün uygulamaya sokulmasının ne kadar zor olduğunun gözler önüne sermiştir.[6]

“ Arnavutluk ile Kuzey Makedonya'nın AB'ye üyelikleri konusunda tarihi bir adım atılmış olsa da iki ülkenin birliğe katılması uzun yıllar devam edecek olan müzakere sürecinin akıbetine bağlıdır. ”

Fransa'nın AB üyeliğini kolaylaştıracak önerisinin Kuzey Makedonya Meclisi'nden geçmesi, en çok Arnavutluk'un işine yaramıştır. Çünkü 2014 yılından bu yana aday statüsüne sahip olan Arnavutluk'un AB üyelik süreci, Kuzey Makedonya'yla birlikte ilerlemektedir. Bu yüzden de ülke, Bulgaristan'ın Kuzey Makedonya'yı veto etmesi hasebiyle AB'yle katılım müzakerelerine başlayamamaktadır. Arnavutluk Başbakanı Edi Rama, durumdan duyduğu rahatsızlığı sık sık dile getirmektedir.

Tüm bu gelişmelerin ışığında Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, AB'nin 19 Temmuz 2022 tarihi itibarıyla resmen Kuzey Makedonya ve Arnavutluk'la üyelik müzakerelerini başlattığını duyurmuş ve mevzubahis gelişmeyi "tarihi bir an" şeklinde nitelendirmiştir. Bu kapsamda iki ülkenin başbakanlarının katılımıyla 19 Temmuz 2022 tarihinde Brüksel'de ilk hükümetlerarası konferans düzenlenmiştir. Bu kapsamda AB Komisyonu Başkanı Leyen, AB Dönem Başkanı Çekya'nın Başbakanı Petr Fiala, Arnavutluk Başbakanı Rama ve Kuzey Makedonya Başbakanı Kovaçevski, katılım müzakerelerinin başlamasıyla ilgili ortak basın açıklaması yapmıştır. Açıklamasında Leyen, iki ülkenin hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele, basın özgürlüğü, sivil toplum ve ekonomik reformlarla ilgili konularda önemli adımlar attığını vurgulamıştır. Rama da müzakerelerin uzun sürebileceğini söylemiştir. Kovacevski ise "17 yılın ardından müzakerelere nihayet resmen başlıyor olmamız büyük bir memnuniyet kaynağı." yorumunda bulunmuştur.[7]

Sonuç olarak Arnavutluk ile Kuzey Makedonya'nın AB'ye üyelikleri konusunda tarihi bir adım atılmış olsa da iki ülkenin birliğe katılması uzun yıllar devam edecek olan müzakere sürecinin akıbetine bağlıdır. Özetle tarafların 27 üyeli birliğin tüm yasalarını, kurallarını ve düzenlemelerini hayata geçirmesi zaman alabilir. Bunun yanı sıra sürecin Kuzey Makedonya için daha zor geçeceği söylenebilir. Yukarıda da belirttiği üzere Kuzey Makedonya, imzalanan ikili protokol çerçevesinde Bulgarları anayasaya dahil etmeden müzakerelere başlayamayacaktır. Ülkede bunun için bir anayasa değişikliğinin yapılması ise muhalefetin sert tepkisi sebebiyle pek mümkün görünmemektedir. Bir haftalık süreç içerisinde dönüm noktası olarak nitelendirilecek adımlar atılsa da Üsküp'ü AB yolunda zorlu günler beklemektedir. Öte yandan Arnavutluk'un işi, Kuzey Makedonya'ya kıyasla daha kolay olacaktır. Ancak ikili ilişkiler ve iç sorunlar AB üyelik sürecinde önemli rol oynayacaktır. Bu kapsamda Arnavutluk'un bilhassa yolsuzlukla mücadele ve hukukun üstünlüğü konusunda birçok reformu hayata geçirmesi beklenmektedir.

[1] "Kovacevski turns down Macron proposal: Bulgaria is returning in the past", Euronews, <https://euronews.al/en/balkans/2022/06/23/kovacevski-turns-down-macron-proposal-bulgaria-is-returning-to-the-past/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[2] "Kovaçevski: Yeni Avrupa Teklifi, Meclis'teki Kararla Tam Uyum İçinde", Time Balkan, <https://timebalkan.com/kovacevski-yeni-avrupa-teklifi-meclisteki-kararla-tam-uyum-icinde/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[3] "K. Makedonya Meclisi, Fransa'nın önerisini kabul etti", Balkan News, <https://www.balkannews.com.tr/kuzey-makedonya/k-makedonya-meclisi-fransa-nin-onerisini-kabul-etti-h3771.html>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[4] "Mickoski: We Will Collect 150 Thousand Signatures for A Referendum to Overthrow Bulgarianization and Assimilation, I Call for Unification", Republika, <https://english.republika.mk/news/macedonia/mickoski-we-will-collect-150-thousand-signatures-for-a-referendum-to-overthrow-bulgarianization-and-assimilation-i-call-for-unification/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[5] "Protocol Signed between North Macedonia and Bulgaria", Euronews, <https://euronews.al/en/north-macedonia/2022/07/17/protocol-signed-between-north-macedonia-and-bulgaria/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[6] "Bulgaria to express its position on the Macedonian language", BNR, <https://bnr.bg/en/post/101677707/bulgaria-to-express-its-position-on-the-macedonian-language>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[7] "EU Starts Membership Talks with Albania, North Macedonia", The Telegraph, <https://www.thetelegraph.com/news/article/EU-starts-membership-talks-with-Albania-North-17313819.php>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

ANKASAM ANALİZ

Ukrayna Savaşı'nın Suriye'ye Etkisi: Oyunun Kuralları Değişir mi?

Ukrayna'da yaşanan savaşın olası etkileri tartışılırken; bir başka çatışma sahası olan Suriye'nin de bu süreçten etkilenip etkilenmeyeceği veya etkilenirse nasıl bir durum ortaya çıkacağı soruları gündeme gelmektedir. Öncelikle Ukrayna'daki gidişatin Suriye'deki durumu belirlesizleştirmesi muhtemeldir. Bu belirsizlik özelikle ekonomik anlamda öne çıkmakla birlikte,

güvenlik noktasında da kendini hissettirmektedir. Bu çerçevede Ukrayna'daki savaşın gidişatıyla Suriye'deki aktörlerin davranışları arasında bir etkileşim olduğu ifade edilebilir.

İlk olarak ekonomik yansımalarla bakıldığında, Ukrayna Savaşı'ndan önce de Suriye halkının büyük bir çoğunluğunun yoksulluk içerisinde

**Dr. Öğr. Üyesi
Fatma Anıl
ÖZTOP**

yaşadığı, insani yardıma bağımlı olduğu ve dahası gıda güvenliğinden yoksun bir yaşam sürdüğü bilinmektedir. Bu koşullar altında, Ukrayna'da yaşanan savaşın tarım ve sanayi faaliyetlerine yönelik girdilerde azalmaya yol açması beklenen bir durumdur. Söz konusu durum, Suriye'nin savaştan etkilenmesine ve dolayısıyla Suriye halkının koşullarının daha da olumsuzlaşmasına neden olacaktır.

Bu ortamın Karadeniz üzerinden yapılan sevkiyatları sekteye uğratması, gemilerin hareket kabiliyetlerini azaltması ve sigorta maliyetlerinin artması gibi meseleler, Suriye'yi olumsuz etkileyecektir. Ayrıca savaş, tarım ve sanayi ürünlerinin fiyatlarını arttıracak ve Suriye'deki insani ihtiyaçların daha da genişlemesine neden olacaktır. Böyle olası bir insani kriz durumunda ise her ne kadar yönetimler alternatif yollar bulmaya gayret etse de aşırı yoksulluk ve kitlesel işsizliğin yaşanma olasılığı artmakta ve nihayetinde bölgenin istikrarsızlaşması kaçınılmaz hale gelebilmektedir.

Ukrayna'daki savaşın uzaması, piyasaları da etkilemektedir. Bu yüzden emtia ve enerji fiyatlarının yüksek seyretmesi, tedarik zincirlerinin aksamaması, güvenilir alternatif kaynakların bulunmasının zorlaşması ve enflasyonist dalgaların tetiklenmesi küresel ölçekte beklenen bir durumdur. Dolayısıyla savaşın uzun süreli olması ve bunun piyasalara etkisi, Suriye gibi kriz bölgelerine daha az mali yardım sağlanması sonucunu gündeme getirmektedir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 2585 sayılı kararının 2022 yılının Temmuz ayında oybirliğiyle kabul edilmesinin ardından 6 ay boyunca Türkiye-Suriye arasındaki Bab al-Hawa hava sınır kapısının kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu da daha az mali yardım sağlanmasının söz konusu olmadığını göstermektedir. Ayrıca arz kaybı, artan fiyatlar ve ihtiyaç duyan insan sayısındaki artış gibi hususların varlığını koruması, Suriye özelinde bölgeye temin edilen fon seviyelerinin zamanla etkilenecek olması beklenen bir gelişmedir. Nitekim Suriye'deki insani ihtiyaçların boyutunun genişliği düşünüldüğünde, mevcut durumda dahi taahhüt edilen fon seviyelerinin ihtiyaçları karşılamaya yetmediği bir gerçektir. Bu çerçevede Ukrayna'daki savaşın etkisiyle birlikte, ihtiyaç açığının büyümesi ve Suriye'de yatırımlar için henüz elverişli bir ortam oluşmaması, ekonomik alanda iyileşmenin muhtemel olamayacağına işaret etmektedir.

Öte yandan Suriye Hükümeti'nin en önemli destekçisi olan Moskova'nın ekonomik yaptırımlara maruz kalması ve söz konusu yaptırımların şiddetinin gelecekte daha da artma ihtimali, Rusya ekonomisinin olumsuz etkileneceğinin habercisidir. Bu da Suriye'ye yönelik ekonomik desteğin azalması olasılığını gündeme getirmektedir. Mevzubahis durum, yeniden inşa süreci de dahil olmak üzere, Suriye'nin ekonomik kalkınmasını yavaşlatabilir. Dolayısıyla Ukrayna'yla olan savaş hem Rusya'nın Suriye'ye yönelik mevcut kapasitesinin azalması hem de Suriye'deki insani krizin derinleşmesi ihtimalini arttırmaktadır.

İkinci olarak, Ukrayna'daki savaşın Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığını kısa vadede etkilemesi olası gözükmemektedir. Daha açık bir ifadeyle, Moskova'nın Suriye'deki askeri varlığını azaltma ve/veya dikkatini ve kaynaklarını bu bölgeden Ukrayna cephesine yöneltme gibi bir hamlede bulunması en azından yakın gelecekte beklenmemektedir. Her ne kadar 23 Nisan 2022 tarihinden bu yana Türkiye'nin Suriye'ye asker taşıyan sivil ve askeri tüm uçaklara hava sahasını kapatması, Rusya'nın Suriye'ye yönelik tedarikini yavaşlatsa da Moskova'nın bunu tamamen durdurmadığı bilinmektedir. Nihayetinde Rusya'nın bölgedeki hava ve deniz üsleri, stratejik önemini korumakta; diğer bir ifadeyle bölgedeki askeri varlığının temelini oluşturmaktadır.

Rusya'nın Suriye'deki askeri varlıklarla ilgili yaklaşımı daha çok Suriye askerleri, milis güçler, özel askeri şirketler ve Rusya askerlerin rotasyonu çerçevesinde gündeme gelmektedir. Bu açıdan ele alındığında Moskova yönetimi, bölgedeki askeri gücünü çekmekten ziyade "gönüllüler" olarak tanımlayabileceği Suriye askerleri, milis güçler ve özel askeri şirketlerden oluşan grupların Ukrayna'ya konuşlanması na imkân verebilir. Henüz bu türden bir konuşlanma olduğuna dair somut veriler bulunmasa da savaşın uzaması halinde böyle bir senaryonun gündeme gelmesi mümkündür.

Ukrayna'daki savaş uzadıkça Suriye'deki Rusya birlikleriyle Ukrayna'daki birlikler arasında rotasyon yapılması da gündeme gelebilir. Ancak bu türden bir rotasyonun Rusya birlikleri arasında dikkat dağınıklığına yol açması da olasıdır. Böyle bir dikkat dağınıklığının, Suriye'de boşluk oluşturacağı ve bu güç boşluğundan özellikle de Devlet'ül Irak ve Şam (DEAŞ) gibi terör örgütlerinin yararlanacağı öngörülebilir.

“

Ukrayna'daki gidişatın Suriye'deki durumu belirsizleştirmesi muhtemeldir.

”

Dahası, bölgede zaten var olan insani krizin Ukrayna Savaşı'nın yarattığı piyasa etkisiyle derinleşmesi beklenmektedir. Bu da bölgesel istikrarsızlıkları tetikleyecektir. Böylesi bir ortamda oluşabilecek herhangi bir güç boşluğu, terör örgütü DEAŞ'ın yeniden canlanmasını mümkün hale getirebilir.

Bu bağlamda Moskova yönetiminin Ukrayna'yla olan savaşının varoluşsal bir önem taşıdığı ve Suriye'nin Ukrayna Savaşı'na nazaran arka planda kaldığı görülmektedir. Ne var ki buradan Rusya'nın Suriye'ye yönelik politikasını ihmal ettiği sonucu çıkarılmamalıdır. Nihayetinde Moskova'nın Suriye politikasında başarısızlığı göze alamayacağı bir gerçektir. Her ne kadar Kremlin, Ukrayna'daki savaşa ağırlık verse de Suriye'deki çıkarlarını koruyan hamlelerini sürdürecektir. Ancak Rusya'nın kısa vadede Suriye'de silahlı çatışmaları tetikleyecek ve/veya bölgede var olan Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere diğer aktörlerle ilişkilerinde gerilimi tırmandıracak faaliyetlerden kaçınması beklenmektedir. Ayrıca Rusya'nın bölgesel aktörlerle Şam yönetiminin ilişkilerini normalleştirmeye yönelik girişimlerde bulunması ve bu sayede Esad rejiminin konumunu güçlendirmeye çalışması ihtimal dahilindedir.

Kremlin, kendi rejiminin güvenliğine yönelik bir tehdit algılaması halinde ise Suriye politikasında değişikliğe gidebilir. Örneğin hem Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi ülkeleri taviz vermeye zorlamak ve/veya dikkatleri Ukrayna'dan başka yöne çevirmek amacıyla Suriye'de kendi kontrolü altındaki bölgelerde çeşitli eylemlerde bulunabilir.

Bu noktada Suriye'de Rusya kaynaklı oluşabilecek bir güç boşluğunun İran'ın bölge üzerindeki nüfuzunu genişletmesine vesile olabileceği de vurgulanmalıdır. Yalnızca askeri rotasyon bağlamında değil; Rusya'nın Suriye'deki birliklerinin büyük bir kısmını veya tamamını Ukrayna'ya sevk etmesi de bölgedeki stratejik noktalarının güvenliğini sağlama konusunda risk oluşturabilir. Böyle bir ortam ise Tahran'ın Suriye üzerindeki güvenlik ve ekonomik faaliyetlerinin genişlemesine imkân yaratacaktır. Nitekim Ukrayna'daki savaşın başlamasından beri İran ve İran'ın etkisi altındaki grupların bölgedeki faaliyetlerinde dikkat çekici bir artış vardır. Her ne kadar Moskova'nın bölgedeki en yakın müttefiki Tahran olsa da Rusya'nın Ukrayna'ya öncelik vermesi, Tahran'ın Suriye'deki etkisini yeni koşullara uyarlamaya çalışmasını gündeme getirmektedir. Daha açık bir ifadeyle, Rusya'nın Suriye'deki baskın varlığı, İran'ın bölgedeki faaliyetlerini kısıtlayan bir durumdur. Bu anlamda Moskova'nın Ukrayna'ya odaklanması, İran'ın özellikle de Suriye'nin doğusunda ve güneyinde nüfuzunu arttırmaya yönelmesiyle neticelenebilir. Dolayısıyla ABD'nin bölgedeki varlığını sona erdirmeye ve İsrail sınırında etkili olma hedefleri bulunan İran'ın bölgede nüfuzunu genişletmeye dönük faaliyetlerde bulunması azımsanmayacak bir olasılıktır.

Ayrıca İran'ın bölgedeki tavrının aynı zamanda nükleer müzakerelerin akıbetiyle de yakından ilgili olduğu unutulmamalıdır. Bilindiği üzere, dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın İran'ın nükleer faaliyetlerinin sınırlandırılmasını içeren Kapsamlı Ortak Eylem Planı'ndan (KOEP) 2018

yılında çekilmesi ve İran'a yönelik yaptırımları yeniden uygulanmaya koymasıyla Tahran, uranyum zenginleştirmesi faaliyetlerine ağırlık vermiş; Rusya ve Çin ise İran'ın nükleer faaliyetlerine desteğini sürdürmüştür.

Joe Biden'ın ABD Başkanı seçilmesinin ardından Washington yönetimi, Tahran'la yeniden müzakerelere dönülebileceğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Avrupa Birliği (AB) Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in konuya ilişkin görüşmeler yapmak üzere İran'a gitmesinin ardından nükleer müzakerelerin Doha'da sürdürülmesi kararlaştırılmış; ancak ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada Tahran yönetiminin talepleri nedeniyle müzakerelerin gerçekleşmeyeceği duyurulmuştur.

Şimdilik nükleer müzakerelerin seyri belirsizliğini korusa da bu konuda yaşanacak gelişmelerin İran'ın Suriye'deki faaliyetlerini etkilemesi mümkündür. Buna göre, İran'la nükleer anlaşmaya dönüşmesi ve bu ülkeye yönelik yaptırımların askıya alınması, Tahran yönetiminin desteklediği grupların, Suriye'deki ABD etkisini kırmaya yönelik faaliyetlerinin azalmasına neden olabilir. Diğer bir ifadeyle, nükleer müzakerelerin başarılı olması ve anlaşmanın restorasyonu, Suriye'deki gerilimin tırmanmasını engelleyecek bir etki yaratabilir. Buna karşılık Tahran'la yapılacak nükleer müzakerelerin başarısız olması, gerilimin tırmanmasına ve Rusya'nın Ukrayna'daki savaşa ağırlık vermesi halinde İran'ın Suriye'deki nüfuzunun artmasına yol açabilir.

27 Şubat 2022 tarihinde Beşar Esad'ın güvenlik danışmanlarından Ali Memluk'un Tahran'da üst düzey yetkililerle görüşmesi ve 23 Mart 2022 tarihinde İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan'ın Suriye'yi ziyaret etmesi dikkat çekici gelişmelerdir. Dolayısıyla Rusya ve İran gibi küresel ve bölgesel aktörlerin Suriye'ye olan ilgileri devam etse de Ukrayna Savaşı nedeniyle bu aktörlerin öncelikleri yaklaşımları ve kapasiteleri değişebilir. Ancak buradaki olası değişiklikleri kapsamı da savaşın süresi ve gelişimiyle yakından ilgilidir.

Washington yönetiminin çıkar ve kapasitesinin ise Suriye özelinde şu an için değişmediği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle Ukrayna'daki savaş, henüz ABD'nin Suriye'deki önceliklerini değiştirecek bir etkiye sahip değildir. ABD'nin mevcut politikasında bir değişim yaşanması, ancak Ukrayna'daki savaşın uzaması veya domino etkisi yaratarak yayılması halinde gündeme gelebilir. Örneğin, Ukrayna Savaşı sebebiyle uluslararası finansman konusunda Suriye'ye yönelik yardımların istikrarsızlaşması, Şam yönetiminin kontrolü dışındaki bölgelere BMGK'nın 2285 sayılı kararı çerçevesinde yapılan yardımların Rusya tarafından boykot edilmesi veya oluşabilecek bir boşlukta terör örgütü DEAŞ'ın yeniden canlanması, ABD'nin mevcut stratejisinde bir değişikliğe sebep olacaktır.

Sonuç olarak, Ukrayna'da yaşanan savaşın Suriye'yle kesişmesi kalkınma programından askeri varlığa kadar bir dizi durumu olumsuz etkileyebilir. Ukrayna Savaşı'nın sınırlı bir seviyede seyretmesinin ve süresinin çok uzamamasının Suriye'deki durumun negatif yönde ilerlemesine yol açmayacağı açıktır. Bilindiği üzere, herhangi bir aktörün statükoya meydan okuması için maliyet-fayda analizi sonucunun tatmin edici düzeyde olması önemli bir etkenidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Rusya ve ABD gibi aktörlerin Suriye'deki statükoyu korumak istedikleri ve dahası maliyeti yüksek faaliyetlerden kaçındıkları gözlenmemektedir. Ancak savaşın seyri, "uzun süreli bir çatışmanın ardından artan şiddet dalgası ve sonrasında düşük seviyeli çatışmayla çeşitli alanlarda oluşan donmuş cepheler" şeklinde tezahür edebilir.

Rusya'ya yönelik yaptırımların ise devam etmesi muhtemeldir. Bununla birlikte söz konusu yaptırımların dozunun daha da artması olasılık dahilindedir. Bu nedenle Rusya tarafından Suriye'ye sağlanan destekte birtakım aksaklıkların yaşanması mümkündür. Ancak bu gelişmelerin Rusya'nın bölgedeki etkisinin azalmasına sebebiyet vermeyeceği söylenebilir. Rusya'nın Ukrayna Savaşı'na dikkatini vermesi nedeniyle Suriye'yi öncelikli gündem maddelerinden çıkarması ise İran'ın bölgedeki nüfuzunu arttırabilir. Bu durum, özellikle de ABD ve İsrail'i tedirgin edecektir. Bu nedenle Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Ürdün gibi kimi müttefik bölge ülkeleri, İran'ı dengelemek adına Esad yönetimiyle ilişkilerini geliştirebilir. Tüm bu olasılıklar varlığını göz ardı edilmeyecek meseleler olsa da Ukrayna Savaşı'nın Suriye'ye ilişkin en önemli yansımalarının insani kriz boyutunda yaşanacağı söylenebilir.

ANKASAM ANALİZ

Pakistan'ın Batı Açılımı: İlişkilerde Restorasyon Dönemi

Pakistan, 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırılarının ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Afganistan'a gerçekleştirdiği askeri müdahale esnasında Taliban'la olan ilişkileri nedeniyle tenkit ettiği devletlerin başında gelmektedir. Bahse konu olan dönemde ABD'nin yaklaşımı, Batı'nın Güney Asya'daki başlıca partnerinin Hindistan olmasını sağlarken; süreç, bu ülkeyle Keşmir Sorunu'ndan ötürü husumet içerisinde bulunan İslamabad yönetimini de Pekin'le ilişkilerini geliştirmeye yönlendirmiştir.

Çin-Pakistan ilişkilerinin zaman içerisinde stratejik bir mahiyet kazandığını ifade etmek

mümkündür. Özellikle de Pekin'in Kuşak-Yol Projesi'ni hayata geçirmeye odaklanmasının akabinde bu proje çerçevesinde hayata geçirilmesi öngörülen altı ekonomik koridordan birinin Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC) olması, iki ülke arasındaki münasebetlerin gelişmesine, derinleşmesine ve kurumsallaşmasına büyük katkı sağlamıştır.

Hiç şüphe yok ki; mevzubahis koridor, İslamabad yönetiminin Çin'le ilişkilere dair beklentilerinin artmasına yol açmıştır. Zira Pakistan, söz konusu koridor vesilesiyle mühim iktisadi kazanımlar elde edeceğini düşünmüştür. Nitekim

Dr. Doğan BAŞARAN
ANKASAM AF-PAK
Uzmanı

CPEC'in hayata geçirilebilmesi maksadıyla Pakistan'ın Çin'den düşük faizli ve uzun vadeli krediler aldığı görülmüş ve ülkeye çok sayıda Çinli yatırımcı girmiştir. Bu da kısa vadede Pakistan ekonomisine canlılık kazandırmıştır. Ancak zaman içerisinde projenin Islamabad yönetiminin ekonomik beklentilerini tam anlamıyla karşılamayacağı da gün yüzüne çıkmıştır. Çünkü ülke, ekonomik anlamda ciddi sıkıntılarla boğuşmak zorunda kalmıştır. Bunun bir sonucu olarak Pakistan ile Çin arasında tek yönlü bir bağımlılık ilişkisinin oluşmaya başladığına yönelik itirazlar ve tepkiler de gündeme gelmeye başlamıştır.

Buna ek olarak küresel güç mücadelesinde Çin'i hedef alan aktörlerin Kuşak-Yol Projesi güzergâhını terör ve vekalet savaşları üzerinden istikrarsızlaştırması, Pakistan'ın da terör eylemlerinin arttığı bir ülke haline gelmesini beraberinde getirmiştir. Yani Çin'le ilişkiler, ekonomik olarak Pakistan'ın beklentilerini karşılamadığı gibi, ülkenin güveniksizleşmesi ve isikrarsızlaşması sonucunu da

doğurmuş görünmektedir. Bu da Pakistan dış politikasında bir takım değişimlerin yaşanmasını zaruri hale getirmiştir, denilebilir.

Nitekim Eski Pakistan Başbakanı İmran Han'ın parlamentoda düzenlenen bir güvensizlik oylaması neticesinde devrilmesine sebep olan faktörlerden biri de Pakistan'ın güç merkezleri arasındaki dengeleri gözetken çok yönlü bir diplomasi anlayışına yönelme ihtiyacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ihtiyaç, Çin'le yakın ilişkileri savunurken; Batı karşıtı bir çizgide durmaya özen gösteren Han'ın çok yönlülüğü esas alan bir denge politikası yürütememesinden kaynaklanmıştır. Bir diğer ifadeyle Han döneminde Pakistan, denge politikası yürütme kabiliyetini yitirmiş bir aktöre dönüşmüştür. Dolayısıyla Şahbaz Şerif'in Pakistan Başbakanı olmasının ardından ülkenin dış politikasında da bir değişim yaşanmaya başlamıştır.

Bahse konu olan değişim, en basit ifadeyle Pakistan'ın Batı'ya

Çok yönlü diplomasi anlayışı, Pakistan açısından ülkenin çıkarlarına en uygun ve en rasyonel tercih olarak gündeme gelmiştir.

yönelmesi şeklinde özetlenebilir. Pakistan'ın Şerif dönemiyle birlikte Batı'ya yönelmesinin başlangıcı ise Şerif'in seçilmesinin ardından Pakistan Parlamentosu'nda yaptığı ilk konuşmadır. Zira bahsi geçen konuşmasında Şerif, ABD ve İngiltere gibi ülkelerle ilişkilerin güçlendirilmesini hedeflediğini net bir şekilde ortaya koymuştur.[1] Lakin Islamabad, Batı'yla münasebetlerinde de Çin'le olduğu gibi tek yönlü bir bağımlılık durumunun oluşmasını istememektedir.

Esasen söz konusu kaygı, Pakistan'ın Çin'le geliştirdiği ilişkilerden edindiği en mühim tecrübelerdir. Bu yüzden de Çin'le olan münasebetlerin sürdürüleceği; fakat Batı dengesinin de göz önünde bulundurulacağı çok yönlü bir diplomasi anlayışı, Pa-

kistan açısından ülkenin çıkarlarına en uygun ve en rasyonel tercih olarak gündeme gelmiştir. Nitekim Şerif'in Başbakan olmasından itibaren Islamabad yönetimi, Çin seçeneğinden tamamen vazgeçmeyen; fakat Pekin'le münasebetlerini dengeli bir şekilde yürütmeye özen gösteren bir dış politika yaklaşımı geliştirmeyi başarmıştır. Bunun yansıması olarak da Islamabad, bir yandan CPEC'e ilişkin geçmişte verilen taahhütlerin tamamının arkasında olduğunu belirtirken; diğer taraftan da ABD başta olmak üzere Batılı aktörlerle ilişkilerini geliştirmeye odaklanmıştır.

Belirtmek gerekir ki; Islamabad'ın bu çabaları, Batılı devletler nezdinde son derece olumlu bir karşılık bulmaktadır. Örneğin

ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Şerif'in göreve başlamasından kısa bir süre sonra yaptığı açıklamada "Pakistan Hükümeti'yle uzun soluklu işbirliğimizi sürdürmeyi sabırsızlıkla bekliyoruz." ifadelerini kullanmıştır.[2]

Gelinen noktada Pakistan, ekonomik sorunlarını aşabilmek amacıyla geçmişteki gibi Çin'in kapısını çalmamış; aksine Batı yönelimini gözler önüne serecek bir şekilde Uluslararası Para Fonu'yla (IMF) temaslarda bulunmayı tercih etmiştir. Nitekim 13 Temmuz 2022 tarihinde IMF, Pakistan ekonomisi için 6 milyar dolarlık yardım paketi üzerinde anlaşma sağlandığını duyurmuştur.[3]

Bahse konu olan durum, Pakistan'ın mevcut iktisadi problemlerini aşmaya çalışırken; Çin'e olan bağımlılığını dengelemeye özen gösterdiğini ortaya koyduğu gibi; Islamabad yönetiminin IMF'yle anlaşması, serbest piyasa ekonomisinin işleyişi başta olmak üzere değerler bağlamında da ülkenin Batı'ya yöneldiğine işaret etmektedir. Zira IMF'den yapılan açıklamada Pakistan'ın enerji sektöründeki reformları sürdürmeyi, enflasyonla mücadele hedefi doğrultusunda proaktif bir para politikası oluşturmayı, yönetim sistemini çeşitli reformlar yaparak güçlendirmeyi ve yolsuzlukla mücadeleye öncelik vermeyi kabul ettiği belirtilmiştir.[4]

Tüm bu bilgilerden hareketle, Pakistan'ın Batı'yla olan münasebetlerini restore etmeye odaklandığı öne sürülebilir. Üstelik bu konuda Şerif ile Pakistan Cumhurbaşkanı Arif Alvi'nin aynı noktada durduğunu da ifade etmek mümkündür.Örneğin 17 Temmuz 2022 tarihinde yaptığı konuşmada Pakistan Cumhurbaşkanı, hükümetin ABD'yle ilişkileri onarmaya çalıştığını açıkça vurgulamış ve ABD'de yaşayan Pakistanlılara seslenerek bu çabanın desteklenmesini talep etmiştir.[5]

Alvi, her ne kadar Çin'e yakınlığıyla bilinen Han'ın devrilmesi sürecinde, Parlamento'nun feshedilmesi gibi daha sonra Yüksek Mahkeme'den dönen bir kararı hayata geçirmişse de özelde ABD'yle ve genelde ise Batı Dünyası'yla ilişkilerin normalleştirilmesi noktasında Şerif Hükümeti'yle hemfikirdir. Bu da "Batı Açılımı" konusunda Pakistan'da devletin tüm organlarının müşterek hareket ettiği değerlendirilmesine yol açmaktadır. Ayrıca Pakistan Cumhurbaşkanı'nın sözlerinden de anlaşılacağı üzere Islamabad, yurtdışındaki Pakistanlıların; yani Pakistan Diasporası'nın Batı'yla ilişkilerin onarılmasına yapıcı katkılarda bulunması gibi bir beklentiye de sahiptir.

Sonuç olarak Pakistan dış politikası, Şerif'in iktidara gelmesiyle birlikte önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Güç merkezleri arasındaki dengeyi gözetken çok yönlü bir diplomasi anlayışına ağırlık veren bu yeni dış politika anlayışı, Çin'le ilişkilerin sürdürülmesini önemseyen kadar, Batı'yı da bir denge unsuru olarak göz ardı edilmemesi gereken bir faktör şeklinde değerlendirmektedir. Bu yüzden de Islamabad yönetimi, "Batı Açılımı" denilebilecek adımlar atarak Batı'yla ilişkilerini restore etmeye yönelmiştir, denilebilir.

[1] Doğan Başaran, "Pakistan'daki Değişim Hindistan Dış Politikasını Nasıl Etkiler?", ANKASAM, <https://www.ankasam.org/pakistandaki-degisim-hindistan-dis-politikasini-nasil-etkiler/>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

[2] "ABD Yeni Pakistan Başbakanı Şerif'i Tebrik Etti", TRT Haber, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-yeni-pakistan-basbakani-serifi-tebrik-etti-672477.html>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

[3] "درك قفاوت ناسكپ داصتقا هب كمك ىرلاد دراىلىم ۶ هتسب تخادرپ دروم رد فامىا آ", Azadi Radio, shorturl.at/aFKNQ, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

[4] Aynı yer.

[5] "Alvi Wants Expats to Back Fence-Mending with US", DAWN, <https://www.dawn.com/news/1700019/alvi-wants-expats-to-back-fence-mending-with-us>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

ANKASAM ANALİZ

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Belarus Ekonomisine Etkisi

Rusya ile Ukrayna arasındaki savaşın başlamasının üzerinden beş ay geçmiştir. Süreç içerisinde yaşanan can ve mal kayıplarının yanı sıra her iki ülke ekonomisinin de süreçten olumsuz etkilendiği söylenebilir. Buna ek olarak Rusya'ya olan yakınlığıyla dikkat çeken ve son dönemde bu ülke ile olan entegrasyonunu sağlamlaştırmaya çalışan Belarus, savaşın olumsuz neticelerini derinden hissetmektedir. Belarus'un Rusya'nın yakın çevresinde Batı yanlısı oluşumlara fırsat vermeyen politikasını desteklemesi ve Ukrayna'da halen süregelen savaşta Moskova yönetiminin yanında yer al-

ması, ülkenin Batı nezdinde zaten sorunlu olan imajının daha da kötüleşmesine sebebiyet vermiştir.

Hatırlanacağı üzere Belarus Cumhurbaşkanı Aleksandr Lukaşenko, 2020 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı Seçimleri'ni, Batılı devletlerin ifadesiyle "şaiibli bir biçimde" kazanmış ve Batı, bu duruma büyük tepki göstermiştir. Bunun üzerine Lukaşenko, Rusya'yla entegrasyonu hızlandırmayı tercih etmiştir. Entegrasyon sürecinin bir parçası olarak iki ülke arasında ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirilmiş ve ekonomik

Hüseyin YELTİN

//

Rusya ile Ukrayna arasında devam eden savaşın uzun sürmesi ve Belarus'a yaptırım uygulanması, söz konusu ülkenin ekonomisini derinden etkilemiştir.

//

antlaşmalar yapılmıştır. Nitekim Rusya'nın Ukrayna'yla savaşa girmesinden sonra da Belarus, Moskova karşıtı bir tutum sergilememiştir. Dahası Minsk yönetimi, savaşın ilk günlerinden itibaren topraklarında Rus askeri unsurlarının konuşlanmasına müsaade etmiştir. Bu durum nedeniyle Batı nezdinde Belarus'un imajı daha da kötüleşmiş ve bu yüzden de ülke, Rusya gibi ekonomik yaptırımlara maruz kalmıştır.

Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş başlamadan önce Belarus'un ekonomik koşulları yukarı bir ivme kazanarak iyileşme gösterirken; savaş sonrasında ise söz konusu durum, Belarus için tersine işlemeye başlamıştır. Rusya'ya olan desteklerinden ötürü Batı ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından uygulanan uluslararası yaptırımlar, ülke ekonomisinin sarsılmasına neden olmuştur. 2022 yılının Mart ayı itibarıyla Belarus'un Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nda (GSYİH) bir azalma gözlenmiştir. Benzer bir şekilde sanayi üretiminde de aynı senenin Şubat-Mart aylarında belirgin bir daralma görülmüştür. Bu olumsuz tabloya eklenen enflasyon, 2022 yılının Mart ayında son 7 yılın en yüksek seviyesine çıkmış ve tüketicilerin satın alma gücünü azaltmıştır. İkinci çeyrekte de GSYİH, düşüşe devam etmiş ve Batı'nın yaptırımları, Belarus ekonomisini olumsuz etkilemiştir.[1]

2022 yılının Mayıs ayında yaptığı açıklamada Belarus Başbakan Yardımcısı Nikolai Snopkov, ülkelerinin ihracatının 2022 yılında %30 oranında düştüğünü ve yaptırımlar nedeniyle ihracat gelirinin

14 milyar dolara kadar gerilemesini beklediklerini ifade etmiştir. Ayrıca Snopkov, yaptırımların ekonominin %20'sini doğrudan etkilediğini ve ilk çeyrekte GSYİH'da %2,3'lük bir düşüşe yol açtığını söylemiştir. Dahası Belarus Başbakan Yardımcısı, Batı'nın nihai planının Belarus halkının yaşam standartlarını bozmak, ekonominin kilit sektörlerini zayıflatmak ve böylece toplumsal hareketlere sebebiyet vermek olduğunu öne sürmüştür. Snopkov, bu darboğazdan çıkış yolunu ise Rusya'yla ihracatın %40 artırılması şeklinde formüle etmiştir.[2] Belarus Başbakanı Roman Golovşenko ise 2022 yılının Mayıs ayı itibarıyla ülkeye uygulanan yaptırımların Batı'ya yapılan 16-18 milyar dolarlık ihracatı engellediğini dile getirmiştir.[3]

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başlamasının ardından ekonomi uzmanları, Belarus için büyüme tahminlerini keskin bir şekilde düşürmüşlerdir. Belarus'un GSYİH'sinin Batı yaptırımları ve savaş sebebiyle daha da daralması beklenmektedir. Bu durumun ise ülke ekonomisinde geniş tabanlı bir yavaşlamaya yol açacağı düşünülmektedir.[4] Nitekim Belarus Ulusal İstatistik Komitesi'nin GSYİH'nin 2022 yılının Ocak-Haziran ayları arasında %4,2 düştüğünü açıklaması da bu varsayımı doğrulamaktadır.[5]

Minsk, ülkeye egemen olan bu olumsuz ekonomik tablonun daha da derinleşerek büyük bir krize dönüşmesini engellemek adına birtakım hamleler yapmaktadır. Bu çerçevede Belarus, başta Rusya ve Çin olmak üzere Orta Asya ve Kafkasya ülke-

leriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Belarus'un son dönemde Şangay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) tam üyelik için başvuru yapması da mevzubahis çabalara örnek gösterilebilir.

Daralmaya başlayan Belarus ekonomisi, ŞİÖ'ye tam üyelik sağlayarak Avrasya pazarına açılmak istemektedir. Ayrıca pazardan elde edeceği güçle, ülkesini ekonomik darboğazdan kurtarmayı hedeflemektedir.[6] Dahası Minsk yönetimi, Avrasya Ekonomik Birliği'yle (AEB) de ilişkilerini sıkı tutmaktadır. Nitekim 25-26 Ağustos 2022 tarihlerinde Kırgızistan'ın Çolpan-Ata kentinde yapılacak olan Avrasya Hükümetlerarası Konseyi Toplantısı'nın taslak gündeminde; ulaşımda öncelikli entegrasyon altyapı projeleri, endüstriyel işbirliğinin finansmanını, Avrasya Reasürans Şirketi'nin kurulmasını ve ortak bir gaz piyasasının oluşturulmasını öngören uluslararası bir anlaşmanın hazırlanması yer almaktadır.[7] Belaruslu yetkililer, bu toplantıdan ekonomik kazanımlar elde etmeyi planlamaktadır.

Belarus'un alternatifli yönelimlerine örnek olarak Ulusal Pazarlama ve Fiyat Araştırmaları Merkezi Direktörü Nikolai Boriseviç'in Gürcistan'ın Belarus Büyükelçisi Valeri Kvaratskhelia'yla Belarus ve Gürcü şirketleri arasındaki işbirliğini görüşmek üzere bir araya gelmesi gösterilebilir. Taraflar, iki ülkenin pazarlama ajanslarının işletmeler arasındaki işbirliğini kolaylaştırabileceği konusunda anlaşmıştır. Buna ek olarak toplantıda Belarus şirketlerinin Gürcistan topraklarındaki ihalelere katılmasına izin verilmesinin koşulları da ele alınmıştır.[8]

Sonuç olarak Rusya ile Ukrayna arasında devam eden savaşın uzun sürmesi ve Belarus'a yaptırım uygulanması, söz konusu ülkenin ekonomisini derinden etkilemiştir. Buna karşılık Minsk yönetimi ise yol açmaya başladığı bu ekonomik kriz karşısında başta Rusya ve Çin olmak üzere, Avrasya devletleriyle ilişkilerini üst seviyeye çıkartmaya çabalamaktadır. Eğer ki; Minsk yönetimi, bu konuda Moskova ve Pekin'den aradığı desteği alabilirse, Avrasya'nın iktisadi bir blok olarak ortaya çıkması olasılık dahilindedir. Bu ilişkilerin beklenen neticeyi vermemesi durumunda ise ülkedeki iktisadi krize paralel olarak toplumsal ve siyasi sorunların daha da artacağı bir kaotik süreç kaçınılmaz görünmektedir. Bu da Avrasya merkezli işbirliği arayışlarına olan inancın tartışmaya açılmasını beraberinde getirebilir.

[1] "Gross Domestic Product in Half-year 1 2022", National Statistical Committee of the Republic of Belarus, <https://www.belstat.gov.by/en/o-belstate/news-and-events/news/gross-domestic-product-in-half-year-1-2022/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[2] "Belarus to Lose 30% of Exports to Western Sanctions in 2022", Zawya, <https://www.zawya.com/en/world/russia/belarus-to-lose-30-of-exports-to-western-sanctions-in-2022-c5llqsm7>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[3] "Western Sanctions Block \$16-\$18 Billion Worth of Belarusian Exports to EU, U.S., Prime Minister Says", Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/western-sanctions-block-16-18-bln-worth-belarusian-exports-eu-us-pm-2022-05-16/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[4] "Belarus Economic Outlook", Focus Economics, <https://www.focus-economics.com/countries/belarus#:~:text=FocusEconomics%20panelists%20project%20the%20economy,expected%20to%20fall%20%2D0.4%25,> (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[5] "Gross Domestic Product in Half-year 1 2022", National Statistical Committee of the Republic of Belarus, <https://www.belstat.gov.by/en/o-belstate/news-and-events/news/gross-domestic-product-in-half-year-1-2022/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[6] Perizat Risbekkızı, "Belarus'un ŞİÖ'ye Tam Üye Olma İsteği", ANKASAM, <https://www.ankasam.org/belarusun-sioye-tam-uye-olma-istegi/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[7] "Draft Agenda of Eurasian Intergovernmental Council Meeting Approved", Belta, <https://eng.belta.by/economics/view/draft-agenda-of-eurasian-intergovernmental-council-meeting-approved-151806-2022/>, (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

[8] "Belarus-Georgia Business Contacts Discussed in Minsk", Belta, <https://eng.belta.by/economics/view/belarus-georgia-business-contacts-discussed-in-minsk-151895-2022/>, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

ANKASAM ANALİZ

Orta Asya Devlet Başkan-ları 4. İstişare Toplantısı'nın Sonuçları

20-21 Temmuz 2022 tarihlerinde Kırgızistan'ın Çolpan-Ata kentinde gerçekleştirilen Orta Asya Devlet Başkanları 4. İstişare Toplantısı, tarihi öneme sahip bir gelişme olarak yorumlanabilir. Zira bölge jeopolitiğinde meydana gelen değişimler nedeniyle Orta Asya ülkeleri için koordinasyon ve çok taraflı işbirliğinin artırılması, her geçen gün daha önemli bir ihtiyaç haline gelmektedir. Devletler, bu amaç doğrul-

tusunda birtakım önlemler alınmaktadır. Bu da devlet başkanlarının gerçekleştirdikleri sırasında ele alınan konular ve imzalanan anlaşmalardan anlaşılmaktadır. Nitekim 20-21 Temmuz 2022 tarihli toplantı da çok yönlü işbirliğinin gelişmesi ve kurumsallaşması bakımından önemli belgelerin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Çolpan-Ata Zirvesi'nde imzalanan belgeler aşağıda yer almaktadır: [1]

Perizat RISBEKKIZI
ANKASAM Orta Asya Araştırma Asistanı

- 21. Yüzyılda Orta Asya'nın Kalkınması İçin Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması
- Orta Asya Devletlerinin Çok Taraflı Formatlarda Etkileşim Konsepti
- Orta Asya Bölgesel Yeşil Gündem Programı;
- Bölgesel İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Yol Haritası (2022-2024)

Söz konusu toplantıda liderler, bölgesel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve enerji, ulaşım ve iletişim alanlarında işbirliğinin derinleştirilmesi gibi güncel konulara odaklanmıştır. Bu bağlamda izmalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması, taraflar arasındaki askeri, ticari, ekonomik, lojistik, kültürel işbirliğinin yoğunlaştırılmasını öngörmektedir. Nitekim toplantının ardından yayınlanan sonuç bildirgesinde bahsi geçen anlaşmayla ilgili olarak şu ifadeler yer almıştır:[2]

“Anlaşma uyarınca taraflar, birbirlerine karşı kuvvet kullanımından veya kuvvet tehdidinde bulunmaktan kaçınmayı, küresel ve bölgesel ölçekte barış ve güvenliği güçlendirmek için etkileşimde bulunmayı ve modern zorluklar ve tehditlere karşı mücadele koordine halinde hareket etmeyi kabul ederek bu konudaki yükümlülüklerini yeniden teyit etmişlerdir.”

Bilindiği üzere Rusya-Ukrayna Savaşıyla bağlantılı olarak yaşanan jeopolitik gelişmeler, uluslararası sistemi değişime zorlamakta, güvenlik riskleri daha sık gündeme gelmekte ve bu da devletler arası ilişkilerde siyasi bağların karşılıklı güven çerçevesinde geliştirilmesini gerektirmektedir.

Bu noktada Orta Asya ülkelerinin otuz yıllık bağımsızlık dönemleri boyunca güç merkezlerinin çıkarları doğrultusunda çatışmalara sürüklenmek istendiği göz önünde bulundurulduğunda, bölgesel risklerin daha da arttığı söylenebilir. Özellikle de Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB), Rusya ve Çin arasındaki rekabetin artması, Orta Asya'nın bu güç mücadelesi neticesinde istikrarsızlığa sürüklenebileceği yönünde endişelere neden olmaktadır. Aslında Kazakistan'da 2022 yılının ilk günlerinde yaşanan “Trajik Ocak Olayları”, dönem dönem Kırgızistan-Tacikistan sınırında patlak veren çatışmalar, Tacikistan'ın Dağlık Badahşan Özerk Bölgesi'nde yaşanan hadiseler ve Özbekistan'ın Karakalpakistan Bölgesi'nde gerçekleşen olaylar, bölgesel istikrarsızlığın yayılması noktasındaki kaygıların haklılığını ortaya koymaktadır. Bu yüzden de istikrarsızlıklara karşı bölgesel barış, işbirliği ve refahı öngören bir işbirliğinin geliştirilmesi, tüm Orta Asya devletleri açısından önem arz etmektedir.

Bu anlayış doğrultusunda Kazakistan Cumhurbaşkanı Sayın Kasım Cömert Tokayev, Kırgızistan ile Tacikistan arasındaki sınır ihtilaflarının çözülebilmesi amacıyla bir uzman platformunun kurulmasını önermiştir. Kuşkusuz bu teklif, taraflar arasında imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması'na ilişkin beklentilerle de örtüşmektedir. Bu noktada Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması'nın bölgesel güvenliğin sağlanması ve bölge devletleri arasında karşılıklı çıkarlara dayalı işbirliğinin geliştirilmesi için güçlü bir zemin teşkil ettiği söylenebilir.

Çolpan-Ata Zirvesi gibi Orta Asya devletlerinin etkileşimini arttıran toplantılar, entegrasyon süreçlerine de katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda imzalanan 2022-2024 Bölgesel İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Yol Haritası son derece mühimdir. Fakat entegrasyon süreçlerinin tek bir toplantıda somut neticeye ulaşması beklenmemelidir. Bu, bir süreçtir. Lakin söz konusu belgenin entegrasyon süreçlerine ilişkin kararlılığı ortaya koyduğu da aşikardır.

Orta Asya Devlet Başkanları 4. İstişare Toplantısı kapsamında imzalanan bir diğer önemli anlaşma da Orta Asya Bölgesel Yeşil Gündem Programı'dır. Bilindiği gibi, iklim değişikliği ve uluslararası enerji pazarındaki durum nedeniyle kaynak tasarrufu sağlayan teknolojilere geçişle birlikte, dünya çapında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına olan ilgi artmıştır. Orta Asya için de bu eğilim geçerlidir.

Nüfusun ve sanayinin büyümesi ve bölgenin enerji güvenliği alanında karşılaştığı ortak zorluklar, Orta Asya devletlerin enerji sistemlerinin genişletilmesini ve modernizasyonunu zaruri hale getirmektedir. Özellikle de enerji, bölge devletleri için oldukça mühim bir gelir kaynağıdır. Bu kapsamda devletler, enerji politikalarını iklim değişikliğiyle uyumlu hale getirmek için elinden geleni yapmaktadır. Örneğin Tacikistan, ülkedeki enerji üretiminin kapasitesini iki katına çıkarması öngörülen Rogun Hidroelektrik Santrali'nin inşa edilmesini önemse-

“

Orta Asya Devlet Başkanları 4. İstişare Toplantısı, tarihi öneme sahip bir gelişme olarak yorumlanabilir.

”

mektedir. Bir zamanlar bölgesel bir çatışma kaynağı olan Rogun Hidroelektrik Santrali, geline aşamada Duşanbe-Taşkent hattındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayan bir konu haline gelmiştir. Nitekim taraflar arasında 2022 yılının Haziran ayında meseleye ilişkin mutabakat sağlanmıştır. Buna göre, yaz aylarında Rogun HES'i vesilesiyle Tacikistan, Özbekistan'a elektrik ihracatı yapacaktır.[3]

Mevzubahis gelişmeler, enerji ticaretinde ve enerji santrallerinin inşasında işbirliğinin ön plana çıktığını göstermektedir. Orta Asya Bölgesel Yeşil Gündem Programı da bu boyuttaki işbirliği süreçlerinin daha da ilerleyeceğinin habercisidir.

Sonuç olarak Orta Asya Devlet Başkanları 4. İstişare Toplantısı, ortak tarihi geçmişe ve kültüre sahip olan bölge devletleri arasındaki entegrasyon süreçlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlediğini gözler önüne sermiştir. Bu konuda Devlet Başkanları İstişare Toplantıları mekanizmasının verimli işlemesi belirleyici olmaktadır. Çünkü bu zirveler vesilesiyle bölgenin karşı karşıya olduğu birçok zorluğun diyalog yoluyla aşılabileceği anlaşılmıştır.

[1] “Главы стран ЦА подписали ряд документов по итогам саммита в Чолпон-Ате (список)”, The Asia Today, <https://theasiatoday.org/news-ru/central-asia-ru/главы-стран-ца-подписали-ряд-документ/?lang=ru>, (Erişim Tarihi: 21.07.2022).

[2] “О проекте Указа Президента Республики Казахстан «О подписании Договора между Республикой Казахстан, Кыргызской Республикой, Республикой Таджикистан, Туркменистаном и Республикой Узбекистан о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве в целях развития Центральной Азии в XXI веке»”, Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan, <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/documents/details/325796?lang=ru>, (Erişim Tarihi: 21.07.2022).

[3] “Узбекистан намерен закупать энергию с Рогунской ГЭС в летний период”, Gazeta UZ, <https://www.gazeta.uz/ru/2022/06/02/rogun/>, (Erişim Tarihi: 21.07.2022).

ANKASAM ANALİZ

Johnson Sonrası İngiltere'nin Dış Politikası

İngiltere Başbakanı Boris Johnson'un istifasının ardından Muhafazakâr Parti'nin (MP) liderini ve ülkenin yeni başbakanını belirlemek üzere yapılan beş turluk oylamanın sonucunda geriye eski Maliye Bakanı Rishi Sunak ve eski Dışişleri Bakanı Liz Truss olmak üzere iki aday kalmıştır. 5 Eylül 2022 tarihine kadar sürecektir olan seçim yarışını kazanan kişi, partiye liderlik edecek ve ülkenin başbakanı olacaktır.

Seçim yarışındaki her turda ilk sıralarda yer alan Sunak, parti liderliğine ve başbakanlığa en yakın isim olarak görülmekteydi. Ancak yapılan son anketlerde Truss'un öne geçtiği belirtilmektedir.[1] Her iki isim de istifa etmeden önce Johnson'un kabinesinde yer almaktaydı. Bu sebeple yeni başbakanın dış politikada Johnson'un daha önce çizdiği temel çizgilerden ayrılmayacağı ama verilen mesajların tonunun ve poli-

Dr. Cenk TAMER
ANKASAM
Asya-Pasifik
Uzmanı

tikaların şiddetinin değişebileceği düşünülmektedir. Her iki adayın da dünya liderleriyle ilişkileri bakımından Johnson kadar başarılı-yetenekli olamayacağı iddia edilmektedir.[2]

En çok merak edilen husus ise Rusya ve Çin'e karşı yeni başbakanın nasıl bir politika izleyeceğidir. Bu ülkelere olan yaklaşımdaki tonlama farklılıkları, ince bir nüans gibi görünse de büyük bir fark yaratabilir. Örneğin Sunak'ın en dikkat çeken yönü, Çin'le ilişkilere daha ılımlı yaklaşmasıdır. Truss ise Çin'le ilişkilerde oldukça sert-çatışmacı bir tutum benimsemektedir. Başbakan adaylarının oy kazanabilmek için dış politikada ve özellikle de Rusya ve Çin'le ilişkiler noktasında somut argümanlar geliştirmeleri beklenmektedir.

Rusya'yla ilişkiler

Hem Sunak hem de Truss, İngiltere kamuoyunda olduğu gibi, Kremlin'e karşı açıkça tavır alsa da Truss'un tutumu daha saldırgandır. Örneğin Sunak, Ukrayna'nın işgali nedeniyle İngiliz firmalara seslenerek onları Rusya'ya yatırım yapmayı bırakmaya çağırmış ama Rusya'da iş yapmayı sürdüren şirketlerden kazanç elde ettiği iddia edilmiştir.[3] Hatta eşinin ortağı olduğu şirketin Rusya'da iş yaptığı öne sürülmüştür. Mevzubahis iddiayı reddeden Sunak, "Gerçekten durumun böyle olduğunu düşünmüyorum. Sorumlu olduğumuz tüm şirketlere, Önemli yaptırımlar getirdik. Bu sayede Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in saldırganlığına karşı çok güçlü mesajlar veriyoruz.. Benim o şirketle hiçbir ilgim yok." demiştir.[4]

Öte yandan Truss, Rusya'ya karşı daha şahin bir tavır takınmaktadır. Hükümetin ülkedeki donmuş Rus varlıklarına el koymasını ve bunların Ukrayna'daki savaş mağdurlarına yeniden dağıtılmasını savunan Truss, aynı zamanda Rusya'nın tüm Ukrayna topraklarından çıkarılması için daha fazla adım atacaklarını söylemiştir.[5]

Çin'le ilişkiler

Sunak'ın Çin'e yaklaşımı, muhtemelen Johnson Hükümeti altında takip ettiği politikaların bir devamı olacaktır. Bu bağlamda sürekli büyüyen ekonomik bağlara odaklanacaktır.[6] Pekin'le "ihtiyatlı ve dengeli" ilişkileri savunan Sunak, daha önce Çin'le ekonomik ilişkilerin fayda getirmediğine yönelik tartışmaların temelsiz olduğunu belirtmiştir. Yani Londra yönetiminin Çin'le ekonomik ilişkileri geliştirmek suretiyle "Altın Çağ"ı başlatma adımlarını savunmuştur. Çin'e karşı uzlaşmacı bir tavır sergilediği için eleştirilen Sunak, buna konuda "daha sert davranacağına" dair söz vermiş, Pekin'i "küresel güvenliğin bir numaralı tehdidi" şeklinde nitelendirmiştir.[7]

Sunak'ın söz konusu açıklamayı, seçim yarışında Truss'un gerisinde kaldığı için yaptığı düşünülmektedir. Zira Truss, Çin'e karşı sert politikalarıyla bilinmektedir. İddiaya göre, milletvekillerine Başbakan olması halinde Sincan-Uygur meselesiyle ilgili "soykırım" ifadesini kullanacağını söylemiştir.[8]

Bunun yanı sıra G7 Zirvesi esnasında açıklama yapan Truss, Ukrayna'dan ders çıkarılması gerektiğini belirtmiş ve bu doğrultuda İngiltere'nin Çin'in işgal tehdidi altında bulunan Tayvan'a yardım etmek için silah göndermesini önermiştir.[9] Bu bağlamda Truss, NATO'nun Tayvan'ı korumasını savunan bir isimdir.

AB'yle ilişkiler

Adaylar arasındaki tartışmalardan birisi de Brexit'in güvenliği bağlamında Avrupa Birliği'yle (AB) ilişkiler ve AB yasalarının mevzuattan kaldırılması etrafında dönmektedir. Sunak, Başbakan seçilmesi durumunda, İngiliz yasaları içindeki tüm AB kurallarını gözden geçireceklerini belirtirken; Truss, yürürlükte olan yasaları 2023 yılına kadar mevzuattan kaldıracağını duyurmuştur.

Halbuki Truss, 2016 referandumunda İngiltere'nin AB'de kalmasını desteklemiş; ancak Brexit kararı çıkınca farklı söylemler geliştirmiştir. Bu nedenle Sunak, "Eğer Brexit sözünü tutarsak o zaman Brexit'i gerçekten anlayan, Brexit'e inanan ve Brexit'e oy veren birine ihtiyacımız olacak... Brexit'i güvende tutabilecek tek aday benim." demiştir.[10]

“ Sunak veya Truss döneminde uygulanacak dış politika, ufak nüans farklılıklarıyla Johnson döneminin devamı gibi olacaktır.”

Burada Sunak'ın yapmak istediği şey, Truss'u zayıf olduğunu düşündüğü noktadan vurmaktır. Yani Truss'un daha önceleri Brexit'e karşı çıktığını hatırlatmaya çalışmaktadır. Bu açığının kapatmak için Truss, şimdi daha sıkı bir Brexit savunucusu gibi görünmeye çabalamaktadır. Bu doğrultuda AB yasalarını tamamen kaldıracağını vadetmektedir. Yani Sunak'ın Çin meselesiyle ilgili sert çıkışlarının benzerini, Truss da Brexit konusunda yapmaktadır.

Öte yandan Truss'un elinin güçlü olduğu bir nokta vardır. O da dış politikadır. Truss, Sunak'ı dünya sahnesinde İngiltere çıkarlarını savunmak için gereken deneyimden yoksun olmakla suçlamaktadır.[11] Bir diğer ifadeyle Truss, Sunak'ın başbakan olması halinde ülkenin küresel çıkarlarını koruyamayacağını öne sürerek onu eleştirmektedir. Ancak Brexit konusunda Sunak'ın elinin daha güçlü olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Rusya ve Çin'le ilişkiler noktasında Truss'un önde olduğu aşikardır.

Transatlantik ilişkiler

Johnson sonrası dönemde İngiltere'nin ABD'yle ilişkileri; başbakan adayları Sunak ve Truss'un dış politikada ve özellikle de Rusya ve Çin'le ilişkiler noktasında takınacağı tavra göre şekillenecektir. Her şeyden önce Truss, ABD'nin sıkı bir destekçisidir. Öyle ki; Truss'un Dışişleri Bakanlığı döneminde Londra, dünya siyasetinde “Küresel Britanya” idealine bağlı kalmak kaydıyla Washington'un çıkarlarını yakından takip etmeye başlamıştır.

Hatırlatmak gerekirse Truss, NATO'nun Tayvan'ı savunması gerektiğini söylemiştir. Yani ABD liderliğindeki Çin karşıtı eksene destek verilmesi ve İngiltere'nin Asya-Pasifik'le daha fazla ilgilenmesini savunmaktaydı. Bu durum, Truss'un başbakan olması halinde İngiltere'nin Transatlantik bağlarını güçlendireceğine işaret etmektedir.

Diğer taraftan Sunak, Çin'e son derece pragmatik yaklaşmaktadır. Batı Dünyası'nın Rusya ve Çin'e karşı sessini yükselttiği bir dönemde Sunak'ın bu yaklaşımı, onun elini zayıflatmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Sunak'ın başbakanlığı, Anglosakson cephesine ve Transatlantik ilişkilere büyük bir darbe vurabilir. Çin'le ilgili daha önceki açıklamalarında Sunak, “Duygusal olmak yerine daha insancıl yaklaşmalıyız.” ifadelerini kullanmıştır. [12] Batı Dünyası'nın Çin'e karşı daha çatışmacı bir tutum içine girdiği bu dönemde Sunak'ın ihtiyatlı-iyimser tutumu, daha şahin bir tutum benimseyen Truss'un başbakanlık yarışında favori olarak öne geçmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak Sunak veya Truss döneminde uygulanacak dış politika, ufak nüans farklılıklarıyla Johnson döneminin devamı gibi olacaktır. Zira her iki adayın da Rusya ve Çin'e karşı kullandığı mesajların mahiyeti benzerdir. Fakat tonları birbirinden farklıdır. Ancak yumuşak ya da sert söylemler,ince bir nüans farkı gibi görünse de geniş çerçeveden bakıldığında, büyük fark yaratabilir. Örneğin Çin'e karşı yumuşak kalmak, Transatlantik ilişkilerini zayıflatacaktır.Bunun Avrupa-Çin ilişkilerine de olumsuz etkisi olacaktır. İngiltere'den yeterince

destek alamayan ABD'nin Asya-Pasifik'te Çin'le mücadelesi de zarar görecektir. Diğer taraftan Çin'e karşı daha çatışmacı bir tutum benimsemek ise uluslararası sistemdeki ABD-İngiltere birlikteliğinin güçlenmesi ve devamında Batı ile Doğu eksenini arasındaki kutuplaşmanın artması anlamına gelecektir.

[1] “Liz Truss Now Leading Rishi Sunak by 24 Points in Race for No 10, Polling of Tory Members Finds”, Independent, <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/liz-truss-rishi-sunak-tory-leadership-poll-b2128498.html>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[2] “The Big Putin and China Question for Rishi Sunak, Liz Truss and Penny Mordaunt”, ITV, <https://www.itv.com/news/2022-07-18/the-big-putin-and-china-question-for-sunak-truss-and-mordaunt>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[3] “Liz Truss vs Rishi Sunak: Taxes, Russia, and the Northern Ireland Protocol”, The Quint, <https://www.thequint.com/news/world/liz-truss-vs-rishi-sunak-taxes-russia-and-the-northern-ireland-protocol#read-more>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[4] “Ukraine War: Indian Tech Firm Infosys That Rishi Sunak's Wife Owns Shares in Set to Close Office in Russia”, Sky, <https://news.sky.com/story/indian-tech-firm-in-which-sunaks-wife-owns-shares-closing-office-in-russia-12579798>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[5] “Liz Truss vs Rishi Sunak: Taxes, Russia, and the Northern Ireland Protocol”, The Quint, <https://www.thequint.com/news/world/liz-truss-vs-rishi-sunak-taxes-russia-and-the-northern-ireland-protocol#read-more>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[6] “Where Does Each Potential Prime Minister stand on China?”, Beijing Britain, <https://beijingtobritain.substack.com/p/where-does-each-potential-prime-minister>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[7] ““I'll Change This On Day 1 As PM”: Rishi Sunak Talks Tough On China”, NDTV, <https://www.ndtv.com/world-news/enough-is-enough-rishi-sunak-pledges-to-get-tough-on-china-if-elected-3189999>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[8] “Where Does Each Potential Prime Minister Stand on China?”, Beijing Britain, <https://beijingtobritain.substack.com/p/where-does-each-potential-prime-minister>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[9] “Now Liz Truss Says Britain Should Send Weapons to Help Taiwan Amid Fears of an Invasion by China”, Dailymail, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-10963343/Now-Liz-Truss-says-Britain-send-weapons-help-Taiwan-amid-fears-invasion-China.html>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[10] “İngiltere'nin Başbakan Adayı Sunak'tan Brexit ve Göç Çıkışı”, Habertürk, <https://www.haberturk.com/ingiltere-nin-basbakan-adayi-sunak-tan-brexit-ve-goc-cikisi-3479651>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[11] “Rishi and Liz go to war over China”, DailyMail, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-11044367/Rishi-Sunak-attacks-Liz-Truss-Beijing-camp-hits-accusing-soft-China.html>, (Erişim Tarihi: 25.07.2022).

[12] “Rishi Sunak is “Best Described as Realpolitik.””, Twitter, <https://twitter.com/melissakchan/status/1547854306384105472?s=20&t=B-bDn-z9LxwY0YMNPJpM6BQ>, (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

BASINDA ANKASAM

25 Temmuz 2022

ANKASAM Uluslararası İlişkiler Danışmanı Dr. Kadir Ertaç Çelik, Ulusal Kanal'da dış politikadaki güncel gelişmeleri değerlendirdi.

26 Temmuz 2022

ANKASAM Başkanı Prof. Dr. Mehmet Seyfettin Erol, TRT Ankara Radyosu Gündem programında dış politikadaki güncel gelişmeleri değerlendirdi.

26 Temmuz 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Uluslararası İlişkiler Uzmanı Dr. Doğan Başaran'ın, kaleme aldığı "Moskova-Kiev Hattında Barışa Uzanan Yol: Tahıl Koridoru" başlıklı analiz, Kırmızılar haber portalında paylaşıldı.

26 Temmuz 2022

Hindistan'ın önde gelen düşünce kuruluşlarından MP-IDSA Analisti Jason Wahlang, "Türkmenistan'ın Tarafsızlık Temelli Dış Politikası: Sorunlar ve Zorluklar" isimli yazısında ANKASAM Başkanı Prof. Dr. Mehmet Seyfettin Erol'un kaleme aldığı "Türkmenistan Dış Politikası ve Bağımsızlığının 30. Yıldönümünde Daimi Tarafsızlık Statüsü" başlıklı analizine atıfta bulundu.

26 Temmuz 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Başkanı Prof. Dr. Mehmet Seyfettin Erol, Yunanistan'ın ABD'de gerçekleştirdiği lobcilik faaliyetlerini TRT Haber'e değerlendirdi.

26 Temmuz 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Uluslararası İlişkiler Uzmanı Dr. Doğan Başaran'ın, kaleme aldığı "Moskova-Kiev Hattında Barışa Uzanan Yol: Tahıl Koridoru" başlıklı analiz, Uluslararası Haber Ajansı'nda (UHA) paylaşıldı.

26 Temmuz 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Uluslararası İlişkiler Danışmanı Dr. Kadir Ertaç Çelik, Ulusal Kanal'da moderatörlüğünü Yakup Aslan'ın yaptığı Başkent Kulisi programına konuk oldu.

27 Temmuz 2022

ANKASAM Uluslararası İlişkiler Uzmanı Dr. Doğan Başaran, TVNET'te tahıl koridorunu değerlendirdi.

27 Temmuz 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Başkanı Prof. Dr. Mehmet Seyfettin Erol, Tahıl Koridoru'na ilişkin süreci Ulusal Kanal'a değerlendirdi.

BASINDA ANKASAM

27 Temmuz 2022

ANKASAM Uluslararası İlişkiler Danışmanı Dr. Kadir Ertaç Çelik, TRT Arabi'de tahıl koridorunu değerlendirdi.

28 Temmuz 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Enerji Danışmanı Dr. Cenk Pala Türkiye'nin

29 Temmuz 2022

ANKASAM Uluslararası İlişkiler Danışmanı Dr. Kadir Ertaç Çelik, Bengütürk TV Haftanın Raporu programında dış politikadaki son gelişmeleri değerlendirdi.

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) bünyesinde faaliyet gösteren ve uluslararası hakemli dergi olan Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi'nin son sayısı yayımlanmıştır. Academic Keys, ASOS Index, CEEOL, Cite Factor, DRJI, Index Copernicus, İdeal Online, Research Bible, Sindex ve TÜBİTAK DERGİPARK veri tabanları tarafından taranan dergimize aşağıdaki bağlantı üzerinden ulaşabilirsiniz.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ CİLT VI , SAYI I

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) bünyesinde faaliyet gösteren ve uluslararası hakemli dergi olan Bölgesel Araştırmalar Dergisi'nin son sayısı yayımlanmıştır. Academic Keys, ASOS Index, CEEOL, Cite Factor, DRJI, Index Copernicus, İdeal Online, Research Bible, Sindex ve TÜBİTAK DERGİPARK veri tabanları tarafından taranan dergimize aşağıdaki bağlantı üzerinden ulaşabilirsiniz.

ANKASAM BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ CİLT VI , SAYI I

